

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA GÜNEŞ DİL TEORİSİ TARTIŞMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Sevinç TERZİOĞLU

Ankara-2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA GÜNEŞ DİL TEORİSİ TARTIŞMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Sevinç TERZİOĞLU

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sedef BULUT

Ankara-2024

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA GÜNEŞ DİL TEORİSİ TARTIŞMALARI (1934-1938)

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sedef BULUT

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)
..... (Danışman)
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi:

Prof. Dr. Mesut ÇAPA
Enstitü Müdürü

ÖZET

Dil, iletişimin temel aracıdır ancak dil üzerinde gerçekleşen her yenilik toplumun tüm sosyokültürel yapısını değiştirir. Harf devrimini müteakip Türk dilinin yapısına uygun yeni bir alfabe geliştirilmiş ve bu yeni sistemle dildeki yabancı kökenli kelimelerin çıkarılması ve yerlerine Türkçe kökenli kelimelerin konulmasını zorunlu kılınmıştır. Arapça ve Farsça yapıların yabancılığı büsbütün ortaya çıkmıştır. Doğal olarak Türk diline yabancı olan kelimeleri atıp yerine yeni kelimeler bulma isteğine istinaden dilde sadeleşme gündeme gelmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan ikilem ise Harf İnkılabının bir tür travma mı yoksa gerekli ve başarılı bir dönüşüm hikâyesi mi olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Genel kanaat çağdaş ulus devlet yapısının unsurları olan müşterek kültür ve resmi dil, kurulma aşamasındaki yeni Cumhuriyetin Millî yapısının sağlamlaştırılması için elzem görüldüğü şeklindedir. Dil aracılığıyla güçlendirilen ulusal aidiyet duygusu zaman geçtikçe toplumsal bütünleşmenin gerçekleştirilmesinde kilit bir rol oynamıştır.

Bu gelişmeler doğrultusunda ortaya atılan Güneş Dil Teorisi; dilin kökenine ilişkin geliştirilmiş bir teori olmasının yanı sıra, dil ile ulusal kimlik oluşturma aşamasında sadece nüfusun genelinde Türkçe'nin yaygınlaştırılmasını değil; aynı zamanda dilin özüne kavuşturulmasını da içermektedir. Güneş Dil Teorisi temelini Türk Tarih Tezi'nden alan; tarihsel, dilbilimsel ve felsefi yönleri ile millî kimlik oluşturma sürecinde öne çıkan bir teoridir. Uluslaşma aşamasında olan genç Cumhuriyet'e sağladığı faydalardan ziyade siyasi ve etimolojik açıdan yorumlanarak eleştiri oklarına maruz kalmış, hatta Cumhuriyetçilerin “Batılılaşma” ve “Millîleşme” hedefleri arasındaki dengeyi sağlama çabalarına hâkim olan pragmatist bir yaklaşım olarak nitelendirilmiştir. Esasında Cumhuriyet'in başlıca hedefi asla sadece Batılılaşmak olmamıştır. Zira kuruluş aşamasında karşılaşılan en büyük sorun “uluslaşma” olduğundan Yeni Cumhuriyet'in çözmesi gereken en acil sorun “laik” ve “çağdaş” bir ulus inşa etmek olmuştur.

Tez çalışmasında ana kaynak olarak dönemin gazeteleri ve köşe yazıları başta olmak üzere dilbilimcilerin görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca Güneş Dil Teorisine zemin hazırlayan nedenler ile teorinin etkisinde yazılan edebi eserlere de değinilmiştir. Daha önceki çalışmalarda kullanılmamış veya sınırlı kullanılmış dönemin farklı yayınlarından alıntılar da incelenmiştir. Tez amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemleriyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Literatür taraması, doküman incelemesi, döneme ait birincil kaynaklar ve günümüzün konuyla ilişkili kitapları kullanılmıştır. Tezin içeriğine ve amacına uygun olarak Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, TBMM Arşivi ve Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TBMM Süreli Yayınlar Arşivi, Millî Kütüphane Arşivi gibi kurum ve kuruluşlardaki kaynaklar, belgeler ve dokümanlardan faydalanılmıştır. Ayrıca

dönemin basın okumasını yapmak için dijital ortamda ulaşılabilen gazete arşivleri de kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güneş Dil Teorisi, Basın, Ulus, Cumhuriyet, Kurun, Tan, Uluslaşma.

ABSTRACT

Language is the main tool of communication, but every innovation that takes place on language changes the entire sociocultural structure of society. After the alphabet revolution, a new alphabet was implemented according to the structure of the Turkish language, so that the foreignness of Arabic and Persian structures was completely revealed. Naturally, simplification of the language has come to the fore based on the desire to discard the words that are foreign to the Turkish language and find new words instead. The dilemma that arises in this context focuses on whether the Letter Revolution was a kind of trauma or a necessary and successful transformation story. In this context, the common culture and official language, which are the elements of the modern nation-state, were deemed necessary for the consolidation of the national structure of the new Republic in the process of being established. The sense of national belonging, which is strengthened through language, has become the key to the targeted integration in society over time.

Sun Language Theory, which was put forward in line with these developments; In addition to being a theory developed about the origin of the language, in the process of creating a national identity with the language, it is not only the dissemination of Turkish in the general population; it also involved the restoration of the language to its essence. Sun Language Theory is based on the Turkish History Thesis; It is a theory that stands out in the process of forming national identity with its historical, linguistic and philosophical aspects. It has been subjected to criticism by being interpreted from a political and etymological point of view rather than the benefits it provides to the young Republic, which is in the process of nationhood, and has even been described as a pragmatist approach that dominates the efforts of the Republicans to maintain the balance between the goals of "Westernization" and "Nationalization". In fact, the main goal of the Republic was never just to become Westernized. Because the biggest problem encountered during the establishment phase was "nationhood", the most urgent problem that the New Republic had to solve was to build a "secular" and "contemporary" nation.

In the thesis study, archival records, especially the newspapers and thought magazines of the period, and the opinions of linguists were also included as the main sources. In addition, the reasons that pave the way for the Solar Language Theory and the literary works written under the influence of the theory are mentioned. Excerpts from different publications of the period that were not used in previous studies or were used superficially were also examined. In accordance with the purpose of the thesis, it is limited to qualitative research methods.

Qualitative research methods were preferred in the study. Literature review, document review, primary sources of the book and today's books on the subject were used. In accordance with the content and purpose of the thesis, sources, documents and documents from institutions and organizations such as the Archive of the Institute of Turkish Revolution History, the Archive and Library of the Grand National Assembly of Turkey, the Library of the Turkish Historical Society, the Archive of Periodicals of the Grand National Assembly of Turkey, and the National Library Archive were used. In addition, newspaper archives that can be accessed digitally were used to read the press of the period.

Keywords: Sun Language Theory, Press, Ulus, Cumhuriyet, Kurun, Tan, Nationhood.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, ülkemizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dili üzerindeki ilgisi ve bu ilginin somut bir tezahürü olan Güneş Dil Teorisi'nin basına yansımalarını ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Atatürk'ün şu sözleri, bu çalışmanın ilham kaynağı olmuştur: *“Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz badireler içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde korunduğunu görüyor.”*

İlk olarak tezimin konusunu belirleme sürecim de dahil olmak üzere kıymetli desteklerini, önerilerini ve yönlendirmelerini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Sedef BULUT'a en içten teşekkürlerimi arz ederim. Kendisinin araştırma ve yazım aşamalarında sabır ve özveri ile yaptığı stratejik katkılar bana yeni ufuklar açtı, ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca, çalışmamda farklı bakış açıları geliştirmem konusundaki değerli eleştiri ve yardımlarından ötürü Prof. Dr. Olcay ÖZKAYA ve Doç. Dr. Fatma UYGUR hocalarıma minnettarım. Ders dönemim sırasında bana kattıkları her şey için Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünün bütün hocalarına ayrı ayrı teşekkür ederim.

Hayatım boyunca hakkını ödeyemeyeceğim başarılarımın arkasındaki gizli güç sevgili annem Selma TERZİOĞLU'na ve bana her zaman inanan canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim. Eğitimimin zorlu aşamalarını nasıl yöneteceğim konusunda bana tavsiyelerde bulunan başta Av. Buğra LÖK ve Sema ŞEKER SONUÇ olmak üzere tüm eğitim meslektaşlarıma da şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEŞ DİL TEORİSİ'NİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Dil Tartışmaları	8
1.1.1. Tanzimat Dönemi	9
1.1.2. Servet – i Fünun Dönemi	12
1.1.3. Fecr-i Âtî Dönemi	15
1.1.4. Türkçülük Hareketi ve Genç Kalem Kuşağı	16
1.2. Cumhuriyet Döneminde Dil Temelli İnkılaplar	19
1.2.1. Yeni Türk Harflerinin Kabulü	23
1.2.2. Türk Dili Tetkik Cemiyeti	28
1.2.3. Millet Mektepleri	30
1.3. Birinci Türk Dil Kurultayı (26 Eylül-5 Ekim 1932)	31
1.3.1. Türk Tarih Tezi	33
1.3.2. Türk Dil Tezi	36
1.4. İkinci Türk Dil Kurultayı (18-23 Ağustos 1934)	38
1.5. Üçüncü Dil Kurultayı (24-31 Ağustos 1936)	41

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEŞ DİL TEORİSİ'NİN TÜRK BASININA YANSIMALARI

2.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Basının Rolü	44
2.1.1. Kurun Gazetesi	45
2.1.2. Akşam Gazetesi	46
2.1.3. Ulus Gazetesi	48
2.1.4. Cumhuriyet Gazetesi	50
2.1.5. Son Posta Gazetesi	52

2.1.6. Tan Gazetesi	53
2.1.7. Diğer Gazeteler.....	54
2.2. Dönem Gazetelerinde Güneş Dil Teorisi.....	56
2.3. Atatürk Sonrası Dönemde Dil Politikaları ve Güneş Dil Teorisi Tartışmaları.....	80
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	98
EKLER	112

KISALTMALAR

BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CA	Cumhuriyet Arşivi (Devlet Arşivleri Başkanlığı)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
No	Numara
RG	Resmî Gazete
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDTC	Türk Dili Tetkik Cemiyeti

GİRİŞ

İnsanoğlunun duygularını ve düşüncelerini izah etme çabası sonucunda sesler, heceler, kelimeler ve cümle gruplarını anlamlı ve uyumlu bir şekilde birleştirerek yarattığı sembol dizgesi olarak tanımlayabileceğimiz dil olgusu, varoluş kavramının ifade edilmesi açısından insanı diğer canlılardan somut bir şekilde ayıran şu ana kadar bilinen en belirgin özelliğidir.¹ İnsan olmaksızın dilin, dil olmaksızın ise insanın varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle, insan için hayati önem taşıyan dilin kökeni ve gelişimi, araştırmacıların daima merakını cezbetmiş ve dili tanımlama çabaları, bilimsel araştırmaların odak noktası olmuştur.

Dil, bilinen tüm yönlerine rağmen, insan zihnini meşgul eden ve hala bilinmezliklerini koruyan bir mefhum olarak kalmaktadır. Kaynağı veya orijini nedir sorusu, tarihin her döneminde sıcaklığını koruyan spekülative tartışmaların merkezinde yer almıştır. On dokuzuncu yüzyılın başları, dilin kaynağına dair tartışmaların en yoğun olduğu dönemdir; bu tartışmalar aslında on sekizinci yüzyılın ortalarında başlamıştır. Bu dönemde, Rousseau'dan² Grimm'e³ kadar birçok düşünür, farklı alanlardan gelerek "Dilin kaynağı nedir?" sorusuna cevap aramıştır. İnsanın beyninde doğumdan itibaren var olan dil becerilerinden bahsedebilir miyiz? Aslında bu sorular bilim adamlarının dilin kökeni konusundaki görüş farklılıklarını göstermesi açısından

¹ Ernest Renan, Dilin Kökeni Üzerine, Çev. Atakan Altınörs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011, 10-12.

² Rousseau'ya gelene dek pek çok filozof dilin doğası üzerine çeşitli düşünceler ileri sürmüştür; ancak Rousseau'nun dil konusundaki yaklaşımlarını özgün kılan, dili tarihsel bir perspektiften ele almasıdır. Rousseau, dillerin kökenine dair temel bir sorunsalı aydınlatmaya çalışır: Diller nasıl bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır? Rousseau, dilin varoluşunu açıklamak için insanların başlangıçta iletişime ihtiyaç duymadığını, bu nedenle dilin yalnızca zorunlu hale geldiğinde icat edilmiş olabileceğini öne sürer. Şu noktaya dikkat edilmelidir: Rousseau, bir olgunun ortaya çıkmasını onu gerektiren koşulların varlığına, yani bir zorunluluğa bağlar. Bu düşünce, aydınlanma döneminin determinist görüşlerinin Rousseau'nun dil analizlerinde önemli bir dayanak noktası oluşturduğunu gösterir. Rousseau'nun üzerinde durduğu ikinci konu, ortaya çıkmış olan dillerin nasıl süreklilik kazanarak toplumsal bir sistem haline geldikleridir. Ona göre, insanların konuşma ihtiyacı duymaları, aynı zamanda düşünmeye de ihtiyaç duydıklarını gösterir. Bu bağlamda Rousseau, dilin insan düşüncesine bağlı olarak gelişen zorunlu bir yapı olarak ortaya çıktığını savunur. Jean-Jacques Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları, 2010, 109-110.

³ Karşılaştırmalı yöntemin gelişiminde önemli bir figür olarak kabul edilen Jakob Grimm, dönemine kadar yapılan dil karşılaştırmalarının bulgularından yararlanarak, Germen dillerinin karşılaştırmalı dilbilgisini kaleme almış ve bu eseri 1822'de yayımlamıştır. Grimm, Rask'ın belirlediği düzenli ses değişimlerini birbirinden bağımsız olgular olarak değil, tek bir ses değişimi sürecinin farklı sonuçları olarak ele almıştır. Günümüzde Grimm Yasası olarak bilinen bu ses değişimi, eski kapanış seslerinin Germen dillerinde büyük bir dönüşüm geçirirken, diğer akraba dillerde korunmasıyla karakterizedir. Emine Yılmaz, Türkiye Türkolojisinde Çuvaşça Araştırmalarının Sorunları., V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumu, Ankara, Eylül 2004. TDK Yayınları, 2005, 4.

önemlidir. Pinker⁴ ve Chomsky⁵, dilin insana has ve doğuştan gelen bir yeti olduğunu savunur ve bireylerin dilsel yetileri ile bilişsel becerilerinin doğuştan var olduğunu öne sürmektedirler. Chomsky ayrıca, dilin ve insanın gelişmiş zihinsel kapasitesinin biyolojik süreçlerin bir ürünü olmadığını savunur. Harrub ise, insan beyninin dil ve hafıza kapasitesini açıklarken, bu yetilerin karmaşık bir bilişsel yapı ve nörolojik süreçlerin bir araya gelmesiyle mümkün olduğunu belirtmektedir. Ona göre;

*“Altı yaş civarındaki bir çocuk, yaklaşık 13.000 kelimeyi anlamayı ve kullanmayı öğrenmiştir; on sekiz yaşına ulaştığında ise bu sayı 60.000 kelimelik aktif bir kelime hazinesine ulaşır. Bu, doğumundan itibaren her gün ortalama on yeni kelime öğrendiği ve her bir yeni kelimenin yaklaşık 90 dakikalık günlük yaşam tecrübesine karşılık geldiği bir sürecin sonucunda, kelime bilgisinin aktif bir şekilde kullanıma dönüştüğü anlamına gelir.”*⁶

Bazı dilbilimcilere göre, dil ve onu oluşturan öğeler, insanın doğadaki sesleri taklit etmesinden doğmuştur. Bu onomatopemi yaklaşımı; horlamak, havlamak, gibi yansıma sesleri içerir. Dilin kaynağına dair başlıca teoriler şunlardır: Teolojik teori,⁷ dilin kutsal metinlerde ilahi bir

⁴ Bilişsel psikolog Steven Pinker’in perspektifine göre, dilin gramer ve sözdizimi kuralları, zihnin karmaşık bilgi işleme süreçlerini yansıtmaktadır. Dil, doğal seçim süreciyle gelişen bir adaptasyon olarak değerlendirildiğinde, bu görüşün önde gelen savunucularından biri olan Steven Pinker, adaptasyon hipotezine karşı geliştirilen alternatif tezlerin, dilin bir anda ortaya çıkan bir "makro mutasyon ürünü" veya "genlerdeki rastlantısal değişimlerin sonucu" olduğu yönündeki açıklamalarını yetersiz bulmaktadır. Pinker'e göre, dilin evrimi, rastlantılardan ziyade işlevsel uyum süreçlerinin bir yansımasıdır ve bu görüş, dilin insan zihnindeki karmaşık bilgi işleme yapılarına dayalı olarak geliştiğini savunur. Steven Pinker, An Adaptation to the Cognitive Niche. In Language Evolution, edited by M. H. Christiansen and S. Kirby, Oxford: Oxford University Press, 2003, 23-24.

⁵ Yapısalcı dilbilim geleneği bağlamında öne çıkan ve dilbilimin babası olarak lanse edilen Noam Chomsky, dilin doğuştan gelen, insana özgü bir yeti olduğunu öne sürmekte ve dil ile zihin arasında doğrudan bir bağın varlığına vurgu yapmaktadır. Chomsky, dilin yapısını incelemenin, insan doğası ve zihninin anlaşılmasına nasıl bir katkı sağladığını araştırarak bu alandaki önceki çalışmaların eksiklik ve sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle 19. ve 20. yüzyılda dilbilim ve psikolojinin, felsefeden bağımsız olarak birbirinden ayrı disiplinler olarak ele alınmaya çalışıldığını belirten Chomsky, kendi çalışmalarında bu iki alanı bir araya getirerek dilin, zihinsel süreçlerin anlaşılmasındaki rolünü açıklamayı hedeflemektedir. Noam Chomsky, Dil ve Zihin. Çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002, 144-145.

⁶ Harrub, Brad ve Bert Thompson, The Truth about Human Origins, Montgomery, Apologetics Press, 2000.

⁷ Dil konusunda teolojik yaklaşım, dilin kökenini ilahi bir kaynağa bağlayan ve dilin doğuşunu Tanrı'nın insanlara verdiği bir yetenek olarak gören bir perspektiftir. Bu yaklaşım, dilin doğal evrim ya da sosyal etkileşim yoluyla değil, Tanrı tarafından yaratılmış bir yetenek veya doğrudan bir lütuf olduğunu öne sürer. Teolojik yaklaşımlar, genellikle kutsal metinlerdeki anlatılara dayanarak dilin insanlara Tanrı tarafından doğrudan veya dolaylı olarak bahşedildiğini savunur. Hulusi Arslan ve Numan Karagöz, Dilin Kökeni ve Teolojik Bağlamı / The Origin of Language and Its Theological Context, Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / The Journal of Mesned of Theological Studies, Güz 2021-2, 434-436.

armağan olarak görüldüğünü savunur. Mutasyon teorisi⁸ ve doğuştancılık teorisi⁹, dilin insan beynindeki genetik değişimlerle ortaya çıktığını öne sürer. Sosyal baskı ve ihtiyaç teorisi,¹⁰ dilin sosyal baskılar ve iletişim ihtiyaçları sonucu geliştiğini ileri sürer. Kontakt teorisi, farklı topluluklar arasındaki etkileşimlerle dilin oluştuğunu iddia ederken, sosyal kontrol ve iş birliği teorisi, toplumsal kontrol ve iş birliğini sağlamak amacıyla dilin evrimleştiğini savunur. Konvansiyoneliz teori, dilin belirli seslerin belirli anlamlarla eşleştirilmesiyle toplumsal bir anlaşma sonucu oluştuğunu öne sürer. Pooh-Pooh¹¹ teorisi, dilin duygusal tepkilerden doğduğunu savunurken, Bow-Wow¹² teorisi, dilin doğadaki seslerin taklit edilmesiyle ortaya çıktığını iddia eder. Marksist teori,¹³ dilin komünal işlerde çalışan işçilerin ritmik ses çıkarma ihtiyacıyla geliştiğini savunur. Müzikal teori, dilin eğlence ve tutku temelli müzikal öğelerden geliştiğini öne sürer. Nörolojik teori,¹⁴ dilin insan beynindeki nörolojik gelişimlerle ilişkili

⁸ Noam Chomsky, evrim teorisinin birçok olguyu açıklamakla birlikte, dilin evrimsel kökeni konusunda yeterli bilgi sağlamadığını belirtmektedir. Dilin kökeni ve evrimine dair araştırmalar, özellikle Chomsky'nin 1950 sonrası geliştirdiği Evrensel Dilbilgisi (Üretken Dönüşümsel Dilbilgisi) teorisinin ardından hız kazanmıştır. Chomsky, dilin insana özgü bir yeti olduğunu ve yaklaşık 100 bin yıl önce tek bir genetik mutasyon sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır. Chomsky'ye göre yalnızca insana özgü olan bu "eşsiz" dil yetisi, uzun zaman önce gerçekleşmiş tekil bir mutasyon sonucunda ortaya çıkmış olabilir. Noam Chomsky, *Language and Problems of Knowledge: The Managua Lectures*, Cambridge: MIT Press, 1988, 167-170.

⁹ Evrimsel yaklaşıma göre dil yetisinin doğuştan olduğu savı mantıklı görünmekle birlikte, Chomsky bu yetinin doğal seçilimin zorunlu bir sonucu olduğuna inanmaz. Aksine, insanın dil yetisinin, bilinmeyen bir zamanda, tesadüfi bir olay ve diğer özelliklerle ilgili seçimlerin yan ürünü olarak ortaya çıktığını öne sürer. 2002'de bir psikolog ve bir dilbilimciyle yazdığı makalede bu görüşünü destekler. Dünyaya gelen bir Marşlının canlılar arasında ortak bir iletişim kodunun yokluğunu fark edeceğini belirtir. İnsan iletişiminin diğer canlılardan genetik bir kod gibi örgütlenmiş, hiyerarşik, üretici, yinelemeli ve sınırsız bir yapıya sahip olduğu gözlemlenecektir. Marc D. Hauser, Noam Chomsky ve W. Tecumseh Fitch. *The Faculty of Language: What Is It, Who Has It, and How Did It Evolve?*, Science, Cilt:298, No:5598, 2002, 1569-1571.

¹⁰ Teoriye göre dil, bir yandan bireylerin toplum içinde kendilerini ifade etmeleri ve sosyal yapıya uyum sağlamaları için araç olurken, diğer yandan bilgi birikimini gelecek nesillere aktarmayı kolaylaştırır. Dilin kökenine dair bu yaklaşım, dilin yalnızca bireysel bir ihtiyaçtan doğmadığını, aynı zamanda toplumsal baskıların etkisiyle evrildiğini ileri sürer. <https://leventbulut.com/dilin-kokenine-dair-teoriler/> Erişim Tarihi: 22.04.2024.

¹¹ Ünlem varsayımı, duygusal durumlarda çıkan ünlemlerin dilin temelini oluşturduğunu öne sürer. Ancak, acıyı ifade etme şekillerinin kültürler arasında farklılık göstermesi (Türkçede "ah", İngilizcede "ouch", Rusçada "oi" gibi) bu teorisinin dilin evrensel olarak açıklanmasında yetersiz kalabileceğini düşündürmektedir. Caner Kerimoğlu, *Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar* (The Search for the Origin of Language I: Academic Controversies on the Origin of Language, Dil Araştırmaları), 2016, 51.

¹² Hayvan taklidi varsayımı, dilin hayvan seslerinin taklidiyle oluştuğunu öne sürer. Ancak, hayvan seslerinin diller arasında farklı ifade edilmesi (örneğin köpek sesi İngilizcede "bow-wow," Çince "wu-wu") bu teorisinin evrensel geçerliliğini sorgulamaktadır. Kerimoğlu, *Dilin Kökeni Arayışları I: Dilin Kökeniyle İlgili Akademik Tartışmalar*, 51.

¹³ 19.yüzyılın sonlarında bazı dilbilimciler, dilin kökeninde toplu çalışmanın etkili olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, insanlar birlikte çalışırken iletişimi sağlamak amacıyla çıkardıkları sesler dilin oluşumunda rol oynamıştır. Örneğin, ağır bir nesneyi kaldırırken veya iterken söylenen "hay, hop!" gibi seslerin ilk dilsel ifadeleri oluşturduğu düşünülmüştür. *Dilin Türeyiş Teorileri - Türk Dili ve Edebiyatı* Erişim Tarihi: 25.10.2024

¹⁴ Nörolojik teori, dilin beyinde nasıl işlendiğini ve geliştiğini açıklamaya odaklanır. Bu teoriye göre dil, beynin belirli bölgelerinde gerçekleşen sinirsel süreçler sayesinde ortaya çıkar ve gelişir. Özellikle, beynin sol yarım küresindeki Broca ve Wernicke bölgeleri dil işleme ve üretimi için kritik önem taşır. Broca alanı konuşma üretiminden, Wernicke alanı ise dilin anlaşılmasından sorumludur. Nörolojik teori, dilin öğrenilmesinin, beyindeki sinir hücrelerinin birbirleriyle nasıl bağlantı kurduğuna dayandığını ileri sürer. Steven Pinker, *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*, New York: Harper Perennial Modern Classics, 2000, 185-188.

olduğunu savunurken, ses kanalı teorisi, dilin insan ses kanalının anatomisi ve fizyolojisiyle bağlantılı olarak geliştiğini ileri sürer. Son olarak, jest ve mimik teorisi, dilin jest ve mimiklerle birlikte geliştiğini savunur. Bu teoriler, dilin kökenine dair çeşitli bakış açıları sunarak, bu gizemli fenomenin anlaşılmasına katkıda bulunur.¹⁵

Dilin kökenine dair yapılan araştırmalar, 1859 yılına kadar ekseriyetle teolojik temelli kuramların etkisi altında şekillenmiştir. Modern dilbilimin öncüsü Ferdinand de Saussure ise dilin kökenine dair soruların düşünüldüğü kadar ehemmiyet taşımadığını ve bu meseleye dair tartışmaların beyhude olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte, insanlık tarihi boyunca bu konu, teolojik, felsefi, dilbilimsel ve antropolojik bakış açılarıyla ele alınarak farklı bağlamlarda yorumlanmıştır.¹⁶ Ancak, Darwin'in Evrim Kuramının bilim dünyasında kabul görmesiyle birlikte, bu teoriler evrimci bir perspektifle yeni bir boyut kazanmıştır. Darwin'den sonra, dilin kökeni üzerine öne sürülen birçok teori, evrim temel alınarak geliştirilmiştir. Dilbilimciler, inceledikleri dili veya dilleri diğer dillerden ayıran (tek heceli, sondan eklemeli, çekimli veya dil ailesi) bir sınıflandırma ile araştırmalarına başlamışlardır. Bu fonetik, morfolojik ve sentaktik özellikleri belirledikten sonra, inceledikleri dillerin diğer dillerle veya akraba dillerle etkileşimini ortaya koymuş ve dil ailesi teorilerini kullanarak bir protodil oluşturmaya çalışmışlardır. Filologlar bu sayede, inceledikleri dilin tüm yönlerini ortaya çıkarmayı hedeflemişlerdir. Dilbilim araştırmaları dilin grameri ve anlamı ile ilgilense de, aynı zamanda dilin kökenine de odaklanmaktadır. Dilin kökenine dair araştırmalar öyle genişlemiştir ki, 1886 yılında dönemin en önde gelen akademik dil enstitüsü olan Paris Dilbilim Derneği, bu konuda yapılan çalışmaları yasaklamıştır. Benzer bir kısıtlama da 1911'de Londra Filoloji Cemiyeti tarafından getirilmiştir. Bu kurumlar, dilin kökenine dair tartışmaların bilimsel bir zeminden uzaklaştığını ve spekülatif boyut kazandığını vurgulamışlardır.¹⁷

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda anlaşılmaktadır ki, dilin kökenine dair araştırmalar pek çok araştırmacının ilgisini celbeden bir alandır. Yirminci yüzyılın başında, Darwin'in evrim teorisini bilim dünyasındaki nüfuzunun artışı, sömürgecilik yarışının hız kazanması ve antropoloji ile mukayeseli filoloji gibi disiplinlerin sömürgeciliğin keşif kolları olarak rol alması, dünya genelinde siyasi üstünlük kurma mücadelesinin kuvvetlenmesi, ulusçuluk akımının tırmanması ve ulus-devletlerin örnek bir model halini almasıyla birlikte, dilin menşeyini araştırma çalışmaları yeniden eski popüleritesine kavuşmuştur. Bu dönemde yapılan

¹⁵ Kaken Ahano, Dil Biliminin Esasları, Aktaran: Murat Ceritoğlu, Ankara: TDK Yayınları, 2008, 108-110.

¹⁶ Vefa Altınörs, 50 Soruda Dil Felsefesi, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2016, 42.

¹⁷ Marcel Danesi, Metaphor, and the Origin of Language, Indianapolis: Indiana University Press, 1993, 57-61.

dilin menşesine dair incelemeler, yeni kurulan ulus-devletlerin ilk millet olma ve proto dile sahip olma iddiaları doğrultusunda, genellikle monojenist teorilerine dayanmıştır.¹⁸

20. yüzyılda bağımsızlıklarını kazanan genç ulus-devletlerin ilk icraatlarından biri, millî tarih ve dil araştırmalarına hız kazandırarak, kendi milletlerinin tarihteki mevkiini ve millî tarihlerinin diğer milletlerin tarihlerinden daha kadim olduğunu ispatlama gayreti olmuştur. Bu genç ulus-devletlerden biri olan ve 1923'te tesis edilen Türkiye Cumhuriyeti, Türk Dil ve Tarih tezlerini yeni ve özgün bir ufka taşıyarak, bu süreçte pek çok vasıtayı işlevsel bir surette kullanmış ve bu sahalarda çitayı farklı bir istikamette yükseltmiştir. Bu çalışmada, genç Cumhuriyet'in resmî ideolojisini teşkil etme hususundaki araçsallığı bağlamında Güneş Dil Teorisi'nin, dilin menşesini bahseden bir nazariye olma iddiasının entelektüel fikir çevresi ile alâkası ve bu nazariyenin Türk basınına akisleri tetkik edilmiştir.

Bir ulusun çağdaşlaşma sürecini ancak kendi öz dilinde gerçekleştirebileceği anlayışıyla, Türkçe, Arapça ve Farsçanın hegemonyası altındaydı. Yeni Cumhuriyetin modernleşme ile eş zamanlı olarak çözmesi gereken diğer önemli mesele ise ulusal birliğin tesis edilmesi idi. Bu itibarla, Cumhuriyet devri dil politikaları, bir yandan asrileşmenin icap ettirdiği geniş çaplı bir zihniyet değişimi diğer yandan da millî birliğin temini mecburiyetinin tesiri altında bir arayış içine girmiştir. Bu dönemdeki dil politikaları hem muasırlaşma ve ilerleme gayretlerinin hem de içtimaî kaynaşma ve millî kimlik temelinin atılmasının merkezi bir unsuru olmuştur. Bu gelişmelerin ışığında, 1935 yılında ilk kez Ulus gazetesinde ilan edilen Güneş Dil Teorisi, Türkçe köklerin evrensel bir temele dayandığı iddiasıyla ortaya atılmıştır. Bu benzersiz etimoloji yaklaşımı, diğer dillerdeki tüm kelime köklerinin aslında Türkçe menşeli olduğunu savunmuştur. Atatürk'ün vefatına kadar hem halka hem de dünya kamuoyuna sunulan bu teori, dil evrimi ve kökenlerine dair geleneksel görüşlere meydan okuyarak dil planlamasında reformist bir yol izlemiştir. Teorinin savunucuları, dillerin kökeninin Türkçe olduğunu ileri sürerek, yabancı kelimelerin Türkçe kökenlerinin keşfinin zaruri olduğunu vurgulamışlardır. Güneş Dil Teorisi, dil evrimine dair yerleşik düşünceleri sarsmış ve Türk diline evrensel bir köken atfederek, millî kimlik ve ulusal birliğin inşasında hayati bir rol oynamıştır.

Dil reformu çerçevesinde zorlu bir dönem yaşayan Türkçe, 30 Ocak 1935 tarihli Kvergic tarafından Atatürk'e gönderilen tezle yeni bir döneme girmiştir. Osman Fikri Sertkaya bu gelişmeyi baz alarak Atatürk'ün dilbilimciliğini dönemlere ayırarak sınıflandırmış ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

¹⁸ Monojenist yaklaşım, bugün varlığı bilinen tüm dillerin tek bir dilden doğduğu tezine dayanır. Umberto Eco, *The Search for the Perfect Language*, Oxford: Blackwell Publishers, 1995, 44.

“1. Devre 1932-1934 yılları arasında aşırı özleştirmecilik, tasfiyecilik; 2. Devre 1934-1936 arası mutedil özleştirmecilik, tereddütçülük, 3. Devre 24 Ağustos 1936 Güneş Dil Teorisinin ilanından 10 Kasım 1938 Atatürk’ün ölümüne kadar olan devre. Bu devrenin parolası Atatürk’ün şu sözüdür; Türkçede kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğu izah edilmeli.”¹⁹

Bu bağlamda; dönem şartları da göz önünde bulundurulduğunda dil devriminin terim birikimine dönüştürülmesi, ulusal bir kimlik inşa etme, Avrupa'daki saf ırk araştırmalarına bir karşılık verme ve halka özgüven değeri aşlamayı amaçlayan ve bu hedeflere ulaşmak için bilinçli olarak tasarlanmış bir araç olan Güneş Dil Teorisi hem etimolojik hem de felsefi yönleriyle kamuoyuna duyurulmuş, bu doğrultuda konu ile ilgilenen dönemin aydınlarını Atatürk bizzat kendisi yönlendirmiştir.

Güneş-Dil Teorisi, bilimsel açıdan pek çok eleştiri almıştır ancak bu teorinin ve dönemin Türk dil planlaması üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda Türkçenin modernleşmesi ve gelişimi açısından önemli bir tarihi döneme işaret etmektedir. Dilin paklığı, kökenleri ve gelişimi üzerine yapılan tartışmalar, bugün bile dilbilimi ve dil politikaları üzerine düşünülmesi gereken konulardır.

Dönemin birincil kitle iletişim aracı olan gazetelerden hareketle, Güneş Dil Teorisi'nin tarihî seyrini, etimolojik yöntemini ve işlevsel boyutlarını etraflı bir surette tetkik etmek ve bu çalışmaları yeni malumat, vesika ve eserler ışığında tefsir etmek maksadıyla "Türk Basınında Güneş Dil Teorisi Tartışmaları" başlıklı tez hazırlanmıştır. Bu çalışma, teorinin gazetelerdeki yansımalarına odaklanmanın yanı sıra dil biliminin tarihsel gelişimine dair bir anlatı sunmayı ve teorinin dönemin toplumsal ve kültürel dinamiklerine olan etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tez çalışmasında ana kaynak olarak dönemin gazeteleri ve düşünce dergileri başta olmak üzere arşiv kayıtları ve dilbilimcilerin görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca Güneş Dil Teorisine zemin hazırlayan kaynaklar ile teorinin etkisinde yazılan eserlere değinilmiştir. Daha önceki çalışmalarda kullanılmamış veya sınırlı kullanılmış dönemin farklı yayınlarından alıntılar da incelenmiş, tez amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemleriyle sınırlandırılmıştır. Literatür taraması, belge incelemesi, döneme ait birincil kaynaklar ve günümüzün konuyla ilişkili kitapları kullanılmıştır. Tezin içeriğine ve amacına uygun olarak Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, TBMM Arşivi ve Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, TBMM Süreli

¹⁹ Osman Sertkaya “Atatürk’ün Dil Politikası”, İkinci Dil Kongresi ve Akademi (27-28 Nisan 1968), İstanbul, Türkiye Muallimler Birliği Yayınları, 1969, 114-119.

Yayınlar Arşivi, Millî Kütüphane Arşivi gibi kurum ve kuruluşlardaki kaynaklar, belgeler ve dokümanlardan faydalanılmıştır. Ayrıca dönemin basın okumasını yapmak için dijital ortamda ulaşılabilen gazete arşivleri de kullanılmıştır.

Ulus gazetesinin 1935- 1938 arasında çıkan sayıları, Son Posta, Akşam, Açık söz, Kurun, Cumhuriyet ve Tan Gazeteleri; Genç Kalemler Dergisi, ayrıca teoriye zemin hazırlayan ve teoriyi anlatmak için hazırlanan kitaplar ve eserler ile Türk Dil Kurultaylarının ve Türk Tarih Kongrelerinin Müzakere Zabıtları taranmıştır.

Ayrıca, Atatürk'ün hazırladığı "Etimoloji Morfoloji ve Fonetik Bakımdan Türk Dili" isimli eser ile Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi için İ. N. Dilmen tarafından yazılan "Türk Dil Bilgisi Dersleri" ve H.R. Tankut'un "Güneş Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri" adlı çalışmaları da taranarak tezin çeşitli bölümlerinde incelenmiştir.

Teoriyle ilgili çeşitli kaynaklarda yer alan makaleler; Türk Dil ve Türk Tarih Kurumu Arşivleri, Anıtkabir Atatürk Kitaplığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, TBMM Kütüphane ve Arşivi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Hacettepe Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden ulaşılan belgeler; tez, makale ve hatıralar da incelenmiş; böylece teoriyle ilgisi olan tüm yayınların ve belgelerin bir arada değerlendirilmesine gayret edilmiştir. Güneş Dil Teorisini konu alan iki adet lisansüstü çalışma bulunmaktadır. Bunlar Bülent Baykuş'un 2020 yılında kaleme aldığı "Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarında Güneş Dil Teorisi" yüksek lisans tezi ve M. Emin Yıldızlı'nın 2017 yılında doktora tezi olarak kaleme aldığı "Güneş Dil Teorisi Üzerine Bir İnceleme" eserleridir. Özlem Şendeniz 'in 2014 yılında Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisinde yayımlanan "Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları: Güneş Türk Dil Teorisi'nin Türk Basımında Yansımaları" isimli makalesinde ise Güneş Dil Teorisi'nin 1936-38 yıllarında gazetelere yansımaları üzerinden, teorinin resmî ideoloji tarafından kullanımına odaklanılmıştır.

Yürütmüş olduğum çalışmada ise, teorinin tarihi seyri ve Türk basımına yansımaları kapsamlı bir şekilde belgeler ışığında ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra dönemin dil anlayışını ve teorinin etkilerini hem akademik hem de kültürel boyutlarda inceleyerek teorinin Türk diline ve toplumsal hafızaya olan etkilerinin incelenmesi hedeflemiştir. Tezde ayrıca Türk dilinin gelişim süreci ve bu süreçte ortaya çıkan etkiler de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEŞ DİL TEORİSİ'NİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Dil Tartışmaları

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte, İslami ilimlerin Arapça dilinde yazılması yaygınlaşmış ve bilimsel terimlerin Arapça olduğu bir dönem başlamıştır. Sonrasında, Arapça kaynakların tercüme edilmesiyle deyimler ve yapılar birer birer Türkçeye nakledilmiştir. Tercüme edilen ilk eserler, gayet sade bir Türkçe ile yazılmış iken, zamanla bu üsluptan feragat edilmiştir ve ilmî makalelerde süslü yazma endişesi doğmuştur. Dil, soyut yapılarla gittikçe yoğunlaşmış ve güçleşmiştir. Bu dönemde Farsça, Arapça ve Türkçenin mecz olduğu Osmanlı Türkçesi denilen kendine mahsus bir dil ortaya çıkmıştır. Bu lisân, anlatıdan ziyade anlatım şekline odaklanan ve dinin tesiriyle şekillenen soyut bir edebiyat dili haline gelmiştir.²⁰

Esasında, Arap alfabesinin Türkçeye uygun olmadığına ilişkin ilk eleştirilerden biri 17. yüzyılda Kâtip Çelebi tarafından gündeme taşınmıştır.²¹ Kâtip Çelebi'nin alfabe üzerine ortaya koyduğu bu görüş, Tanzimat Dönemi'nde yoğunlaşan alfabe tartışmalarına tarihî bir zemin sunmuştur. Bu süreçte dilde sadeleşme çabaları titizlikle ele alınmış, adeta bir fikir meydanı kurulmuş ve bu alandaki mücadele düşünce dünyasının en canlı tartışmalarına sahne olmuştur.²²

Sultan III. Selim (18. yy.) döneminden itibaren izleri görülmeye başlayan dilde sadeleşme hareketi; bu süreçte ıslah temelli bir yaklaşımla ön plana çıkarılmış, dilin sadeleşmesi amacıyla pek çok tartışma ve fikir alışverişi gerçekleştirilmiştir.²³ Her ne kadar dilde sadeleşme fikri zaman zaman tartışma konusu olsa da bu doğrultuda somut bir ıslahat adımı atılmamıştır. Ancak devletin sadeleşme düşüncesine sıcak baktığı, II. Mahmud'un Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane'nin açılışında (14 Mart 1827) yaptığı konuşmada açıkça görülmektedir. Bu konuşmada kullanılan ifadeler, devletin dil meselesine dair resmî görüşünü yansıtan önemli bir belge niteliğindedir.²⁴

²⁰ İsmail Parlatır, "Osmanlıca / Osmanlı Türkçesi Terimi Üzerine," Türk Dili, Mayıs 2011, Yıl 100, Sayı 285, 136-137.

²¹ Mustafa Albayrak, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)", Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 1989, 471.

²² TBMM Araştırma Komisyonu, Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 23. Dönem, Sıra Sayısı: 284, Ankara, Haziran-2008, 38.

²³ Zeynep Korkmaz, Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Alanında Yaşanan Gelişmeler, Türk Dili Üzerine Araştırmalar III, Ankara, TDK Yayınları, 2007, 305-306.

²⁴ Musa Duman, Yenileşme Döneminde Türk Dili, Türkler Ansiklopedisi, C. XV, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 109.

1.1.1. Tanzimat Dönemi

3 Kasım 1839'da Gülhane Parkında, Mustafa Reşit Paşa'nın Sultan Abdülmecid adına Tanzimat Fermanı'nı okuması ile başlayan Tanzimat Dönemi dil tartışmaları kapsamında yeni bir devrin kapısını aralamıştır. Her ne kadar şekil açısından önceki fermanlardan bir fark taşıyor gibi görünse de Tanzimat Fermanı yahut Gülhane Hatt-ı Hümayunu, içeriğindeki esaslarla yeni bir çağın müjdecisi olmuş, Osmanlı'nın geleceğine dair umut dolu bir başlangıç olarak kabul edilmiştir.²⁵

Tanzimat Dönemi sürecinde giyim, eğlence ve yaşam biçimi de değişim göstermeye başlamıştır.²⁶ Dergi, eleştiri, gazete, şiir, tiyatro, edebiyat gibi sektörler milletin eğilimlerini yansıtırken aynı zamanda yeniliklerin de önünü açmıştır.²⁷ Şiir, düzyazı, tiyatro, gazete ve benzeri türlerin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu alanlar, anlaşılır dile ilgi duyan kitleleri cezbetmiş ve bu durum Tanzimat âlimlerini dili sadeleştirmeye teşvik etmiştir. Tanzimat aydınları, Batı'daki gelişmeleri Osmanlı halkına aktarmaya çalışmışlar, özellikle Fransız Devrimi'nin ilkelerini benimsemişlerdir. Yurt dışından döndüklerinde aldıkları fikirleri halka açıklamak için yeni yollarını arama fikirlerinin önündeki başlıca zorluk dil olmuştur. Zira Osmanlı Türkçesi, anlaşılması güç ve oldukça dolaylı ifadelerin bulunduğu bir yapıya sahipti.²⁸

Tanzimat Dönemi aydınları, daha anlaşılır bir dil kullanarak halk ile devlet arasındaki uçurumu ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Böylelikle Batılı yeniliklerin halk tarafından anlaşılması, kabul edilmesi ve uygulanması kolaylaşacaktır. Bu nedenle devrin aydınları, gazete ve dergiler aracılığıyla konuşma dilini yazı diline yakınlaştırma çabası içinde olmuşlardır. Dilin grameri, kelime dağarcığı ve sadeleştirilmesi gibi konular sürekli tartışılmış; bu alanlarla ilgilenmeyen yazar, aydın ya da dil alimine rastlamak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Çünkü dil sorunu aşılmadan Batı'nın gelişiminin tam olarak gözlemlenemeyeceğine, halkın anlayabileceği bir dilde yazmanın, Batı'dan gelen yeniliklerin benimsenmesi için elzem olduğuna inanmışlardır. Dilin sadeleşmesi ve gramer kurallarının basitleştirilmesi üzerine yapılan çalışmalar, Tanzimat Dönemi edebiyatı ve basınının ana temalarından birini oluşturmuştur. Tanzimat Dönemi'nde dilde halka yönelme çabası, Arapça ve Farsçadan oluşan üst dil ile halkın konuştuğu alt dil arasındaki çatışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, dilin sadeleşmesi ve halkın anlayabileceği bir biçime evrilmesi gerektiği yönünde bir eğilim doğmuş; böylece,

²⁵ İbrahim Durhan, Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, 64-65.

²⁶ Ağâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 1972, 85.

²⁷ İlbeyi Özer, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda, Truva Yayınları, İstanbul, 2009, 21-26.

²⁸ Selçuk Çıkla, Tanzimat'tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi, Türkbilig, no:18 (2009), 37-38.

yüksek dilin soyut ve karmaşık yapısıyla halk dilinin anlaşılır ve yalın yapısı arasında bir gerilim belirmiştir.²⁹

Tanzimat Devri'nde Osmanlı cemiyetinde merkezi bir kimlik teşekkül ettirilme gayreti Osmanlıcılık esasına dayandırılmamış ise de Osmanlı aydınları dilin millî kimliğin temel unsuru olduğuna kani olmuşlar ve bu sebeple ona ayrı bir önem vermişlerdir. Dilin kendi haline bırakılmayacak kadar kıymetli olduğunu düşünerek dilin inceliklerine nüfuz etme ve onu olgunlaştırma arzusunu rehber edinmişlerdir. Böylece dil, sadece bir iletişim aracı olmaktan öte, toplumsal bir kimliğin ve kültürel bir birikimin simgesi olarak yeniden şekillendirilmeye layık görülmüştür.³⁰

Divan Edebiyatı'na bir tepki olarak gelişen Tanzimat Edebiyatı'nın temel hedefi, yenilik arayışına girmek ve batı kaynaklı düşünce akımlarını edebiyata taşımaktır. Şinasi ile temelleri atılan bu dönüşüm sürecinin bir diğer gayesi ise ahalinin terbiye edilmesi ve şuur sahibi kılınması olarak belirlenmiştir.³¹ Özel gazeteciliğin öncüsü kabul edilen Şinasi, dilde sadeleşmenin bayraktarlığını üstlenmiş; kullandığı dil ile halkın dünyasına daha yakın bir ifade biçimi arayışına girmiştir. Gazeteyi, halkın konuştuğu dile yaklaştırarak onu Arapça ve Farsça tamlamaların ağır yükünden arındırmak istemiştir. Ona göre dilin iletişimdeki asli görevi, düşünceyi olabildiğince açık ve özlü biçimde aktarabilmektir. Yazı dilini bir hüner sahnesi olmaktan çıkarıp, halkın faydalanabileceği bir araç olarak görür. Bu görüşünü, Tercüman-ı Ahval gazetesinin ön sözünde dile getirmiştir. Şinasi'nin, yazı dilindeki sadelik ve açıklığı halkın “ne olup bittiğini bilme hakkıyla” ilişkilendirmesi, dönemine özgü bir yenilik taşır. Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazetesinde kaleme aldığı yazılarda, yalın, anlaşılır ve halkın kalbine dokunan bir üslup yaratmaya çalışmış; bu sayede, dilde sadeleşmenin kapılarını aralamıştır.³² Siyasal ve toplumsal değişimler, her zaman dilde semantik, yani anlam düzeyinde değişiklikleri zorunlu kılmakta, bu gerekliliğe direnç göstermek ise uyumsuzluklara neden olabilmektedir. Bu bağlamda, meşveret yöntemi üzerine yürütülen tartışmaların büyük ölçüde bir çatışma süreci olarak şekillendiği görülmektedir. Şinasi'nin bu süreçte kötümser bir tutum

²⁹ Soner Bosnalı, “Dil Planlaması ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplum Dilbilimsel Bir Yaklaşım” 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştay Bildirileri, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2014, 32.

³⁰ Macit Gökberk, Değişen Dünya Değişen Dil, Yapı Kredi Yayınları, 2018, 75.

³¹ Tuğrul Bakır, Değişim ve Süreklilik Açısından Tanzimat'tan 2. Meşrutiyet'e Dilde Reform Arayışları: Osmanlıca mı, Türkçe mi? / Seeking Reform in Language from the Tanzimat to the Second Constitutional Monarchy in Terms of Change and Continuity: Ottoman Language or Turkish?, Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD) 5, no:1, Haziran 2021, 104.

³² İlhan Yerlikaya, Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve Hükümet Destekli Habercilik Anlayışı, Toplumsal Tarih 21, no:9,1995, 57-62.

sergilemesi, dil ve anlam sorunlarının zorluklarını çok yönlü kavramış olduğunu ortaya koymaktadır.³³

Tanzimat aydınları, anadilin yabancı dillerin etkisi altında şekillenen yapısını değiştirmek ve onu yeniden keşfetmek amacıyla ilk kez bu dönemde fikirler geliştirdiler. Osmanlı Devleti'nin ilk dilbilimcileri olarak kabul edilebilecek bu kişiler, dilin standartlaşması ve kurallaştırma ev düzenleme sürecine lügatler, edebi eserler ve tetkik çalışmaları aracılığıyla doğrudan katkı sağladılar. Dil planlaması çalışmaları çerçevesinde gerçekleştirilmesi icap eden çalışmaların resmî kurumlar aracılığıyla hayata geçirilmesi daha anlamlı ve sağlıklı olacakken Tanzimat Dönemi'nde kurumsallaşma sürecini tamamlayamamış olan devlet bu alanda herhangi bir somut adım atamamıştır.³⁴

Divan edebiyatının diline dair ciddi eleştiriler getiren Ziya Paşa, Arapça ve Farsçanın yalnızca sözcük dağarcığımızı değil, "millet" olarak düşünce dünyamızı da kuşattığını dile getirir. "Şiir ve İnşâ" başlıklı yazısında, dilimizin İran ve Arap edebiyatlarının tesiri altında anlaşılmaz bir hale geldiğini ifade eden Ziya Paşa, bu durumun arka planına iner. Osmanlı'nın fethettiği diyarlardaki yeni kültürlerle temas kurarken kendi lisanı adına bir sözlük oluşturma zahmetine bile katlanmadığını vurgular. Dilin sadeleşmesi için öncelikle Türkçe imlânın hakim kılınması gerektiğini savunur; zira dışarıdan alınan kelimeler, özünden saparak kullanılmış ve bu durum, dilde derin bir karmaşaya yol açmıştır. Bu belirsizlik ise, herkesin kendi meşrebine göre yeni ifadeler türetmesine neden olmuştur.³⁵

Tanzimat Dönemi'nde dil üzerine yapılan ilk esaslı eleştiriler, Namık Kemal'in "Lisan-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazatı Şâmildir" adlı makalesinde vücut bulmuştur. Kemal, makalesine, dilin mahiyetini ve ne olması gerektiğini sorgulayarak başlar. Ona göre, zamanın ve mekânın ötesine geçerek kuşaklar arasında bir köprü kuran yegâne miras dildir. Edebiyatın, süslü ve ağdalı söylemlerle halkın idrakinden uzaklaştığını belirten Namık Kemal, bu tür eserlerin zamana yenik düşüp unutulmaya mahkûm olduğunu ifade etmiştir. Halkın anlamakta güçlük çektiği bir dilin topluma katkı sağlamayacağına inanmaktadır. Sanat uğruna anlamın feda edilmesini eleştirir; ona göre, hakikati göstermesi gereken fikir, bu yaklaşım sonucunda tesirini yitirmiştir. Namık Kemal, Türkçenin kendi lehçelerini bile kaynaştırmakta güçlük çektiğine dikkat çekerek, dilin millî birlik ve beraberliğe katkıda bulunmakta yetersiz kaldığını vurgular. Doğu ve Batı dillerinden alınan kelime ve terkiplerin, dilimizi anlaşılmaz

³³ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul: Şefik Matbaası, 2002, 290.

³⁴ Janet Holmes, An Introduction to Sociolinguistics, New York: Routledge, 2013, 137.

³⁵ Raşit Koç, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Aydınlarının Türk Dilinin Eğitime ve Yapısına Bakışları / Tanzimat and Meşrutiyet Periods Intellectual's Views of Teaching Turkish Language and Its Structure." A. Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, no:33, 2007, 12.

bir hale getirdiğini ve konuşma dili ile yazı dili arasındaki uçurumu derinleştirdiğini belirtmektedir. Kemal'e göre farklı dillerden gelen bu kelimeler telaffuzda birleşse dahi, yazıda her kelimenin aslını muhafaza etmesi dili daha da karmaşık hale getirmektedir. Böylelikle, Namık Kemal dilin sadeleşmesi ve halkla bütünleşmesi gerektiğine dair güçlü bir eleştiride bulunur.³⁶

Tanzimat Dönemi dil tartışmalarında önemli bir figür olan Ali Suavi, bilginin aktarımında anlaşılabilirliğin esas alınması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁷ Bu doğrultuda, konuşulan dil ile yazılı dil arasındaki büyük farkın kapatılması gerektiğini ileri sürmektedir. Ali Suavi'nin dil konusunda eleştirdiği bir diğer husus ise, yürürlükteki dili tanımlamak için "Türkçe" yerine "Osmanlıca" teriminin kullanılmasına karşı çıkmasıdır.³⁸ Ali Suavi'nin "kelimelerin değil, ibarelerin atılması" gerektiği düşüncesini benimseyen ve bunu eserlerinde uygulayan bir diğer önemli isim Ahmet Mithat Efendi'dir. Eserlerinde halkı eğitmeyi amaçlamış, bu hedef doğrultusunda dilinin anlaşılır ve sade olmasına özen göstermiştir. Ona göre, halkın konuştuğu dili "bizim dilimiz" haline getirerek sadeleşme sağlanmalı ve halk eğitilmelidir. Sadeleşme sürecinde Arapça ve Farsça kelimelerin değil, sıfat ve izafe gibi dilde karmaşaya yol açan yapısal öğelerin çıkarılması gerektiğini savunur.³⁹

Bu dönemde dikkat çeken meselelerden bazıları da fen kitaplarının, okulların, gazetelerin ve devlet yazışmalarının Türkçeleştirilmesidir. Bu girişimler yalnızca bir dil meselesi olarak değil, aynı zamanda düşünce hayatının gelişmesi ve millî eğitimin yaygınlaşması için de bir gereklilik olarak görülmüştür.⁴⁰ Sonuç olarak, bu dönemde yapılan tartışmalar, dilin gelecekte nasıl şekilleneceğine dair önemli bir zemin hazırlayarak Harf İnkılabına giden sürecin ilk adımlarını atmıştır.⁴¹

1.1.2. Servet – i Fünun Dönemi

23 Temmuz 1876'da ilan edilen Birinci Meşrutiyet, Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki mağlubiyet sonucu 14 Şubat 1878'de askıya alınmıştır. Aradan geçen otuz yılın ardından, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile dil tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir ve bu dönem, dil

³⁶ Mustafa Aydemir, Tanzimat'tan Yeni Lisan Hareketi'ne Dil Sadeleştirme Çalışmaları, Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science 3, no:9, 2016, 245.

³⁷ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 116.

³⁸ İnci Enginün, Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, 749

³⁹ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 123.

⁴⁰ Nevnihal Bayar, Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, 13.

⁴¹ Fuat Dağtekin, Türkiye'de Dil Tartışmaları ve Türk Dil Kurumu (1950-1983). Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Araştırmaları Anabilim Dalı, 1983, 16.

meselelerinde yoğun tartışmaların yaşandığı bir süreç olarak tanımlanmaktadır.⁴² I. Meşrutiyet Dönemi'nde anayasa hazırlanırken dil, gündemin en önemli meselelerinden biri olarak öne çıkmıştır. Devletin resmi dilinin Türkçe olduğuna dair hüküm de Kanun-i Esasi'nin 18. ve 68. maddelerinde kaydedilmiştir. Bu adım, dönemin ulusçuluk akımı etkisinin, Osmanlı coğrafyasında kök salmaya başladığının ve Türk mebusları da etkisi altına aldığı bir nişanesi sayılabilir.⁴³ Yönetimde ve toplumda dil konusundaki hararetli tartışmalar sürerken, bu dönemde filizlenen Servet-i Fünûn Hareketi, dil tercihinin Osmanlı Türkçesi ekseninde, zengin ve ağır bir üslupla bezemeyi seçmiştir.⁴⁴

Servet-i Fünûn Hareketi, dönemin yeni kültürel ve edebi ortamında Fransız edebiyatının etkisiyle şekillenmiş ve özgün bir dil ile üslup arayışı içine girmiştir. Tanzimat edebiyatının izinden gitmek yerine, kendilerine özgü bir yol izleyen Servet-i Fünûn mensupları, sanatsal dil oluştururken, sözlüklerde yer almakla birlikte günlük dilde kullanılmayan kelimeleri işlevsel hale getirme yoluna başvurmuşlardır. Ayrıca, Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri yeni terkiplere dönüştürerek çeşitli isim ve sıfat tamlamaları meydana getirmişler; bu sayede, sanat dilini birleşik sıfatlarla ağırlaştırmışlardır. Yabancı edebiyatlardan bazı deyimleri Türkçeye çevirerek kullanmaları da üsluplarını zenginleştiren bir diğer unsurdur. Servet-i Fünûn hareketinin bu dil ve üslup tercihleri, Tanzimat Dönemi ile kıyaslandığında, geçmiş döneme dönüş olarak nitelendirilebilecek bir tutumu yansıtmaktadır.⁴⁵

Servet-i Fünûn dergisiyle dil sohbetlerinde yeni bir dönem başlamıştır. 1895'ten itibaren Servet-i Fünûn'u yayımlayan genç kuşak, aynı zamanda yeni bir edebiyat dili kuşağının da öncüsü olmuştur. Bu dönemin yazı dili, Edebiyat-ı Cedide ismiyle anılmaktadır. Bu yapı, Tanzimat Dönemi dil ve edebiyatına nispetle bazı ayrımlar barındırmaktadır. Edebiyat-ı Cedide yazarlarının kaleme aldığı, Servet-i Fünûn nesri olarak adlandırılabilen özel bir nesir türü vardır. Bu nesir, Tanzimat Dönemi'nin sade nesriyle kıyaslandığında oldukça süslü ve özenli bir üslup sergiler. İçerisinde Arapça ve Farsçadan seçilmiş ahenkli kelimeler, renkli terkipler ve Batılı tarzda ifade biçimleri bulunur. Halit Ziya'nın, roman ve hikâyelerinde kullandığı bu süslü Servet-i Fünûn nesri, dönemin birçok yazarına ilham kaynağı olmuş ve adeta ortak bir Servet-i Fünûn üslubu haline gelmiştir.⁴⁶

⁴² Mahmut Bolat, "I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, Sayı: 1, 2014, 20.

⁴³ Şükrü Haluk Akalın, "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", Türk Dili, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002, 8.

⁴⁴ Yusuf Ziya Öksüz, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, 35.

⁴⁵ Mehmet Yalçın Yılmaz, Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, 27-28.

⁴⁶ Bilge Ercilasun, Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkit, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, 101-104.

Servet-i Fünun dergisi ise, bu yeni edebi ve entelektüel tartışmaların merkezi haline gelmiştir.⁴⁷ Bu derginin kalemleri diğerlerinden ayıran en büyük özellik, yeni bir sanat dili arayışında olmalarıdır. Uzun süredir karışık halde bulunan dilin ıslah edilmesi ve çağın gereklerine uygun hale getirilmesi gerektiğine inanmışlardır. Türk dilinin her alanda uluslararası bir dil olarak yeterliliğe, zenginliğe ve kapsama sahip olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu konudaki görüş ayrılıkları hem kendi aralarında hem de Tanzimat aydınlarıyla çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar, dilin ve edebiyatın evrimi için bir girizgâh niteliğinde olmuştur. Servet-i Fünun yazarlarının bu sanatsal kaygılarla ortaya çıkardıkları yeni dil yapıları ise Türkçeyi daha da zorlaştırmıştır. Servet-i Fünun temsilcileri, yazdıklarının tek kelimesinin bile anlaşılmadığı suçlamasıyla karşı karşıya kalmış, ayrıca Fransız özentisi olmakla itham edilmişlerdir.⁴⁸

Ahmed Midhat, Servet-i Fünûn hareketine karşı muhalif bir tavır sergilemiş ve bu bağlamda Şemseddin Sami⁴⁹ de aynı çizgide yer almıştır. Şemseddin Sami, makalelerinde dilde sadeleşmenin önemini vurgulayarak, Servet-i Fünûn hareketine eleştiriler yöneltmiştir. Ahmed Midhat ise Servet-i Fünûn'un öncülerini, "yozlaşma" ve "gerileme" anlamına gelen "dekadanlık" ile suçlayarak, onların dil ve edebiyat anlayışını sert bir biçimde eleştirmiştir.⁵⁰

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını takiben, dilde farklı bir yaklaşım benimseyen Türkçeciler, Servet-i Fünûn üyelerinin dil anlayışından ayrılarak, ilk örgütlü girişim olan Türk Derneği'ni kurmuşlardır. Bu dernek, dilde sadeleşme ve millîleşmeyi hedeflemiş, ancak Servet-i Fünûn mensupları tarafından aşırı ve katı bir tasfiyecilikle itham edilmiştir. Ancak, Türk Derneği'nin dil konusundaki tutumunun, Arapça ve Farsça kelimeleri tamamen kaldırmak yerine dilde sadeleştirmeyi hedeflediği, derneğin beyannamesinin birinci ve dokuzuncu maddelerinden açıkça anlaşılmaktadır.⁵¹

Türkçenin ilk örgütlü hareketi olan Türk Derneği'nin bütünüyle tasfiyeci olarak nitelendirilmesi, aceleci bir değerlendirme olarak kabul edilmiştir. Türkçülerin benimsediği bu

⁴⁷ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 180.

⁴⁸ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 181.

⁴⁹ Şemseddin Sami (1850-1904): Batı'nın dil bilimi, sözlük bilimi ve filoloji yöntemlerine hâkim olan Şemseddin Sâmî, ansiklopedi ve sözlük çalışmalarıyla Türk diline ve kültürüne önemli katkılar sunmuş bir bilim insanıdır. Ali Çiçek, Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-i Türkî Üzerine Bir İnceleme. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11-2, 2009, 185.

⁵⁰ Fatih Alper Taşbaş, "Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klâsik- Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 5, Sayı:1, 2015, 93.

⁵¹ Birinci Madde: Türk Derneği, Türkçe üzerine Doğu ve Batı'da yazılmış olan bütün eserleri Osmanlı toplumunun dikkatine sunarak, Türk dilinin geçmişten günümüze geçirdiği evreler hakkında kamuoyunda bir bilinç oluşturmaya hedeflemektedir. Bu sayede dilin sadeleştirilmesi ve anlaşılabilir hale getirilmesi için gereken sebepler araştırılacaktır.

Dokuzuncu Madde: Osmanlı Türkçesinin Arapça ve Farsçadan sağladığı yararın yadsınamayacağı ve bu dillerden Osmanlı Türkçesini tamamen ayırmanın hiçbir Osmanlının düşüncesinde yer almadığı belirtilmektedir. Türk Derneği, eserlerinde Osmanlı toplumunca kolayca anlaşılan Arapça ve Farsça kelimeleri özenle seçip kullanmayı hedeflemekte olup, bu doğrultuda dernek tarafından yazılan eserlerde sade Osmanlı Türkçesi kullanılacaktır. Burhan Paçacıoğlu, Türk Derneği Tasfiyeci miydi?, TÜBİAR-X-/2001, 221-222.

yaklaşım, dilde sadeleşme çabalarında daha dengeli bir yol izlemeyi amaçlamış ve radikal tasfiyeciliğin ötesinde, orta yolu temsil ettiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Türk Derneği, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin tamamen çıkarılmasını değil, toplumca anlaşılır hale getirilmesini hedeflemiştir.⁵²

Cumhuriyet dönemindeki "öztürkçecilik" hareketlerinin ilk işaretleri, Servet-i Fünun Dergisi'ne bir reaksiyon olarak, Köseraif'in⁵³ İkdam gazetesindeki yazılarıyla ortaya çıkmıştır. Lakin bu teşebbüs, şiddetli bir tasfiyeciliğe dönüşmemiştir; ıslahat taraftarları, dilde Türkçe kelimelerin tercih edilmesini müdafaa etmiş, Arapça ve Farsça kelimelerin külliye çıkarılmasını savunmamışlardır. Kösearîf'in bu duruşu, yüksek lisan ile avam lisanı arasında bir muvazenenin teminini ve lisanın tabii tekâmül seyrine müdahale edilmemesi gerektiğini beyan etmektedir.⁵⁴

1.1.3. Fecr-i Âtî Dönemi

Fecr-i Âtî akımı ise yeni Türk edebiyatında Tanzimat ve Servet-i Fünun akımlarının ardından gelen üçüncü nesil edebi akım olarak değerlendirilmekte, ayrıca bu akımlar ile Milli Edebiyat akımı arasında köprü olarak kabul görmektedir.⁵⁵ Fecr-i Âtî topluluğunun dil konusunda belirgin bir tavrı yoktur ve o dönemde dilin sadeleşmesi üzerine yapılan tartışmalar, önemli bir toplumsal ve kültürel mesele haline gelmişken bile Fecr-i Âtî üyelerinin bu konuya genellikle duyarsız kalmıştır.⁵⁶ Ancak, dil tartışmalarının başlangıcında bazı Fecr-i Âtîciler, bir edebiyat dilinin önemini vurgulayarak "Yeni Lisan" hareketine karşı çıkmışlardır. Buna karşılık, eski Edebiyât-ı Cedîdeciler arasında yer alan Celâl Sahir, dilde sadeleşme hareketini desteklemiş ve bu konuda daha açık bir tavır sergilemiştir. Bu durum, Fecr-i Âtî topluluğunun dil konusunda homojen bir görüş birliğine sahip olmadığını, aksine farklı edebi yaklaşımlarının bir arada varlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Topluluğun dağılmasının ardından hem savaş yıllarında hem de Cumhuriyet'ten sonra üyelerinden büyük çoğunluğu Millî Edebiyat hareketine katılmış, katılmayanlar da dilde sadeleşme akımına değişik farklı mahiyetlerde ayak uydurmuşlardır.⁵⁷

⁵² Öksüz, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 66-67.

⁵³ Fuat Köserâif (1872-1949), II. Abdülhamid devri vezirlerinden Köse Râif Paşa'nın oğlu ve şair İhsan Râif Hanım'ın ağabeyidir. Galatasaray Sultanisi ve Almanya'da eğitim görmüş, orduya yüzbaşı olarak katılmıştır. Almanya'da Arminius Vambery'nin eserleriyle tanışarak Türkçülüğü benimsemiş, yurda döndükten sonra Necib Âsım ve Mehmed Emin gibi Türkçülerle iş birliği yapmıştır. Dilde tasfiyecilik üzerine yazılar yazan Köserâif, Türk Derneği ve Türk Bilgi Derneğinin kurucuları arasında yer almış, Türkçedeki yabancı kelimeleri tamamen çıkararak saf bir Türkçe yaratma fikrini savunmuştur. Makaleleri, Türkçecilik akımının önemli kaynakları arasındadır. Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 449-450.

⁵⁴ Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: T.D.K Yayınları, 2017, 745-746.

⁵⁵ Hasan Ali Yücel, Edebiyat Tarihimizden, 2. baskı, İletişim Yayınları, 1989, İstanbul, 59.

⁵⁶ Ağâh Sırrı Levend, Edebiyat Tarihi Dersleri, Kannat Kitabevi, İstanbul 1938, 282-285.

⁵⁷ Hikmet Dizdaroğlu, Kuruluşunun 70. Yıldönümünde Fecr-i Âtî Topluluğu, Ulusal Kültür Dergisi, Sayı: 5, 1979, Kültür Bak. Yay., Ankara, 100-104.

1.1.4. Türkçülük Hareketi ve Genç Kalemler Kuşağı

20. yüzyılın başlarında Türkçülük hareketi güçlenmeye başlamıştır. Batı ülkelerindeki millileştirme dalgasına rağmen, Türklük fikri Osmanlı'ya oldukça geç ulaşmıştır. Bunun temel sebebi, Osmanlıcılık ve İslamcılık ideolojilerinin önceki dönemlerde baskın olmasıdır. Ancak zamanla, Türkçülük hareketi Osmanlı aydınları arasında daha fazla kabul görmüş ve millî kimlik bilincini güçlendirmiştir.⁵⁸ Osmanlı Devleti'nin gün geçtikçe toprak ve nüfus kaybetmesi de Türkçülük hareketini güçlendiren bir atmosfer yaratmıştır. Toplumsal yaşamın olumlu gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması da bu hareketi destekleyen önemli etkenler olmuştur. Yusuf Akçura'nın Pantürkizm fikriyatının ardından Ziya Gökalp, Türkçülük hareketi üzerine daha kapsamlı bir çalışma sunmuş ve ulusların birleşmesini öngören klasik bir ulus-devlet ideolojisi modeli geliştirmiştir. Bu yeni model topluma “Türk” adı verilerek kimlik kazandırılmıştır.⁵⁹

Ziya Gökalp'in bakış açısı, Türk akımının güçlenmesine olanak sağlamış ve dönemin edebiyat-dil anlayışını da etkilemiştir. Bu etkinin izleri, 1911 yılında Turancılık ideolojisini savunan aydınlar tarafından kurulan Türk Yurdu dergisinde de görülmüştür. Bu dönemin önemli Türk aydınları arasında Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali , Köprülüzade Fuat, Celal Sahir, Halide Edip, Ispartalı Hakkı ve Bursalı Mehmet Tahir yer almaktadır.⁶⁰ Ayrıca, bu dönemin aydınları arasında anılması gereken bir diğer öne çıkan isim de İsmail Gaspıralı'dır.⁶¹ Eğitimini Rusya'nın baskıcı yönetimi altında tamamlayan Gaspıralı, daha sonra İstanbul da dahil olmak üzere birçok Avrupa şehrini ziyaret etmiştir. Bu geziler sırasında hem Avrupa'daki hem de Osmanlı'daki durumu yakından gözlemleme fırsatı bulmuştur. Gaspıralı, bu gezilerden sonra düşüncelerini Türk dünyasına bir Türkçe yayın aracılığıyla aktarmak istemiştir. 1879 yılında bir gazete çıkarmaya çalışmış, ancak Rus hükümetinden izin alamamıştır.⁶²

1881 yılında Tavrida dergisinde yayınlanan Rusça makalesinde Gaspıralı, şu önemli konulara değinmiştir:

- Millî okullarda eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve reformların gerçekleştirilmeli,
- Millî eğitim merkezlerine finansal destek sağlamak amacıyla hayır kurumları kurulmalı,
- Türk kimliğine mensup tüm topluluklar için ortak bir Türkçe yayın oluşturulmalı

⁵⁸ Şakir Batmaz, Türkiye Cumhuriyet Tarihi, Not Yayınevi, Kayseri, 2015, 49.

⁵⁹ Ceylan Tokluoğlu, “Ziya Gökalp ve Türkçülük”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, XXXXXVIII/III, 2013, 114.

⁶⁰ Batmaz, Türkiye Cumhuriyet Tarihi, 49.

⁶¹ İsmail Gaspıralı (1851-1914) Kırım Tatarı bir aydın, eğitimci ve gazetecidir. Gaspıralı, Türklerin dil birliği ve eğitimde yenilikçi reformları savunmuştur. "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganıyla Türk dünyasının birlikteliğini vurgulamıştır. Cafer S. Kırimer, Gaspıralı İsmail Bey, (Haz. Ramazan Bakkal), Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, 42.

⁶² Zeki Velidi Togan, Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, İstanbul, 1942, 551-553.

- Millî aydınlar yetiştirilmeli.⁶³

Bu öneriler, Gaspıralı'nın eğitim ve toplumsal reformlara duyduğu bağlılığı yansıtmaktadır.

Bu makale, Rusya Türkleri arasında kayda değer tepkiler uyandırmış, Gaspıralı, bu gelişmelerden daha da cesaret alarak 1883 yılında Tercüman gazetesini çıkarmaya başlamıştır.⁶⁴ Tüm yayınlarının Rusça olması şartıyla kurulan bu gazete, Gaspıralı'nın düşüncelerini geniş kitlelere ulaştırmasına vesile olmuştur. Gaspıralı, eğitim ve toplumsal reform konularındaki fikirlerini, Tercüman gazetesi aracılığıyla daha geniş bir okuyucu kitlesine aktararak Türk dünyasında önemli bir etki yaratmayı başarmıştır. Bu gazetenin dili, esasen Osmanlı Türkçesi olmakla birlikte bazen yerel Türk kelimeleri de kullanılmıştır. O yıllarda, Tercüman Türkçe yayınlanan tek gazete olarak dünya Türkleri arasında önemli bir yer edinmiştir. Gaspıralı, bu gazeteyi bir ders kitabı gibi kullanarak fikir ve düşüncelerini aktarmaya çalışmıştır. Tercüman gazetesi, Osmanlı aydınlarının yapmak istediği çalışmaları özetler nitelikte görünmektedir. Asıl ele almamız gereken konu ise göreceli birlik hareketidir. Gaspıralı, ecnebi lisanlardan kelime almak yerine, Türk lehçeleri arasında kelime alışverişini teşvik etmiş ve böylece müşterek bir Türk lisanı oluşturulmasını savunmuştur. Bu konuda Osmanlı aydınlarıyla hemfikir olduğu bir diğer husus, milletin eğitimi ve modernleşmesidir. Ayrıca, Osmanlı dilinin yapısındaki Arapça ve Farsça yapılara da şiddetle karşı çıkmıştır.⁶⁵

Özetle Osmanlı İmparatorluğu'nda dilin sadeleştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi hem içeriden hem de dışarıdan arzu edilen bir olgudur ve bu durum zamanla zorunluluk teşkil etmeye başlamıştır.

Tanzimat Dönemi'nde başlayan dil tartışmaları, siyasi ve toplumsal koşulların değişmesiyle yeni bir boyuta taşınmıştır. Bu süreçte, Genç Kalemler Dergisi,⁶⁶ dilin sadeleştirilmesi ve modernleşmesi konusunda öncü rol oynayarak yeni bir model oluşturmuş, dilde reform hareketlerinin hem sembolü hem de itici gücü haline gelmiştir. Genç Kalemler Dergisi, sade dil kullanımı ve sosyokültürel dönüşümleri göz önünde bulundurması bakımından muazzam bir önem arz etmektedir. Bu yeni hareket, dilin sadeleştirilmesinin yanı sıra toplumsal değişime ve ilerlemeye bütüncül bir değer atfetmiştir. Böylelikle hem edebi hem de toplumsal dönüşümlerin

⁶³ Nadir Devlet, Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, 25.

⁶⁴ Devlet, Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917), 27.

⁶⁵ Ali Engin Oba, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Yayınevi, Ankara, 1995, 150-153.

⁶⁶ Genç Kalemler Dergisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde (1910-1912), milliyetçilik ve dilde sadeleşme hareketinin önemli temsilcilerinden biri olan bir edebiyat dergisidir. Mehmet Seyitdanlioğlu, Genç Kalemler, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr> Erişim tarihi:01.10. 2024.

savunucusu olmuşlardır, bu da onları dönemin reformcu aydınlarının ön saflarına yerleştirmiştir.⁶⁷

Dergi, dönemin öne çıkan aydınlarından Ömer Seyfettin ile Ali Canip önderliğinde, Ziya Gökalp'in desteğiyle doğmuştur. Bu yeni hareket, Tanzimat aydınlarının fikirleri ile Türkçülük düşüncelerini sentezleyen bir yol haritasını benimsemiştir. Dil anlayışları, sonraki nesiller üzerinde derin izler bırakmıştır. Genç yazarlar, yeni bir yaşam tarzına dair fikirler ve açıklamalar sunarak insanların ufkunu genişletme yolunda büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir. Genç Kalemler yazarı Hamdullah Suphi, dönemin dil yapısını ve sorunlarını şöyle dile getirmiştir;

*"Toprağımız gibi aşkla sevmeye mecbur olduğumuz, toprağımız gibi istiklalini daimî bir endişe ile düşünmez ligimiz lazım gelen Osmanlı lisanı bugünkü şeklinde, en ince dallarına kadar sarmaşıklar dolaşmış, kendine mahsus olan feyyaz nesği yabancı otlara emdiren bîçare bir ağaçtır. Yalnız Türk lisanları arasına değil, benim için arzın üstüne konuşulan bütün lisanlar arasında en güzeli, en ahenklisi olan bedelsiz lisanımızı kurtarmak için ciddi teşebbüslerimizin bu kadar gecikmiş olması yüzlerimizi kızartsa, bizi bedbaht etse gerekir"*⁶⁸

Metinden de anlaşılacağı üzere, dil meselesi açık bir biçimde gözler önüne serilmektedir. Bununla birlikte, derginin yazarları, tarih, siyaset ve felsefe gibi pek çok alanda, yeni dil anlayışını esas alarak kelimeleri özenle seçmeyi öncelik haline getirmişlerdir. Derginin sayfalarında yer alan bu çabalar, sadece edebi bir dönüşümün değil, aynı zamanda toplumsal bir yenilenmenin de işaretlerini taşımaktadır. Genç Kalemler kuşağı, dilin sadeleştirilmesi ve anlaşılır hale getirilmesi yolunda önemli bir adım atmış, bu sayede Türkçenin modernleşmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁹ Bu çabalar sırasında, dil kullanımına belli sınırlar çizmişlerdir. Bu kısıtlamalar arasında Arapça ve Farsça kelimelerin yasaklanması, kullanılan yapıların Türkçe karşılıklarının bulunup kullanılması ve İstanbul şivesinin konuşma diline örnek alınması gibi kurallar yer almıştır. Bu kurallar, Tanzimat aydınlarının yapmak istedikleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak, bazı çelişkiler de mevcuttur; örneğin, diğer Türk lehçelerinden kelime almamışlar ve Arapça kelimeleri bilimsel terim olarak kullanmaya devam etmişlerdir. Ayrıca, bu yenilikçi genç kuşak arasında dilbilimci bulunmadığını belirtmekte yarar vardır.⁷⁰

⁶⁷ Öksüz, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 83-86.

⁶⁸ İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, Genç Kalemler Dergisi, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999, 300.

⁶⁹ Öksüz, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 171-173.

⁷⁰ Ali Pulat, Yeni Lisan Hareketinin Genç Kalemler Dergisindeki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Tarih Okulu Dergisi, X/XXX, İzmir, 2017, 287.

Genç Kalemler, dilin sadeleştirilmesinin yanı sıra ulusal edebiyatın yaratılmasında da önemli bir rol üstlenmişlerdir. Onlara göre, millî dilde yaratılan millî edebiyat, yeni bir yaşam biçimini temsil etmekteydi. Bu millî dilin de her bakımdan geçerli olması gerektiğini savunmuşlardır. Yeniliğin, insanları her yönden temsil edebilmesi durumunda faydalı olacağı konusunda hemfikirdiler. Bu amaçla, edebi hayatın iyileştirilmesi için araştırmalar yapmışlardır. Ayrıca, Batılı fikirlerin ancak daimî bir lisana tebdil edildiğinde kullanılabileceğini, aksi takdirde bu fikirlerin müessir olmayacağını işlevsiz kalacağını savunmuşlardır.

Genç Kalemler kuşağının fikirleri, dönemin yapısıyla yakından ilişkilidir. Yeni bir döneme adım atan Osmanlı Devleti, Türk unsurlarını öne çıkarırken, bu unsurları ve devrin icaplarını karşılayacak yeni bir çerçeve ihdas etme zaruretiyle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla yenilik ve gelişmelerin aktarımı için yeni bir dil ihtiyacı doğmuştur. Eski yapıların yıkılıp yerlerine yenilerinin inşa edildiği bu dönemde, yeni Türk ruhuna inanan genç nesil, yeni bir Türk medeniyeti ihdas etme gayesindedir. Bu projeyi gerçekleştirmek için, eğitim, fikir, kalkınma ve yenilik gibi unsurların bir dünya görüşü olarak benimsenmesi lüzumuna kani olmuşlardır. Ayrıca, bu eylemlerin belirli kurallara dayanması, fikirlerin edebi eserlerle desteklenmesi ve toplum tarafından kabul edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Son olarak, dönemin güçlü siyasi figürlerinin de desteğinin alınması gerektiğini vurgulamışlardır.⁷¹

Genç Kalemler mecmuasının hedefleri, aynı zamanda devrin ihtiyaçlarını aksettirmektedir. Bu mefkûreler, evvelce Yusuf Akçura ve İsmail Gaspiralı gibi aydınlar tarafından da beyan edilmiştir. Genç Kalemler dergisinin gücü, toplumsal ilerleme ve kalkınmada öncü rol üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Genç neslin en önemli görevi, dil-kültür ilişkisi sayesinde millî kültürün taşıyıcısı ve yayıcısı olarak yeni bir hayatın gelişmesini ve olgunlaşmasını en sağlıklı şekilde gerçekleştirmektir. Bu görev, millî kimliğin inşasında ve kültürel mirasın korunmasında kritik bir rol oynamaktadır.⁷²

1.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Dil Temelli İnkılaplar

Birinci Dünya Savaşı'nın nihayetinde imparatorluklar yıkılmış ve yeni devletler teşekkül etmiştir. Harp esnasında lisan ve edebiyat sahasında büyük terakkiler kaydedildiği söylenemez; zira tüm dikkatler savaşın yıkıcı etkilerine odaklanmıştı. Bu dönemin akabinde, yeni Türkiye

⁷¹ Nazım Hikmet Polat, *Yeni Lisan-Yeni Hayat, Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 2011, 249-252.

⁷² Ayşe Demir, *Millî Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle: Yeni Lisan, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VII/IV, İstanbul, 2012, 1402-1403.

Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen sürede işgaller ve Kurtuluş Savaşı gibi meseleler gündemi meşgul etmiştir.⁷³

Anadolu'da Millî Mücadele Hareketi yaşanırken 16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u resmen işgal etmiştir. İstanbul'dan kaçmayı başaran bazı milletvekilleri, Ankara'ya gelerek Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmişlerdir. Bu önemli gelişmenin ardından, işgal sonrasında yapılan seçimler neticesinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tesis edilerek savaşın seyri yeni bir yön kazanmıştır. Böylece Kurtuluş Savaşı, bu dönemde Ankara'nın merkezinde, halkın temsilciliği altında yürütölmeye başlanmıştır.⁷⁴ Bağımsızlık mücadelesinin başarılı olmasını müteakip Millet Meclisi tek etkili otorite haline gelmiştir. Parlamentonun merkezi otoriteyi devralmasıyla birlikte, yeni bir dönem başlamış, 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Türk Millî Kurtuluş Hareketi'nin sonrasında 20 Kasım 1922'de Lozan Barış Konferansı görüşmeleri başlamıştır. Uzun süren diplomatik müzakereler neticesinde, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁷⁵

Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye açısından temel önemi, ülkenin siyasi sınırlarının egemenliğini güvence altına almasıdır. Bu şekilde, Birinci Dünya Savaşı'nın mağlup devletleri arasında yer alan Türkiye, kendisine dayatılan barışı reddederek kendi koşullarını kabul ettirmeyi başarmıştır.⁷⁶ Lozan Barış Antlaşması, Türkiye'nin uluslararası tanınırlığını sağlamış ve bu önemli gelişmenin sonucunda yeni bir siyasal sistemin temelleri atılmaya başlanmıştır.⁷⁷ 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilerek yeni bir yönetim biçimi benimsenmiştir. 3 Mart 1924'te ise hilafet kaldırılmış, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü dönüşümüne yönelik ciddi ve kararlı adımlar atılmıştır.⁷⁸

Devrimler sürerken, bu yeniliklerin halk tarafından benimsenmesi için eğitim alanında da köklü değişikliklerin yapılmasını gerektirmekteydi. Bu bağlamda, ilk adım olarak 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmış ve Osmanlı'dan miras kalan çoklu eğitim sistemi bütünleşik bir yapıda birleştirilmiştir.⁷⁹ Eğitim ve kültürün birincil amacı; Türk insanının öz benliğine kavuşturulması, halkın aydınlatılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, çağdaş bir toplumun inşası, savaşlarda yitirilen eğitimli nüfusun hızla yerine konulması, toplumsal

⁷³ Batmaz, Türkiye Cumhuriyet Tarihi, 74.

⁷⁴ Hasan Dinçer, Genelgeler ve Kongreler Dönemi” Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016, 102.

⁷⁵ Temuçin Faik Ertan, Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na, Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016, 151.

⁷⁶ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Babür Tuna, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2015, 254.

⁷⁷ Rahmi Doğanay ve Gül Yılmaz, Yüzüncü Yılında Lozan Antlaşması Hakkında Bir Değerlendirme, Akademik Matbuat 7, No: 2, 2023, 261.

⁷⁸ Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1924–1930), Yurt Yay., Ankara, 1981,84.

⁷⁹ H. Veldet Velidedeoğlu, 12 Eylül Karşı Devrim, İstanbul: Evrim Yayınları, 1990, 419.

dinamiklerin sağlanması ve milletin bir bütün olarak kalkınması olarak belirlenmiştir. Ancak, o dönemde en büyük sorunlardan biri dil meselesi olarak öne çıkmaktaydı. Dil, kültürün taşıyıcısı olarak merkezi bir rol oynamaktadır. Mustafa Kemal Paşa, kültürün önemini şu şekilde vurgulamıştır:

“Kültür, tabiatın en yüksek feyzleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey mündemiçtir. Temizlik, saflık, yükseklik, insanlık vb. Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşte kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman tabiatın insanlara verdiği yüksek vasıfları kendi çocuklarına, hafitlerine ve atisine vermesi demektir”⁸⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın dil ve kültür konularına duyduğu ilgi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde dil tartışmalarını yeniden canlandırmıştır. Bu dönemde, imla ve alfabe meseleleri dil ile bağlantılı olarak ön plana çıkmıştır. Bazı harflere işaret eklenerek yazımın iyileştirilebileceğini savunan görüşlerin yanı sıra, Latin harflerinin kabul edilmesi fikri de giderek popülerlik kazanmıştır. Aynı zamanda, dilin sadeleştirilmesi konusundaki önceki tartışmalar eski hızını kaybetmiş olup, genellikle Osmanlı terimlerini kullanmaya devam edenlere yönelik eleştirilerle sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Tunalı Hilmi Bey'in 23 Ağustos 1923'te Meclis Başkanlığına takdim ettiği on maddeden oluşan “Türkçe Kanunu” teklifi mühimdir. Tunalı Hilmi Bey, ıstılahların Türkçeye tercüme edilip okullarda, ceridelerde, mecmualarda ve tüm resmî işlerde istifadeye medar kılınmasını temin etmek üzere, Maarif Nezareti dâhilinde bir Türkçe komisyonu teşkili teklifinde bulunmuştur.⁸¹

Ancak, devrin şartları nazar-ı itibara alındığında, bu teklif yalnızca bir tavsiye olarak kalmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan dil mirasını devam ettirdiğimizde, bu devri Genç Kalemler ile başlatmak isabetli olacaktır. Genç Kalemler'in mümtaz muharrirlerinden Ziya Gökalp'in neşrettiği "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak" adlı eserin ikinci kısmı tamamen dil mevzusuna haşredilmiştir.⁸² Gökalp, bu bölümde Türk dilinin 5. yüzyıldan bu yana yayıldığını ifade etmektedir. Ayrıca, kavramların isimsiz kalmaması gerektiğini ve dilimize yeni kelimeler eklenmesinin önemini vurgulamaktadır. Gökalp, dilimizin anlam ve kavram açısından, Türkçenin ise sözdizimi ve imla açısından modernleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ziya Gökalp, "Türklüğün Esasları" adlı eserinde bu dil hakkında şu şekilde yazmaktadır:

⁸⁰ İdris Karakuş, Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, 76.

⁸¹ Sabri Ateş, Tunalı Hilmi Bey Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Aydın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009, 26.

⁸² Şükrü Haluk Akalın, Cumhuriyet Döneminde Türkçe, Türkler Ansiklopedisi, XVIII, 37.

*“Bir milletin dili, kendisinin cansız köklerinden değil, canlı tasarruflarından meydana gelen canlı bir organdır, İstanbul Türkçesinin ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığı yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne söz ne çekim ne edat ne tamlama kuralları alınamaz, Türk uygarlık tarihine ilişkin eserler yazıldıkça, eski Türk kurumlarının adları, çok eski Türkçe sözler olarak yeni Türkçeye girecektir. ”.*⁸³

Gökalp’e göre Türk dilinin sadeleşmesi ve millî kimliğin inşasında temel bir unsur olarak dil politikalarının belirlenmeli, yeni kelimeler oluşturulurken öncelikle halk dilindeki mevcut karşılıklar tercih edilmeli, bu mümkün değilse Türkçenin yapım kuralları gözetilerek yeni sözcükler türetilmelidir. Arapça ve Farsça dillerine ait çekim ve tamlama kuralları ise Türkçeye alınmamalıdır. Türkçenin yapı taşları İstanbul Türkçesi temelinde şekillenirken, eski Türk lehçelerinden kelime ve dil bilgisi kurallarının alınması önerilmemektedir. Eski Türk kurumlarına ve kavramlarına dair kelimeler ise sadece terim olarak kullanılmalı ve günlük dile sokulmamalıdır. Son olarak, Türkçeye giren yabancı kelimelerle ilgili bilgi içeren bir sözlük ve dil bilgisi kitabı hazırlanmalı, bu eserlerde yabancı kelimelerin Türkçe içindeki dönüşüm ve kullanım biçimleri sistematik olarak ele alınmalıdır.⁸⁴

Ziya Gökalp'in bu mülâhazaları, yeni devirde birçok kimse arasında rağbet görmüştür. Lisan ve alfabe müzakereleri yeniden hararet kazanmış, sadeleştirme ve alfabe meseleleri tartışmaların ön saflarında yer bulmuştur. Cumhuriyetin kurucuları, kısa sürede dil meselesine ilgi duymaya başlamış ve bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla yeni formüller geliştirerek meseleyi ulusal bir meseleye dönüştürmüşlerdir.

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, takvimler 12 Kasım 1924’ü gösterdiğinde İstanbul'da “Türkiyat Enstitüsü” teşkil edilmiştir. Enstitünün ilk idarecisi, devrin münevverleri arasında tanınan ve edebiyat ile tarih sahasında geniş çaplı tetkikler yapan Mehmet Fuat Köprülü olmuştur.⁸⁵ Enstitünün kuruluş gayesi, eski devirlerden günümüze kadar Türk kültürünün muhtelif alanlarına dair tetkik ve neşriyat yapmaktır. Bu meyanda, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün yalnızca bir akademik müessese olmanın ötesinde, Mustafa Kemal ve Cumhuriyet kadrosunun, dolayısıyla devletin lisan ve kültür konusundaki mülâhazalarını da temsil ettiğini ifade etmek lazımdır.⁸⁶

⁸³ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Türk Kültür Yayınları, Ankara, 2008, 56.

⁸⁴ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, 95.

⁸⁵ Mustafa Özkan, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, no:8, Eylül 2006, 586.

⁸⁶ Ahmet Caferoğlu, Hakiki Köprülü, *Türkiyat Mecmuası*, 1969, sy. 15, 9-11.

1.2.1. Yeni Türk Harflerinin Kabulü

1923 senesinde, yeni idarenin iktisadi programını tayin etmek maksadıyla İzmir İktisat Kongresi tertip edilmiştir. Bu kongrede birçok içtimai, kültürel ve iktisadi meseleler müzakere edilmiştir.⁸⁷ Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa, kongrenin gündeminde yer alan Latin harfleriyle ilgili olarak şu ifadelerde bulunmuştur:

“Bu fikir bir zamanlar Avrupa’da herc ü merci mucib oldu. Bu cereyan evvela orada başladı. Bizim İslam hurufatımız kâfi değilmiş, binaenaleyh Latin hurufatı alınmalı imiş. Orada bazı arkadaşlarımız bu fikrin mürevveci oldular. Fakat neticede bunun felaketli olduğunu anladılar ve pişman oldular... Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüb-hanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz ve binlerce cild asarımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan bu hilafini kabul ettiğimiz gün, en büyük bir felakette derhal bütün Avrupa’nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar âlem-i İslam’a karşı diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır... Sonra büsbütün lâl ve ebkem olur ve bütün âlem-i İslami üzerimize hücum ettirir ve kendi aramızda birbirimizi yeriz.”⁸⁸

Anlaşılabacağı gibi, Kazım Karabekir Latin harflerine karşı bir tutum sergilemiştir. Paşa'nın bu açıklamasının ardından bir süre sessiz kalan dil tartışmaları yeniden şiddetlenmiştir. Latin harflerinin kabulüne karşı çıkanlar, bu konuşmadan güç alarak karşıt görüşlerini dile getirmişlerdir. Ancak, karşıt görüşleri savunanlar da mevcuttur. Zira Hüseyin Cahit Yalçın görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz memlekette ümmiliği azaltamayız. Çünkü harflerimiz buna mani'dir. Çocuklarımız mekteplerde üç sene, dört sene çalıştıktan sonra da doğru okuyamazlar. Çocuklarımız değil, hiçbirimiz her kelimeyi doğru telaffuz ettiğimizi iddia edemeyiz. Böyle lisan, böyle tahsil olur mu?”⁸⁹

Yalçın, Tanin gazetesinde yayımlanan "Arnavut Hurûfâtı" başlıklı makalesinde de kullanılan mevcut Arap harflerinin Türklük ve Müslümanlıkla doğrudan bir ilgisi olmadığını, Türklerin kendi yazı sistemlerini bırakıp bu harfleri sonradan benimsediklerini ifade etmektedir. Ayrıca, günümüzde kullanılan Arap harflerinin Peygamber dönemiyle birebir örtüşmediğini

⁸⁷ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, 3.Cilt, 1922-1938, Remzi Kitabevi, Beşinci Baskı, İstanbul, 1975, 368.

⁸⁸ Hâkimiyeti Milliye, 17 Şubat 1923.

⁸⁹ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 394.

vurgulayarak, Latin alfabesinin kabul edilmesinin daha uygun ve yerinde bir adım olacağını savunmaktadır.⁹⁰

Hatırlanacağı üzere, Namık Kemal de Arap alfabenin ıslah edilmesine ihtiyaç olduğunu her zaman savunmuş fakat harflerin tamamıyla değiştirilmesine karşı çıkmıştır. Namık Kemal gazetecilik kariyerine başladığı zaman ilk olarak Tasvir-i Efkâr gazetesi sonrasında İbret ve Hürriyet gazetelerinde kaleme aldığı makalelerinde; hatta basın ve yayından uzak tutulduğu zamanlarda bile özel mektupları aracılığı ile her zaman Arap harflerinin ıslahını savunmuştur.

91

Latin harfleri meselesi bir müddet sonra Meclis gündemine intikal etmiş ve burada da müzakereler devam etmiştir. Yapılan tüm müzakerelerin neticesinde, meselenin temelinde bir alfabe sorunu olduğu umumiyetle kabul edilmiştir. Ancak, taraflar meselenin nasıl hallolacağı hususunda farklı telakkilere sahiptir. Cumhuriyet devrinin heyecanlı atmosferinde, bu meselenin çözümü tabiatıyla uzun mukayeseleri ve müzakereleri icap ettirmiştir. İstişareler 1923'ten 1928'e kadar sürmüştür. Bu tartışmaların genel seyrine bakıldığında, bir yanda Arap harflerinin tarihsel birikimini ve dinle olan bağlantısını savunanlar, diğer yanda ise Latin Harflerin modernleşme ve yenilikçi bir adım olarak kabul edilmesini savunanlar mevcuttur. 1927-1928 yılları, Latin harflerinin Türkçeye tatbiki hususunda yoğun bir devre olmuştur. Bu süreçte, Vakit gazetesinde Ahmet Cevat Emre ve İbrahim Necmi Dilmen, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Falih Rıfkı Atay, İkdâm gazetesinde Celal Nuri, Cumhuriyet gazetesinde ise Yunus Nadi, Latin harflerinin yayılmasına yönelik çabalarını devam ettirmişlerdir.⁹²

Bu yoğun çalışmalar Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirildiği gibi, Rus Türkologları arasında da Latin harflerine ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak, 1926 yılında Bakü'de Türkiye'nin yanı sıra Rusya, Ukrayna ve Almanya'nın da katılımıyla Türkoloji Kongresi düzenlenmiştir. Bu toplantıda Türkiye'yi Hüseyinzade Ali, İsmail Hikmet Ertaylan ve Mehmet Fuat Köprülü temsil etmiştir. Kongrede Türkoloji alanında kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir.⁹³ Ayrıca, kongrede alınan en çarpıcı kararlardan biri de Latin alfabesine geçişin benimsenmesidir.⁹⁴ Rusya'nın Latin alfabesini desteklemeye devam etmesinin nedeni, bunu Rus egemenliğindeki Türklerin Kiril alfabesine geçişinde bir adım olarak görmesiydi. Bu durum, kongre kararlarına gölge düşürmüştür. Ancak, kongre kararları

⁹⁰ Selami Kılıç, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Fikir Devrimi ve Fikir Temelleri, İstanbul, 2005, 150.

⁹¹ Kılıç, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Fikir Devrimi ve Fikir Temelleri, 151-152.

⁹² Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 399.

⁹³ Mustafa Oral, Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, I/XVII, Ankara, 2004, 116-125.

⁹⁴ Oral, Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi, 126-128.

Türkiye'de Latin harflerine yönelik olumlu bir hava yaratmıştır.⁹⁵ Bu müspet tesirle Kasım 1928'e kadar devam eden çalışmalar, Latin alfabesi hususundaki son teşebbüsler olarak kalmıştır. Kasım 1928'de ise yeni bir devir başlamıştır. Lisan çalışmaları ve müzakereler, ağustos ayına kadar devam etmiştir. Her bir taraf, yeni bir alfabenin ne vakit tanıtılacağı hususunda farklı bir görüşe sahiptir. Ancak, Atatürk'ün Sarayburnu nutku ile müzakereler farklı bir safhaya taşınmış ve alfabe inkılabı resmen başlamıştır. Atatürk'ün Sarayburnu'nda Latin harfleriyle alakalı yaptığı beyannamesi şu şekildedir:

“Arkadaşlar, bizim ahenk-dar zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarma ve lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna kat'iyetle eminim. Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmağa mecbur olduğumuz, son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: yeni Türk harflerini çabucak öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, saldılcıya öğretiniz. Bunu vatan-perverlik ve milliyet-perverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşündünüz ki, bir milletin, bir hey'et'i ictimaiyyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıbdır. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa, bu hata bizde değildir; Türkün seciyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk hey'et-i ictimaiyyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla kafasıyla bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.”⁹⁶

Bu mevzu ile alakadar o gece Atatürk'ün huzurunda bulunan Falih Rıfkı Atay, Çankaya isimli eserine şu malumatı eklemiştir:

“1928 de bir Ağustos akşamı idi. Dolmabahçe Sarayında bulunuyorduk. Atatürk Sarayburnu parkında halk toplantısı ile Büyükkada kulübünde bir suareye davetli idi. Sarayburnu parkının, bütün kalabalığı ve sahneyi gören yüksekçe bir yerinde bir masa

⁹⁵ Vahit Türk, 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı, Düşünce Dünyasında Türkiz, 2022, Cilt:3, Sayı:17, 40-41.

⁹⁶ Behçet Kemal Çağlar, Atatürk'ten Türk Harf Devrimi Hakkında Konuşma (İstanbul'da Sarayburnu Parkındaki Gazinoda), Türk Dili, Cilt XIX, 206, 1968, 86-87. (Mustafa Kemal Paşa'nın Sarayburnu konuşmasının tam metni Milliyet gazetesinin 10 Ağustos baskısına yetişmemiş ancak 11 Ağustos'ta büyük puntolarla ulusal basında yer almıştır.)

hazırlamışlardı. Atatürk birden dönüp: “Kimde bir defter var?” diye sordu. Kendisine hizmet edenlerden bir defter bulundu ve Atatürk deftere bir şeyler yazdıktan sonra, beni çağırdı ve kulağıma: Kimseye göstermeden bunlara göz gezdir sana okutacağım dedi. Yerime oturdum, baktım, yeni yazı ile “Sarayburnu Nutku” olarak Cumhuriyet tarihine geçen hitabenin ilk parçaları idi. Atatürk millete iki şey söylüyordu: Yazın, Arap yazısı değildir. Musikin, bu sahnedeki musiki değildir. Yazdıkça birer birer bana geçirdiği kâğıtları geri aldı, ayağa kalkarak halkı selamlayan kısa bir nutuk söyledi, sonra elinde tuttuğu defteri göstererek, bir şeyler not ettiğini ve bunları orada hazır bulunanlardan birine okutacağını haber verdi, kalabalıktan Türkçe yazı okumayı bilen birini çağırdı. Bir genç koşup geldi fakat Latin yazılı kâğıtları görünce şaşaladı. Atatürk: “Bu arkadaşımız hakiki Türk yazısını bilmediği için şaşmıştır. Arkadaşlarımdan birine okutayım.” dedi. Beni yanına çağırdı. Nutku okudum”⁹⁷

Atatürk'ün Sarayburnu konuşmasının ardından okuma-yazma seferberliği gayri resmi olarak başlamıştır. Dolmabahçe Sarayı'nda örnek alfabe dersleri düzenlenmeye başlanmıştır. Bu gelişmeyle aynı esnada okullarda ve radyo istasyonlarında da çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda, ilerleyen günlerde Dolmabahçe Sarayı'nda bazı ilkelerin belirlendiği toplantılar düzenlenmiştir. Bu ilkeler, yeni alfabenin uygulama planı haline gelmiştir.⁹⁸

İsmet Paşa'nın önderliğinde Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan ana uygulama planı şöyledir;

1. Halkı cehaletten kurtarmanın, dillerine uygun olmayan Arap harflerini terk edip, Latin esaslı Türk harflerini kabul etmekten başka yolu yoktur.
2. Komisyonun önerdiği alfabenin, aslında Türk alfabesi olduğu kesindir. Bu alfabe, Türk halkının tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yeterlidir.
3. Dil, geliştikçe ve ulusal zevklere uyum sağladıkça, kullanım ve yazım kuralları da değişir.
4. Komisyonun projesi, dilin ilk şeklini ve yazılışını yeni harflerle en kısa ve en uygun şekilde sunmak için tasarlanmış en etkili projedir.⁹⁹

Bu gelişmenin peşinden, alfabe inkılabı ile ilgili çalışmalar devam etmiş ve yeni alfabe onaylanana kadar ilerlemiştir.

3 Kasım 1928 tarihinde, Meclis tarafından yeni Türk alfabesi onaylanmıştır. Bu karar, Türk halkının yazı sisteminde köklü bir değişim yaratmıştır. Yeni yasaya ilişkin olarak Millî Eğitim

⁹⁷ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Bateş Yayınları, İstanbul, 1984, 441-442.

⁹⁸ Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, 104.

⁹⁹ İbrahim Acar, Dilimiz Atatürk ve Sonrası, Balıkesir: İnce Matbaacılık, 1983, 145-146.

Bakanlığı'na yazılan yazıda, yeni düzenlemelerin getirdiği mali yükün karşılanması amacıyla bütçeye ödenek tahsis edilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁰

Osmanlıdan cumhuriyete uzanan süreçte tartışılan yazı ve imla sorunu nihayet çözülmeye başlamıştır. Yasanın kabulüyle birlikte, her yerde kurslar ve hususi eğitim müesseseleri açılmış ve yeni yazı dili öğretilmeye başlanmıştır. Bu dönemin dil ve kültür politikalarının, bir yandan Batılılaşmanın zorunlu bir gerekliliği, diğer yandan ise ulusal birlik ve bütünlüğü tesis etme kaygıları doğrultusunda şekillendiği gözlemlenmektedir.¹⁰¹

Alfabe inkılabından sonra, Türk lisanının yapısına muvafık yeni bir alfabe teşkil edilmiştir. Bu süreçte, Arap ve Fars yapılarının farklılıkları iyice belirgin hale gelmiştir. Dilin sadeleştirilmesi yine gündemde olup, yabancı kelimelerin Türkçeden çıkarılması ve yerine yeni kelimelerin bulunması isteği yeniden doğmuştur. Dil sadeleştirme kursları yeniden popüler hale gelmiş ve birçok yazar ile aydın bu mevzu üzerinde çalışmaya başlamıştır. Ancak, bu araştırmaları yönlendiren herhangi bir oluşum veya kurum olmadığından, kişisel çabalarla yeni kelimeler ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, çok sayıda anlamsız kelime veya yapı türemiştir.¹⁰²

Neticede, Tanzimat Dönemi'nde alfabenin ıslahı hususunda yapılan müzakereler, yaklaşık doksan yıl sonra, 1928 senesinde alfabe değişikliği ile nihayet bulmuştur. Alfabe değişikliği kararında tesirli olan harekete geçirici kuvvet, Batıcılık istikametinde medeniyet değiştirme gayesi olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında muasır medeniyetleri yakalama ve dahi onları geçme olarak tayin edilen gaye, umumî tatbikata bakıldığında medeniyet değiştirme maksadına dönüşmüştür. Bu konuda Cumhuriyet Dönemi aydınları, Tanzimat Dönemi aydınlarından farklı bir tutum sergilemişlerdir. Tanzimat Dönemi aydınlarının Batılılaşma meselesindeki düşünsel yaklaşımları ellerinde güç bulunmadığından eyleme dönüşmemiştir. Tanzimat Dönemi aydınları, Batılılaşma düşüncesini teorik olarak savunmuşlar ancak bunu pratiğe dökme imkânları sınırlı olmuştur. Buna karşın Cumhuriyet Dönemi aydınları, devletin güçlü yapısı ve inkılapçı politikalar sayesinde bu düşünceleri somut adımlara dönüştürme imkânına sahip olmuşlardır.¹⁰³

İnkılâptan sonra derhal Latin harfleri esaslı yeni Türk alfabesinin hızla yayılması için millet mektepleri vasıtasıyla büyük bir teşvik kampanyası başlatılmıştır. Doğu ile tüm bağların koparılıp Batı'ya yönelme durumunun söz konusu olduğu bu devre, dil meselesi bakımından hayli verimlidir. Dilin şekilsel olarak değiştirilmesi, düşüncenin de değiştirilmesi anlamına

¹⁰⁰ Necdet Aysal, Atatürk Dönemi Türk Devrimi, Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Ankara, 2016, 191.

¹⁰¹ Aytül Tamer Torun, "Türk Ulusçuluğu ve Dil: Harf Devrimi Tartışmaları (1923-1928)", Loji Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2018, 83.

¹⁰² Hamit Zübeyr ve İshak Refet, Anadilden Derlemeler, TDK, Ankara, 1932, 1-8.

¹⁰³ Selçuk Akşin Somel, Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, 20.

gelmiştir. Bu merkeze, sıfırdan oluşturulan yeni felsefenin dilinin de yenilenmesi gayesi güdülmüştür.

Harf İnkılabından yaklaşık bir yıl sonra, 1 Eylül 1929 tarihinde, okullarda Arapça ve Farsça dersleri müfredattan çıkarılmıştır.¹⁰⁴ Bu sayede tüm eleştirilere rağmen, Türk çocuklarının altı yaşında, ilkokul birinci sınıfta, birkaç ay içinde hatasız bir şekilde okuyup yazmayı öğrenebilmeleri, harf inkılâbının başarısını somut bir biçimde ortaya koymaktadır.¹⁰⁵

1.2.2. Türk Dili Tetkik Cemiyeti

Atatürk, 1931 yılının başlarında Türk Ocağı'nın Adana şubesini ziyaretinde, farklı diller konuşan toplulukların ileride devletin ve milletin aleyhine hareket edebileceğini vurgulamış, Türk Ocağı'nın görevini, bu grupları Türkçe konuşan gerçek Türkler haline getirmek olarak tanımlamıştır. Atatürk, Harf İnkılâbında milliyetçi çevrelerden aldığı destek ile dil konusunda atılacak diğer adımların etkili olmasını arzulamıştır. Bu konuşma, dil işleriyle ilgili olarak mevcut Dil Heyeti'nden çok daha farklı bir yapılanmanın gerekli olduğuna dair güçlü bir ipucu sunmuş, yeni bir anlayışın temellerini atmıştır.¹⁰⁶

1928-1932 yılları arasında, dille ilgili tüm meseleler ve çalışmalar, Dil Heyeti'ne devredilmiştir.¹⁰⁷ Dil Heyeti'nin yetersizliğine dair en çarpıcı eleştirilerden biri, Peyami Safa'nın 1929 yılı Ekim ayında Resimli Ay dergisinde yayımlanan "Vazifeye Davet" başlıklı yazısında yer alır. Safa, bu yazısında, Dil Heyeti'nin adeta bir uyku hâlinde olduğunu, yalnızca maaşlarını almak için ay başlarında uyandığını dile getirerek bu görevin hakkıyla yerine getirilmediğini vurgulamıştır. Atatürk, Dil Heyeti'nin dil işlerine yönelik çalışmalarının yetersiz olduğunu ve talepleri karşılamada başarısız kaldığını fark ederek, bu alanda başlı başına yeni bir topluluk oluşturulması gerektiği fikrini olgunlaştırırken, Peyami Safa'nın bu yazısından etkilenmiş, Safa'nın eleştirileri, Atatürk'ün dilin sadeleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesi konusundaki daha etkili bir yapı oluşturma gerekliliği düşüncesini pekiştirmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Süer Eker, "Modernleşme Sürecinde Türk ve İran Dil Devrimleri." 6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, 4.

¹⁰⁵ İsmet Giritli, Harf İnkılâbı ve Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 5, no. 13, 1988, 35.

¹⁰⁶ Mehmet Özdoğan, "Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)", Akademik Hassasiyetler Dergisi Journal Of The Academic Elegance, C. 2, Sayı:3, Ankara, 2015, 248-249.

¹⁰⁷ Zeynep Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, 733.

¹⁰⁸ Kazım Yetiş, Atatürk ve Türk Dili 3, C. II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, 1127.

“Öyleyse, *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* gibi, ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* olsun.”¹⁰⁹ sözleri ile bu yeni oluşumun girizgahını da yapmış, hangi işlerin yapılacağını gösteren taslağı da bizzat kendisi çizmiştir.¹¹⁰

11 Temmuz 1932 tarihinde Birinci Türk Tarih Kongresi’nin de sona ermesinin ardından, Mustafa Kemal Atatürk’ün yönlendirmesiyle dil inkılabında yeni bir aşamaya geçilmesinin bir sonucu olarak Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulması ve bu cemiyetin organları ile ana tüzüğünün hazırlanması planlanmıştır. Kurucular kurulu, Samih Rıfat¹¹¹ başkanlığında; Ruşen Eşref¹¹², Celal Sahir,¹¹³ ve Yakup Kadri’den¹¹⁴ oluşmaktadır. Sonuç olarak, Türk Dili Tetkik Cemiyeti 12 Temmuz 1932 tarihinde resmen kurulmuş ve cemiyetin nizamnamesi Birinci Türk Dili Kurultayı’nda kararlaştırılmıştır.¹¹⁵ Bu bağlamda, ilk adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC) olan Türk Dil Kurumu faaliyete geçmiştir.¹¹⁶

Güneş Dil Teorisi, 1936 yılına gelindiğinde yeni bir tartışma konusu olarak Türk Dil Kurumu (TDK) çalışmalarına dâhil edilecektir.¹¹⁷

¹⁰⁹ Ruşen Eşref, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kurulduğundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar*, Türk Dil Kurumu Tetkik Cemiyeti Neşriyat, Ankara 1933, 5-6.

¹¹⁰ Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili, 733.

¹¹¹ Samih Rıfat (1875-1932): Türk şair, dil bilimci ve siyasetçidir; Türk Dil Kurumu’nun kurucularından olup ilk başkanıdır. Konya ve Trabzon valiliklerinin yanı sıra, Dahiliye Müsteşarlığı, Maarif Vekaleti Telif ve Tercüme Başkanlığı, Tarih Cemiyeti Üyeliği, Maarif Vekaleti Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca, II. Dönem Biga ve III. ile IV. Dönem Çanakkale Milletvekilliği yapmıştır. Mehmed Akif ile Divanı Lügati’t Türk eserini Türkçeye çevirmiştir. TBMM Albümü 1. Cilt (1920-1950), 86.

¹¹² Ruşen Eşref (1892-1959): Türk gazeteci, yazar, siyasetçi ve diplomattır. Türk Dil Kurumu’nun kurucularından olup II. Dönem Afyonkarahisar milletvekili olarak görev yapmıştır. TBMM Albümü 1. Cilt (1920-1950), 81. Millî Mücadele’ye bizzat katılarak Atatürk’ün yanında çalışmıştır. Cumhuriyet döneminde ise Atatürk’ün genel sekreterliğini üstlenmiştir. <https://web.archive.org/web/20170109123431/http://tccb.gov.tr/genelsekreterlik/ruseneshrefunaydin/> Erişim Tarihi: 27.10.2024

¹¹³ Celal Sahir (1883-1935): Türk şair, yazar, yayıncı ve politikacıdır. Dilin sadeleşmesi gerektiğini savunmuş ve Türk Dil Kurumu’nun kurucu dört üyesinden biri olmuştur. Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âtî dönemlerinde tipik bir Servet-i Fünûn şairi olarak tanınırken, Millî Edebiyat döneminde Türkçü, Cumhuriyet döneminde ise Kemalist bir kimlik benimsemiş, Atatürk’ün yakın çevresinde yer almış ve milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görev yapmıştır. Nesrin Tağızade Karaca, Celal Sahir Erozan, *Türk Büyükleri Dizisi-145*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, 1-2.

¹¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974): Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olarak, edebi kariyerine Fecr-i Âtî topluluğunda başlamıştır. İlk eğitimini Manisa’da tamamlayan yazar, babasının ölümünün ardından ailesiyle birlikte Mısır’a dönerek burada Fransız okulunda eğitim almıştır. İstanbul Hukuk Mektebi’ne girmesine rağmen, eğitimini tamamlayamamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Ziya Gökalp’in etkisiyle, Millî Edebiyat akımını benimsemiş ve sade bir dil kullanmaya başlamıştır. Karaosmanoğlu, edebi kariyerinde Batı edebiyatının önemli isimlerinden Flaubert, Zola ve Balzac’tan etkilenmiştir. İlk romanı *Nur Baba* (1922) yayımlandıktan sonra, özellikle tarihsel olayları işlediği eserleriyle dikkat çekmiştir. *Kıralık Konak* romanında I. Dünya Savaşı öncesi dönemi, *Sodom ve Gomora*’da II. Meşrutiyet dönemini ve *Yaban*’da Mütareke Dönemi’ni ele almıştır. Ayrıca, milletvekili olarak görev yapmasına rağmen, yazarlık kariyeri onun edebi kimliğini daha çok ön plana çıkarmıştır. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/karaosmanoglu-yakup-kadri> Erişim Tarihi: 14.11.2024

¹¹⁵ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988, 535.

¹¹⁶ Zeynep Korkmaz, *Atatürk ve Türk Dili*, 734.

¹¹⁷ *Türk Dili- Türk Dil Kurumu Bülteni* 16. Sayı, Nisan 1936, 73.

1.2.3. Millet Mektepleri

Latin harflerinin kabulünün hemen ardından, Türkiye umumunda büyük bir maarif hareketi başlatılmıştır. Yeni harflerin öğrenilmesi ve halk tarafından benimsenmesi maksadıyla, memleket sathında geniş çaplı faaliyetler tertip edilmiştir. Bu faaliyetler, yalnız mektep talebesiyle sınırlı kalmayıp, bütün vatandaşların yeni yazıyı öğrenmesi ve yaygınlaştırılması gayesini gütmüştür. Bu gaye doğrultusunda, halk arasında yeni harflerin yayılmasını temin etmek maksadıyla Millet Mektepleri açılmıştır.¹¹⁸

İsmet Paşa, 1 Kasım 1928'de yeni harflerle alâkalı kanun müzakereleri esnasındaki nutkunda, Harf İnkılabını "milleti cehaletten kurtarma teşebbüsü" olarak hulâsa etmiştir. Paşa, bu inkılâbın muvaffak olacağına dair kanaatinin birinci sebebini halktaki arzu, ikinci sebebini ise yeni harflerin öğrenilmesindeki kolaylık olarak izah etmiştir. Millet Mekteplerini ise, bu kolaylıktan en iyi şekilde istifade edebilmek ve birkaç sene zarfında somut neticeler almak maksadıyla hükümetin gayretlerinden biri olarak takdim etmiştir.¹¹⁹

Millet Mektepleri Talimatnamesi'ni Maarif Vekili Mustafa Necati Bey hazırlamıştır. Bu talimatname, 11 Kasım 1928 tarihinde Vekiller Heyeti tarafından tasdik edilmiş olup, Resmî Gazetede yayımlanarak 24 Kasım 1928'de yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik gereğince, okuma yazma bilip bilmediğine bakılmaksızın, 16 ila 45 yaş arasındaki Türk vatandaşlarının millet mekteplerinde tahsil görmesi mecburi kılınmıştır.¹²⁰

Bu talimatname dâhilinde, hiç okuma-yazma bilmeyen vatandaşların yeni Türk harfleriyle okuma-yazma öğrenmelerini temin etmek maksadıyla 4 ay sürecek olan A kursları ve okuma-yazma bilenler için ise 2 ay sürecek olan B kursları açılmıştır. Cumhurreis Mustafa Kemal Atatürk, bu mekteplerin Umumi Reisliği ve Başmuallimlik vazifesini üstlenmiştir. Talimatnamede, mekteplerin gayeleri, tedris usulleri, derslere iştirakin şartları, dershanelere kaynak temini, matbuatın propaganda maksadıyla kullanılması ve başarılı olan talebelere verilecek vesikalar gibi mevzulara yer verilmiştir.¹²¹

Mustafa Necati Bey'den sonra geçici olarak Maarif Vekilliği görevini devralan İsmet Paşa, öğretmenlere gönderdiği tamimde bu hususu vurgulamış; "Türk Harfleri Usul-i Tedrisi" risalesinin dikkatle okunmasını, Millet Mekteplerine devam eden halkın yetişkin olduğunun unutulmaması ve buna göre hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, yeni yazıyı

¹¹⁸ Elvan Atamtürk, Turgay Çavuşoğlu, Mehmet Zafer Danış, Cumhuriyet Tarihinde Sosyal Hizmetin İlk Örüntüleri: Bir Toplum Kalkınması Modeli Olarak Millet Mektepleri, Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 8 (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan), 2207.

¹¹⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, D.III, İ.S. I, Cilt: V, (1 Kasım 1928), 7-8.

¹²⁰ T.C. Resmî Gazete, Sayı:1048, 24 Kasım 1928, 6101.

¹²¹ Birgül Bozkurt ve İbrahim Bozkurt, Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları, ÇTTAD 8, no: 18-19 (2009/Bahar-Güz), 117.

öğretmenin yanı sıra vatandaşlara temiz ve muntazam bir yaşam tarzının da öğretilmesi talep edilmiştir.¹²²

Millet Mekteplerinde, Talim ve Terbiye Heyeti tarafından tasdik olunan kitaplar okutulmuş, mektepleri en yüksek derecede bitiren ilk üç kişiye, içinde anayasa metninin yer aldığı bir kitapçık armağan edilmiştir.¹²³ Bu armağanın içinde Atatürk'ün imzalı fotoğrafı ve Gençliğe Hitabesi de bulunmaktadır.¹²⁴ İkinci dönemden itibaren, vatandaşa bazı esaslı bilgiler kazandırılmak istenmesi sebebiyle tedrisat içeriğine yeni dersler ilave edilmiştir. Yine ikinci dönem itibarıyla haftada toplam altı saatlik ders verilen A dersanelerinde, dört saat müddetle Millî Talim ve Terbiye Heyeti tarafından tayin olunan ve gösterilen şekilde alfabe, kıraat, imla ve yazı öğretilirken, iki saat de matematiğin hayattaki zarureti ve faydası izah edilerek, sayı sayma, yazma, toplama ve çıkarma işlemleri gösterilecektir.¹²⁵ B dersanelerinde ise kıraat, imla, yazı ve tahrirle birlikte; hesap, sağlık ve yurt bilgisi dersleri verilmiştir. Yurt bilgisinde, özellikle millî tarih ve coğrafya bilgisinin mühim bir şekilde ele alınmıştır.¹²⁶

Millet Mektepleri vasıtasıyla okuma yazma meselesi bütünüyle halledilememiş olsa da, ilk senede elde edilen yüksek mezuniyet oranı, yeni harflerin iki ve dört aylık sürelerle süratle ve kolayca öğrenilebileceği mesajını vermiştir. Bu durum, somut bir delil teşkil etmiş ve halk arasında bu hususta olumlu bir kanaat meydana getirmiştir.¹²⁷

1.3. Birinci Türk Dil Kurultayı (26 Eylül-5 Ekim 1932)

Mustafa Kemal Paşa, her inkılâbı halkın eğilimlerini önceden gözlemleyerek ve onları bu fikre hazırlayarak gerçekleştirme ilkesine bağlı kalmış, Türk dili üzerinde yapacağı çalışmalar için de kamuoyu oluşturmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda bir Dil Kurultayı düzenlenmesinin icap ettiğini öngörmüş ve hazırlıklar başlatılmıştır. Atatürk, bu görevi Ruşen Eşref'in yerine getirmesi talimatını vermiştir.¹²⁸ Sonuç olarak, Birinci Türk Dili Kurultayı'nın 26 Eylül 1932 tarihinde toplanması kararlaştırılmıştır.¹²⁹ Kurultayın asli hedefi, Türk dilinin lügat hazinesini

¹²² Yasemin Kiroğlu, Harf İnkılâbı'nın Atatürk Devrimlerinin Yayılmasına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2008, 26-27.

¹²³ T.C. Resmi Gazete, , Sayı:1048, 24 Kasım 1928, 6107.

¹²⁴ Mücteba İlgürel, Millet Mektepleri (Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981, 33-34.

¹²⁵ BCA, 490-1-0-0-1-3-12. (Millet Mektepleri Talimatnamesi ve Tatbikine Rehberlik Edecek Dahili Talimatnameler, 2. Bölüm, Millet Mektepleri Teşkilatında Maarif Memurlarının Vazifeleri)

¹²⁶ BCA, 490-1-0-0-1-3-12.

¹²⁷ Fezade Bayraktutan, Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Haziran 2020, 37, 142.

¹²⁸ Hüseyin Sadoğlu, Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, 2. bs., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, 236.

¹²⁹ Leylâ Karahan, Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, 1999, 845.

"özeleştirme" ile zenginleştirmek, dilin genel gelişimini sağlamak adına yeni usuller araştırmaktır.¹³⁰

Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkmış Türkiye Cumhuriyeti, hala gizli egemenlik arzularını barındıran Hint-Germen veya Hint-Avrupa dil aileleri tezlerine karşı millî bir sav ileri sürmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Bu şiarla, Samih Rifat Bey kurultaydaki açılış konuşmasında Türk dilinde yazılmış eserleri dile getirir ve *"Türk dili, böylesine güzel ve işlenmiş bir lisan olduğu halde, niçin yüksek ve edebi mazisinden bize bir şeyler intikal etmemiştir?"* sorusunu sorar.¹³¹ Cevabını ise, Arapların baskısı altında kalınmasında ve doğu Türklerinin birçok dini reform geçirmiş olmasında bulur. Bu şekilde, Türk dilinin ihtişamlı geçmişinin ve derin köklerinin neden gün yüzüne çıkamadığını açıklamaya çalışır. Rifat, Avrupa dilleri ve Ural-Altay dilleri arasındaki münasebeti de ele almış, bu çerçevede, her iki dil ailesinde mevcut olan muhtelif kelime örneklerini sunmuştur.¹³²

Mehmet Saffet Bey ise konuşmasında dil ile milliyetçilik arasındaki bağı şöyle izah etmiştir:

*"Türk ırkının cihan tarihindeki mevkin sadakatini ilmî ve arkeolojik esaslara istinaden öğrendik. Medeniyet menbaı olan, dünyaya medeniyetler yayan bir ırkın dilinin de bütün dillere hâkim olan bir anadil olacağı tabiidir. İşte bu bedihî kanaatlerdir ki Türk dilinin ciddî ve hakîki tetkikine girişilmiş bulunuyor."*¹³³

Birinci Türk Dili Kurultayı'nda sunulan bildiriler, ekseriyetle egemenlik ile dil arasındaki irtibat üzerine temellendirmiştir. Bu yaklaşımın arkasında, emperyalist devletlerin sömürgeci tasavvurlarını Hint-Avrupa dil tetkikleriyle izaha kalkışmaları yatmaktadır. Bu itibarla, kurultay, millî hâkimiyet ile dil arasındaki rabıtaya dayanarak Türkçe'nin her cephesinin tetkik edilmesine zemin hazırlaması bakımından da mühimdir. Emperyalistlere karşı muzaffer olan Türk milleti ve onun rehberleri, egemenlik ile dil arasındaki bağı tarihî-mukayeseli dilbilim çalışmalarıyla kuvvetlendirmiş ve bu çalışmaları Birinci Türk Dili Kurultayı'na taşıyarak, Türkçenin en kadim dil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Osmanlı Türkçesi devrinin kelimelerine yönelik tasfiyenin yoğun biçimde yaşanacağı bu yeni dönem, dil tartışmaları tarihinde bir dizi kargaşa ve belirsizliğin habercisi niteliğindedir. Zira, tasfiyenin belirli kaideler çerçevesinde icra edilmesini destekleyecek ve dilimizden çıkarılan kelimelerin yerine yeni karşılıklar bulmak için yapılan taramaları yönetecek mahir bir bilim insanı kadrosu, o yıllarda

¹³⁰ Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi, TBMM Basımevi, 4. Dönem/I. Cilt, Ankara, 1996, 394.

¹³¹ Samih Rifat, Açılış Konuşması, Birinci Türk Dili Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları 1932, T.C. Maarif Vekâleti, İstanbul, 1933, 2-10.

¹³² Saim Ali, Türkçe bir medeniyet ilim ve meslek dili olabilir mi? Birinci Türk Dili Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932, 373-377.

¹³³ Mehmet Saffet, Türk Dilinin Kıdemi ve Hakimiyeti – Türkçenin Ari Dillerle Münasebeti. Birinci Türk Dili Kurultayı; Müzakere Zabıtları, T.C. Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932, 115-123.

mevcut değildi. Bu noksanlık, dil reformunun uygulanmasında türlü müşkülatlara ve ihtilaflara zemin hazırlamıştır.¹³⁴

Kurultay sonunda, Türk diliyle ilgili yapılması gereken çalışmalar şu şekilde belirlenmiştir: Türkçenin Sümer, Eti gibi eski Türk dilleriyle ve Hint-Avrupa, Sami dilleriyle mukayeseli bir analizinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanında, Türkçenin tarihsel gelişiminin araştırılması ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması önem arz etmektedir. Türk lehçelerindeki kelimelerin derlenerek lehçeler lügatı oluşturulmalı, ardından genel bir Türk lügatı, terim lügatı ve Türkçenin morfolojisi ve sentaksı üzerine çalışmalar tez elden tamamlanmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken, Türkçenin ekleri ve edatları üzerine detaylı araştırmalar yürütülmeli ve bu yapıların dilin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde işlenmesine özen gösterilmelidir. Ayrıca, Türkçenin tarihsel grameri kaleme alınmalı, doğu ve batı ülkelerinde Türk dili hakkında yayımlanan eserler toplanarak gerekli görülenler dilimize çevrilmelidir. Kurultayın önerisi doğrultusunda hem cemiyetin kendi çalışmalarını hem de dışarıda Türk dili üzerine yapılan araştırmaları bir dergi vasıtasıyla yayımlamak gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak, yerel gazetelerde Türk dili çalışmalarına özel bir yer ayrılmasının önemi ifade edilmiştir.¹³⁵

1.3.1. Türk Tarih Tezi

Osmanlı İmparatorluğu, 20. yüzyılın alacakaranlık dönemlerinde, bir kurtuluş arayışı içinde Türkçülük ideolojisine yönelmiştir. Özellikle Balkan Savaşları, bu yeni döneme geçişin katalizörü olmuş ve ardından gelen işgal süreçleri, Türk unsurlarının bir araya gelip dayanışma göstermelerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Böylece, yeni Türkiye'nin düşünsel temelleri şekil almıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşuna öncülük eden aydınlar üzerinde, Avrupa'da giderek gelişen Türkoloji çalışmalarının yanı sıra, Rusya'dan Türkiye'ye göç eden Türk kökenli aydınların önemli bir etkisi olmuştur. Bununla birlikte, Türk Derneği, Türk Yurdu ve Türk Ocağı gibi cemiyetlerin faaliyetleri ve bu cemiyetlerin siyasetten edebiyata kadar geniş bir yelpazede Türkçü fikirleri içeren yayınları da bu aydınlar üzerinde derin bir tesir bırakmıştır.¹³⁶ Cumhuriyet Dönemi'nde açıkça ifade edilen Türk Tarih Tezinin temelleri, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde çeşitli örgütlenmeler aracılığıyla gerçekleştirilen milliyetçilik faaliyetleriyle atılmıştır. Türk tarihinin bir araştırma konusu olarak ele alınması, sırasıyla Türk Derneği (1908-1911), Tarih-i Osmani Encümeni (1909-1928), Asar-ı İslamiye ve Millî Tetkik Encümeni (1915) ve Türk Ocakları (1912-1930) gibi kuruluşların çalışmalarıyla şekillenmiştir. Türk Tarih Tezinin meşruiyetini

¹³⁴ Korkmaz, Atatürk ve Türk Dili, 894.

¹³⁵ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 386.

¹³⁶ Yunus Balcı, Osmanlı Aydınının Dönüşümü, 700. Yılında Osmanlı, Türk Yurdu Dergisi, 2000, 224.

sağlayan ilk bilimsel araştırmalar da bu derneklerin faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilmiştir.¹³⁷ Bu yayınlarda ortaya konulan fikirlerin büyük bir kısmı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturmuştur.¹³⁸

Osmanlı aydınlarından Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü gibi isimler ise hem yurt içinde hem de uluslararası arenada bu düşünce akımlarının öncü elçileri olmuşlardır. Cumhuriyet'in ilanından bir müddet sonra, Türk tarihine dair eksiklikler açığa çıkmaya başlamış, bu durum, Türkiye'nin Batı medeniyetiyle olan ilişkilerini ve çağdaş medeniyetler arasında yerini almasını sağlayacak yetkin bir tarih anlayışının gerekliliğini ortaya koymuştur. Atatürk, bu millî bilincin farkında olarak, 1927 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) İkinci Kurultayı'nda okuduğu Nutuk'ta, bu ihtiyacın önemini vurgulamıştır:

*“En kesin, en belirgin, en somut tarihsel kanıtlara dayanarak söyleyebiliriz ki, Türkler, on beş yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneğine belirti olmuş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen, Bizans'ın elçilerini kabul eden bu Türk devleti, atalarımız olan Türk ulusunun kurduğu bir devlettir.”*¹³⁹

Afet İnan, Atatürk'ün Türkler üzerine yaptığı çalışmaların başlangıcını anlatırken, 1928 yılındaki bir anısını şöyle dile getirmektedir:

*Fransızca bir coğrafya kitabında, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre "ikinci derece" bir insan tipi olarak kabul edildiği yazılıydı. Bu durumu Atatürk'e gösterdim ve "Bu doğru mu?" diye sordum. "Hayır, olamaz. Bu konuyla ilgilenmeliyiz. Sen de çalış," dediler.*¹⁴⁰

Atatürk'ün bu düşünceleri, Türk Tarih Tezi'nin de ilk işaretlerini vermiştir.¹⁴¹ Mustafa Kemal'in öncülüğünde geliştirilen bu tez, Türklerin insan uygarlığının merkezi kabul edilen Orta Asya'dan köken almış, beyaz ve aryan bir millet olduğunu öne sürmekteydi. Orta Asya'nın giderek kuraklaşması sonucu, Türklerin uygarlık birikimlerini de yanlarında taşıyarak Asya ve Afrika'nın farklı bölgelerine göç ettikleri ve bu süreçte Çin, Hint ve Ortadoğu uygarlıklarının

¹³⁷ Büşra Ersanlı, Bir Aidiyet Fermanı: Türk Tarih Tezi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Vol. IV, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 802.

¹³⁸ Balcı, Osmanlı Aydınının Dönüşümü, 224.

¹³⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1952, 262.

¹⁴⁰ Afet İnan, Atatürk ve Tarih Tezi, Belleten, Sayı:10, Ankara, 1939, 244.

¹⁴¹ Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul: Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, 12- 20. (Eserin giriş kısmında, Türk Tarihi Heyeti üyeleri olan Afet İnan, Mehmet Tevfik, Sami Rifat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi ve Yusuf Ziya Bey, iktibas, tercüme ve telif yöntemlerini kullanarak bu çalışmayı oluşturmuşlardır. 1930 yılında yayımlanan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserin incelenmesi Türk Tarih Tezi'nin temellerine ışık tutmakla birlikte, 1931 yılında kurulacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti hakkında da genel bir bilgi sunmaktadır.)

temellerini attıkları savunuluyordu. Sümerler ve Hititler gibi Anadolu uygarlıklarının kurucularının Türk olduğu iddiası ise Anadolu'nun tarihin en eski dönemlerinden beri bir Türk yurdu olduğu tezini destekliyordu. Bu görüşler, devletin resmi tarih anlayışı olarak benimsenmiş ve bu tezlerin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla bilimsel araştırma ekipleri oluşturulmuştur.¹⁴²

Yusuf Akçura'nın Üç Tarz-ı Siyaset adlı eserinde ileri sürdüğü "Türk ırkına dayalı Türk milliyetçiliği" anlayışı, Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün idealleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Akçura, Cumhuriyet'in resmi tarih tezinin oluşturulmasında önemli bir etkiye sahip olmuş ve bu kapsamda, temel bir referans niteliği taşıyan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.¹⁴³ Türk Tarih Tezi'nin ilk taslağını oluşturan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" adlı eserin başlangıç sayfaları "Bu kitap niçin yazıldı?" başlığı altında yer alan açıklamalarla başlamaktadır. Bu bölümde, Batı'da Türkler hakkında şekillenen olumsuz imajın, bu tezin doğuşundaki itici güçlerden biri olduğu vurgulanmıştır. Bu satırlarda, Türk milletinin tarih sahnesindeki yerini ve önemini yeniden hatırlatma amacı güdülmektedir.¹⁴⁴ Bunun yanı sıra Ulus devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, ulusun moral kaynaklarının şekillendirilmesi de zorunlu bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Ulusal duyarlılıkların inşasında önemli bir yere sahip olan bu manevi kaynaklar arasında, ortak geçmişe yapılan atıflar büyük bir ehemmiyet taşır. Bu nedenle, geçmişle iç içe geçmiş bir tarih anlayışının varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Böylece, genellikle siyasal ve bürokratik müdahalelerin bir tezahürü olarak ortaya çıkan ulus-devletler, kurumsallaşmanın bir neticesi olarak kendi ulusal tarihlerini kurgulama yoluna başvurmuşlardır.¹⁴⁵

Türk Tarih Tezi, belirli politik amaçlar doğrultusunda biçimlendirildiği ve bu politik saiklerle hazırlanan tezlerin bazı toplumsal gerçeklerden uzaklaştıracağı idraki ile çeşitli eleştirilerin hedefi olmuştur. Bilhassa dönemin önde gelen isimlerinden Zeki Velidi Togan, Fuat Köprülü gibi Türkçülük ideolojisini benimsemiş ve imparatorluk döneminde batı tarzında ihtisas görmüş aydınlardan gelen tenkitler bu noktada dikkat çekicidir. Aynı zamanda, bu aydınlar Dil ve Tarih Tezi'nin oluşumunda etkin roller üstlenmişlerdir.

Tezin ortaya çıkmasında etkili olan dış sebeplerden bir diğeri, Batı'da Anadolu'daki Türk varlığının meşruluğu üzerine yapılan yorumlardı. Ermenilerin, Yunanların ve hatta İtalyanların Anadolu'daki geçmişlerinin Türklerden daha eski olduğu retoriği, 20. yüzyılın başlarıyla

¹⁴² Bernard Lewis, Modern Türkiye 'nin Doğuşu, İTK Yayınları, Ankara, 1996, 330.

¹⁴³ Halil Berktaş, Tarih Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Vol. IX, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983, 2456.

¹⁴⁴ Türk Tarih Heyeti, Türk Tarihinin Ana Hatları, İstanbul: Devlet Matbaası, 1930, 1.

¹⁴⁵ Suavi Aydın, Resmi Tarihin Temeli: Ulusal Tarih Yazımı ve Resmi Tarihte Mitlerin Kaynağı, Resmi Tarih Tartışmaları 1, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2008, 43.

birlikte Avrupa'da yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Bu söylemler, sadece Türkleri aşağılamakla kalmadı, aynı zamanda onların Anadolu'daki varlıklarının meşruiyetini de tehdit etmiştir.¹⁴⁶

Türk Tarih Tezi'nin tarih yazımı ve tarih felsefesi açısından önemi, tam da bu noktalarda belirginleşmektedir. Zira tarih tezinin batıya ve bilhassa Avrupa menşeli tarih görüşlerinin mütenevvî iddialarına karşı taşıdığı cevap niteliği ve milletin eğitiminde bir vesile olarak istifade edilmesi, aslında bu teze niçin ihtiyaç duyulduğunun işaretlerini taşır. Türk Tarih Tezi, yalnızca tarihî bir müdafaa değil, aynı zamanda millî kimlik ve şuurun teşekkülünde mühim bir rol ifa eder.

Tezin teşekkül ve terakki sürecini, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin kültür inkılâbının tamamlayıcısı mahiyetinde, Türk dili ve onun menşelerine yönelik başlatılan tetkikler takip eder. Bu minvalde, tarih çalışmalarında olduğu gibi, yine doğrudan devletin himâyesinde icrâ edilen ve bu sebeple resmî bir sığata haiz olan dil tetkiklerine başlanır. Bu tetkikler, Türk dilinin ulviyetini öne çıkaran ve onun bilhassa Arapça ve Farsça tesirler altında sönümlenmesini menetme amacı güden millîyetperver bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Böylelikle, Türkçe'nin yeniden ihyası ve millî kimliğin tahkimine yönelik gösterilen bu gayret, devrin ruhunu aksettiren kuvvetli bir ifade halini alır.¹⁴⁷

Bu uğraşın somut neticesi ise, “Güneş Dil Teorisi” olarak anılacak Türk dilinin kökenine ve tekamülüne ilişkin bir dizi görüşün doğuşuna vesile olmuştur. Hem Türk Tarih Tezi hem de Güneş Dil Teorisi kapsamında yapılan çalışmalar, ortak bir motivasyonla beslenmiş ve aynı amaca hizmet etmiştir. Bu iki araştırmanın amacı, belirli bir köken mitine dayanarak “Türklük” kavramını etnik olarak yüceltmek ve Türk kültürünü medeniyetin yaratıcı değerlerinin bir bütünü olarak tanımlamaktır. Her iki teşebbüs de, Türk milletinin tarihî ve kültürel mirasını vurgulamak ve bu mirası ulusal kimliğin temel yapı taşlarından biri olarak inşa etmek amacını taşır.

1.3.2. Türk Dil Tezi

Türk Dil Tezi'nin en önemli savunucusu olarak öne çıkan Türk Dil Kurumu'nun temel misyonu, Türk dilini bilimsel bir perspektiften araştırmak, korumak ve geliştirmek olarak belirlenmekle birlikte Atatürk'ün dil konusundaki görüşleri de dilin millî kimliğin vazgeçilmez bir unsuru olduğu fikrini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Türk Dil Kurumu, dilin sadeleştirilmesi

¹⁴⁶ Etienne Copeaux, Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, 15.

¹⁴⁷ İlker Aytürk Turkish Linguists Against The West: The Origins of Linguistic Nationalism in Atatürk's Turkey, Middle East Studies, Vol. 40, No. 6, November 2004, 8-14.

ve halkın anlayabileceği bir dil kullanılarak bilimsel ve edebi eserlerin üretilmesi sürecinde önemli katkılar sağlamıştır.¹⁴⁸

Kurumun çalışmalarının temelinde, uzak diyarlara uzanan Türk göçlerinin taşıdığı kadim Türk kültür dilinin izlerini aramak yatmaktadır. Türk Dil Kurumu, bir yandan dünya dillerinin derinliklerinde saklı hazineleri keşfetmek adına filoloji ve dilbilim açısından kapsamlı incelemeler yaparken, diğer yandan Türkçenin köklü varlığını gün yüzüne çıkarmak amacıyla Türk lehçelerinin sınırlarına vakıf olmaya çalışmaktadır. Avrupa'nın kültür dilleri sayılan İngilizce, Fransızca ve Almanca üzerine yapılan etimolojik incelemelerde, bazı kelimelerin kökenlerinin karanlık bir perde ardında gizlendiği fark edilmiş; bu meçhul kelimelerin köklerinin Türkçede mevcut olabileceği düşüncesi doğmuştur.¹⁴⁹ İşte bu temellerden yola çıkan Türk dilbilimi, dilin ve dillerin kökenine dair ortaya atılan teoriler ile bu alanda yapılan incelemeleri derinlemesine değerlendirerek, yeni bir Türk dil tezi geliştirmiştir.¹⁵⁰

Türk Dil Tezi'nin hayata geçirilmesi kapsamında Birinci Dil Kurultayından sonra 17 Ekim 1932'de dil hususunda radikal değişimler yapmak amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti görevlendirilmiştir. Buna ek olarak 21 Kasım 1932 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun onayıyla yürürlüğe giren "Söz Derleme Talimatnâmesi" ve 1933 tarihinde yayımlanan beyannameyle, daha sonra "dil devrimi" olarak adlandırılacak bir "dil seferberliği" başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında, Şemsettin Sami'nin "Kamus-i Türkî"¹⁵¹ adlı eseri temel referans olarak alınmıştır.¹⁵² Halk ile entelektüel sınıf arasındaki dil farklılığını gidermek amacıyla, halk dilinden kapsamlı bir derleme çalışması başlatılmıştır. İlk adım olarak "Söz

¹⁴⁸ Kamile İmer, Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma, *Türkoloji Dergisi*, 1/1, 1973, 188.

¹⁴⁹ Dil Bayramı vesilesiyle yayımlanan Türk Dili Dergisi'nde İbrahim Necmi Bey, "tonnel" kelimesinin kökeni hakkında şu çarpıcı değerlendirmede bulunur: "Görüyorsunuz ki Avrupa, bu kelimenin asıl kaynağını saptayamamıştır. Şimdi Tarama Dergisi'ni açınız: 'Tün' kelimesinin 'gece, karanlık' anlamına geldiğini görürsünüz. Bu kelimeye 'kural, kaval, çakal, sakal, güzel...' gibi kelimelerin sonunda yer alan 'al-el' ekini eklediğinizde, 'tünel' kelimesinin 'karanlık yer' anlamında, öz Türkçe bir sözcük olduğu ortaya çıkar." Bu sözleriyle İbrahim Necmi Bey, Hint-Avrupa dil ailesine ait bir kelimenin köklerinin Türkçede bulunduğu işaret etmektedir. (*Türk Dili Dergisi*, Dil Bayramı Özel Sayısı, T.D.T.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934, 23- 24)

¹⁵⁰ Mehmet Yalçın Yılmaz, Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951). Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2024, 124.

¹⁵¹ Türkçe sözlükçülük açısından birçok yenilik barındıran Kâmûs-ı Türkî ise adındaki özgünlükle dikkat çekmektedir. O döneme kadar hazırlanmış Türkçe sözlüklerde ilk kez "Türkî" ifadesi kullanılmıştır. Sözlük, yalnızca Türkçede kullanılan ya da kullanılması önerilen kelimelerden oluşmakta ve o dönem Türkçe asıllı kelimeler ile Türkçede kullanılan yabancı kökenli kelimeleri esas almasıyla tek dilli sözlükler için örnek teşkil etmektedir. Bu eserin hazırlanmasında Şemseddin Sâmî'nin, Redhouse sözlüğü ve Lehçe-i Osmânî (Gözütok 1997, 30) başta olmak üzere hem Batı'da hem de Osmanlı coğrafyasında yazılmış birçok sözlükten yararlandığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Kâmûs-ı Türkî, döneminin dil anlayışını yansıtan ve Türkçe sözlükçülük geleneğine önemli katkılar sunan bir çalışmadır. Ali Çiçek, *Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-ı Türkî Üzerine Bir İnceleme*. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11-2, 2009, 186.

¹⁵² Ş. Haluk Akalın, Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 54.

https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/5.php#_ftn11 Erişim Tarihi: 19.10.2024

Derleme Kılavuzu" yayımlanmış, ardından ülke genelinde "Söz Derleme Ocakları" kurulmuştur. Resmi ve gayri resmi birçok kurumun katkılarıyla yapılan bu çalışmalar sonucunda, 129.790 kelimelik bir derleme fişi oluşturulmuştur.¹⁵³

Bu dönemde, yalnızca derleme çalışmalarıyla sınırlı kalınmamış, dilde bulunan yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulma amacıyla da çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda, yerli ve yabancı kaynaklardan 150 basılı ve yazma eser incelenmiş ve bu araştırmalar sonucunda "Osmanlı'dan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" oluşturulmuştur.¹⁵⁴ Zamanla, tarama ve derleme yoluyla başlatılan dil seferberliği, dilde sadeleştirme hareketinden tasfiyeye doğru yönelmiştir. Atatürk, dilin bu çıkmaza sürüklendiğini fark etmiş ve düşüncelerini Falih Rıfkı Atay'a şu sözlerle aktarmıştır:

"Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyaç duymadığını iddia edenlerin görüşlerini test ettik. Dili bir çıkmaza soktuk, artık kendimizi ifade edemez hale geldik. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Elbette hayır! Önce biz onu bu durumdan kurtarmalıyız!"

Bu amaç doğrultusunda bir komisyon kurularak 1935 yılında Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu ile Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu olmak üzere iki ayrı kılavuz hazırlanmıştır.¹⁵⁵

1.4. İkinci Türk Dil Kurultayı (18-23 Ağustos 1934)

İki kurultay arasındaki dönemde gerçekleştirilen çalışmalar ile gelecekte atılacak adımlara yönelik bir değerlendirme ve planlama ihtiyacı, yeni bir kurultayın toplanmasını zorunlu kılmıştır. Bu yeni kurultay hem geçmişteki çalışmaların değerlendirilmesi hem de ileriye dönük hedeflerin belirlenmesi için önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Kurultayın düzenlenmesinde, "Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi" çevresinde şekillenen gelişmelerin de etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Türkçede yer alan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklere Türkçe karşılık bulunabilmesi amacıyla, Türkiye Türkçesi dışında Çağatay, Altay ve Kıpçak lehçelerinden de sözcükler alınmasına karar verilmiştir. 1933 yılında yayımlanmaya başlayan bu dergi, her bir sözcüğe birden fazla karşılık sunarak önemli bir görevi yerine getirmiştir. Ancak bu durum, yazarların diledikleri karşılığı seçme eğilimiyle birlikte bir kelime

¹⁵³ Kâmile İmer, Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi, Ankara: TDK Yayınları, 1976, 86.

¹⁵⁴ Hüseyin Sadoğlu, Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları (İkinci Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, 245.

¹⁵⁵ İkinci Türk Dili Kurultayı, Tezler, Müzakere Zabıtları, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, 27-28.

kargaşasına yol açmıştır. İkinci Türk Dili Kurultayı ile bu dilsel karmaşaya son verilmesi ve bir dil birliği sağlanması hedeflenmiştir.¹⁵⁶

Ana gündemi “Ural-Altay Dil Ailesinde Türkçenin Yeri” olarak belirlenen İkinci Dil Kurultayı 18-23 Ağustos 1934 tarihlerinde Türk Dil Kurumu'nda gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁷ 17 Ağustos 1934 tarihli "Akşam" gazetesinde “Dil Kurultayı Hazırlıklar Bitti Kurultay Yarın Açılacak” başlığı altında kurultaya katılım koşulları, zaman ve mekân hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Aynı gazetede, “Kurultay Müzakeratını Takip” başlıklı bir diğer haberde ise ilgilenen vatandaşların, Cağaloğlu Merkez Halkevi ile Beyoğlu Halkevi salonlarından konuşmaları radyo aracılığıyla takip edebileceği ifade edilmiştir.¹⁵⁸

Kurultayın programında Türkiye’de dilbilimin mevcut durumunu analiz edilmesi ve ülkenin aydınlarını Türk dilini araştırmaya teşvik edilmesi amaçları yer almıştır. Kurultayın programı dört bilimsel komisyon yürütücülüğünde şu başlıklar altında tartışılmıştır: dil karşılaştırmaları, filolojik tetkikler, terminolojiler ve dilbilgisi. Bu komisyonlar, çalışma programına göre teklif niteliğinde kararlar hazırlamıştır.¹⁵⁹

1932-1934 yılları arasında dil üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, kurultayda değerlendirilmiş ve bu süreçte yabancı dilbilimcilerin görüşlerine de başvurulmuştur. Ayrıca, söz derleme faaliyetlerinin kapsamı genişletilmiş, folklor çalışmaları çerçevesinde Osmanlıcadan Türkçe’ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi yayın hayatına başlamıştır.¹⁶⁰

Kurultay çalışmalarının ulaştığı aşamayı değerlendirmek amacıyla dil komisyonlarının hazırladığı raporlar büyük önem taşımaktadır. Öncelikle, Dil Karşılaştırmaları Komisyonu’nun tutanağında Türk dilinin Hint-Avrupa, Ural-Altay, Sami dilleri ve diğer diller ile mukayese edildiği belirtilmiştir. Bu inceleme sonucunda, Türkçenin söz konusu dil aileleri ile kökensel bir ilişkisinin bulunduğu çıkarımı yapılmıştır. Fonetik, morfolojik ve anlamsal ilişkilerin incelenmesinin ve bu çalışmalarda mümkün olduğunca objektif bir yaklaşım benimsenmesinin gerekliliği ifade edilmiştir. Araştırmalarda tarihsel yöntemlerin kullanılmasına özen gösterilmesinin önemi de vurgulanmıştır.¹⁶¹ Kelime Komisyonu’nun raporunda ise gönderilen tüm bildirilerin öz Türkçeyi esas aldığı, ayrıca “Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları

¹⁵⁶ Nagihan Özdemir, Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2018, 110.

¹⁵⁷ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, 396.

¹⁵⁸ Akşam, 17 Ağustos 1934.

¹⁵⁹ İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, 17.

¹⁶⁰ İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, 26-28.

¹⁶¹ İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, 90-93.

Tarama Dergisi'nin çalışmalarının takdirle karşılandığı ve tüm kelimelerin kök ve eklerinin öz Türkçe olmasına özen gösterildiği belirtilmiştir.¹⁶²

Filoloji Komisyonu'nun tutanağında beyan edildiği üzere TDTC Genel Sekreterliği'nin filoloji ve sözlük çalışmaları üzerine hazırladığı programın kabul gördüğü kaydedilmiştir. Bu yeni program doğrultusunda icraata başlanacağı, kütüphaneler için yeni katalogların hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu gelişmelerin Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin genel merkezine de bildirileceği belirtilerek komisyon çalışmalarının güçlü ve ilerlemeye açık bir temele dayandığı kararlaştırılmıştır.¹⁶³ Sonrasında, İkinci Türk Dili Kurultayı'nda alınan karara istinaden, cemiyetin ismi Türk Dili Araştırma Kurumu olarak değiştirilmiştir. Yeni genel merkez kurulu teşkil edilmiş ve bu kurulun odaklandığı dikkate değer çalışma alanlarından biri de “Karşılıklar Kılavuzu” olmuştur. Bu kapsamda yürütülecek çalışmaları üstlenmek için “Kılavuz Çalışma Kolu” kurulmuştur. 25 Mart 1935'te yayımlanan “Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu” ise sözcük karmaşasını büyük ölçüde önlemeye katkı sağlamıştır. Ayrıca, orta öğretimde kullanılan kelimelerin Türkçeleştirilmesi doğrultusunda da çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁴

Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında Türkçenin menşei, yalınlaştırılması ve Hint-Avrupa Dil Ailesi ile alâkası detaylı surette tetkik edilmiştir. Bu gelişmeleri, Güneş Dil Teorisi için planlama safhası olarak telakki eden bazı mütehasşısalar da mevcuttur. Kurultaylarda ileri sürülen görüş ve iddialar da sistematik olarak Türk Dil Teorisi adı altında toplanmıştır.¹⁶⁵

İki kurultay da Türk dilinin geleceği ve kapsamlı bir şekilde araştırılması bakımından büyük ehemmiyet taşımaktadır. Bu kurultaylarda, Türkçenin dünya dilleri arasındaki mevkii ve kıymeti, dilde sadeleştirme çabaları ile Türk lehçe, şive ve ağızları dönemin ilmî verileri ışığında mütalaa edilmiştir. Günümüzde dahi Türkçenin zenginliği ve kadimliği hakkında kurultaylarda sağlanan bilgiler umumiyetle geçerliliğini muhafaza etmektedir. Ancak, Türkçenin Hint-Avrupa, Ari-Sâmi ve Ural-Altay Dil Ailelerinin bir kolu olarak değerlendirilmesi hususunda, dil bilginleri arasında muhtelif fikirler bulunmaktadır. Hint-Avrupa Dil Ailesi hem Avrupa hem de Asya kıtalarını içine alan geniş bir coğrafyada yayılmış olup, iki ana kola ayrılmaktadır. Avrupa kolu, Batı ve Doğu Avrupa'da konuşulan dillerden oluşmakta olup; Almanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Rusça ve Sırpça lisanlarını ihtiva etmektedir. Bu kol dâhilinde, Cermen, Latin ve Slav lisan grupları da kendine mahsus özellikleriyle öne çıkar. Diğer tarafta, Hint kolu ise Güney Asya'da konuşulan kadim dillerden meydana gelmekte olup, Hindistan ve çevresinde hâkim olan lisanları kapsar. Bu kol içinde,

¹⁶² İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, 93-94.

¹⁶³ İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, 95.

¹⁶⁴ Çoker, Türk Parlamento Tarihi, 396.

¹⁶⁵ İsmail Beşikçi, Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, 2021, 136.

Sanskrit kökenli dillerin izleri görülmekle birlikte, günümüzde Hindistan ve Pakistan'da yaygın olarak kullanılan diller ile Farsça ve Ermenice de yer almaktadır. Hint-Avrupa Lisan Ailesi'nin bu iki kolu, tarihî ve kültürel irtibatlar doğrultusunda gelişmiş olup, coğrafi dağılımın etkisiyle birbirinden farklılaşmıştır.¹⁶⁶ Bu olgular göz önünde bulundurulduğunda, Birinci ve İkinci Türk Dili Kurultaylarında müdafaa olunan, Türkçenin Hint-Avrupa Dil Ailesi'ne mensup olduğu savı bugünkü ilmî muhitlerce onaylanmamaktadır.

Diğer bir görüşe göre ise, Hint-Avrupa lisanlarının akrabalık bağı hususunda yapılan son tetkiklerde, Avrupa'dan Ortadoğu'ya, İzlanda'dan Seylan'a kadar olan topraklarda konuşulan lisanların müşterek bir atadan doğduğu kabul edilmektedir. Bazı araştırmalar da Hint-Avrupa dillerinin yaklaşık 8000-9500 yıl önce çiftçilik yöntemleri aracılığıyla Anadolu'dan Avrupa ve Asya'ya doğru yayıldığını ileri sürmektedir.¹⁶⁷ Keza, Ari ve Sâmi ırklar da günümüzde birbirine zıt karakteristiğe sahip iki topluluk olarak telakki edilmektedir. Ayrıca, Sâmi diller arasında Arapça, İbranîce ve Süryânîce bulunmaktadır. Bu minvalde, kurultaylarda Türkçe ile Ari-Sami diller arasında benzerlik olduğuna dair izahatlar kabul görmemiştir.¹⁶⁸ Ural ve Altay dillerinde ise köken birliği tartışmaları XVIII. yüzyıldan bu yana sürmektedir. Günümüzde, Ural-Altay Dil Ailesi genellikle “Ural Dilleri” ve “Altay Dilleri” olarak iki kategoriye ayrılmakta; bazı uzmanlar bu diller arasında akrabalık bulunmadığını ileri sürmektedir. Muharrem Ergin, Ural-Altay dillerinin sağlam bir dil ailesi oluşturmadığını belirtirken, Osman Nedim Tuna ve Ahmet Bican Ercilasun ise “Altay Dilleri Teorisi” kapsamında bu iki dili net çizgilerle ayırmaktadır.¹⁶⁹ 24 Ağustos 1936'da Üçüncü Türk Dili Kurultayı toplandığında son durum bu şekildedir.

1.5. Üçüncü Dil Kurultayı (24-31 Ağustos 1936)

Üçüncü Dil Kurultayı ve kurultayda tarih sahnesine çıkan Güneş-Dil Teorisi, Türk dil planlaması tarihinde referans noktası olarak kabul edilmektedir. Kurultayı takip eden dönem ise, Türkçenin paklığını koruma ve dili modernleştirme çabalarının yanı sıra, dilin kökenleri ve yapısı üzerine de yeni teorilerin tartışıldığı bir zaman olmuştur.

11 Ağustos 1936'da Türk Dil Kurumu Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir yazıda; kurultay hazırlıklarıyla ilgili detayları paylaşmış, yazının ekinde de Genel Sekreterlik tarafından hazırlanmış raporun yanı sıra, yeni tüzük, çalışma programı ve komisyonlarda görev

¹⁶⁶ Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, 124.

¹⁶⁷ Orhan Özdemir, “Birinci Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Fall, 2012, 2514 <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3883> Erişim Tarihi: 25.10.2024

¹⁶⁸ Işıl Işıktaş Sava, İsmail Doğan, Abdülkadir Öztürk, “Dünya Dilleri ve Türkçe”, 242. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1542505> Erişim Tarihi: 24.10.2024

¹⁶⁹ Ahmet Ercilasun, Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, 17.

alması düşünülen kişilerin isimlerinin belirtildiği listeler yer almıştır.¹⁷⁰ Kurultaya davet edilen bilim insanlarının nihai listesi ise Ulus gazetesinde kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁷¹ 24 Ağustos 1936'da Dolmabahçe Sarayı'nda Mustafa Kemal Atatürk'ün himayesinde toplanacak olan Üçüncü Türk Dil Kurultayı hakkında basında birçok haber yer almıştır. "Cumhuriyet" gazetesi, kurultayın önemine vurgu yaparak "Dil İnkılabında Yeni Bir Hamle: Üçüncü Türk Dili Kurultayı bugün merasimle saat 14:00'da açılıyor" başlığını kullanmıştır.¹⁷² "Kurultay Açılırken" başlığını kullanan Kurun gazetesinde de Atatürk'e yönelik övgü dolu ifadeler ve Güneş Dil Teorisi hakkında bilgilere yer verilmiştir.¹⁷³

24 Ağustos 1936'da Türk Dil Kurumu Başkanı Saffet Arıkan¹⁷⁴, Atatürk ve dinleyicileri selamlayarak Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nı başlatmıştır. Konuşmasında, ülkede yeni bir sosyal idealin, özellikle Türk Dil Teorisi etrafında şekillenmeye başladığını vurgulayarak Türk Tarih ve Dil Kurumlarının bilimsel ve kültürel ortak girişimler uhdesinde çalıştığını belirten Arıkan, son iki yılda dil alanında yapılan çalışmalarının kurultay programı kapsamında değerlendireceğini ve yayımlanan makale ve kitapların gözden geçirileceğini ifade etmiştir.¹⁷⁵

Kurultayda İbrahim Necmi Dilmen¹⁷⁶ ve İsmail Müştak Mayakon¹⁷⁷ gibi isimler, Güneş-Dil Teorisinin uygulamalarını ve dil planlamasındaki etkilerini açıklamışlardır. Dilmen, teorinin dil çalışmalarına yeni bir perspektif getirdiğini ve halkın anladığı kelimelerin yabancı dilden geldiği varsayımını ortadan kaldırdığını belirtmiştir. İsmail Müştak Mayakon'un Güneş-Dil Teorisine dayanarak yaptığı "elektrik" kelimesi analizi ve bu kelimenin Türkçe kökenli olduğunu iddia etmesi, teorinin dil çalışmalarına nasıl radikal bir yaklaşım getirdiğini gösteren

¹⁷⁰ Türkiye Cumhurbaşkanlığı Arşivi, CA, 01.01.32.04- 200.

¹⁷¹ Ulus, 20 Ağustos 1936

¹⁷² Cumhuriyet, 24 Ağustos 1936

¹⁷³ Kurun Gazetesi, 24 Ağustos 1936.

¹⁷⁴ Saffet Arıkan (1888-1947): Asker, siyaset ve devlet adamı, milletvekili, diplomat olarak görev yapan Saffet Arıkan, 1935'te Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirildi. Türk Dil Kurumu başkanlığı görevinde de bulunan Arıkan, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim konusundaki düşüncelerini yakından bildiği için, öncelikle ilköğretim sorununu çözmek üzere çalıştı. Bu doğrultuda öğretmen kursları ve köy enstitülerinin başlangıcı olan köy öğretmen okulları onun zamanında açıldı. En önemli etkinliği millî eğitimde "İlköğretim seferberliği" denilen hareketi başlatmış olmasıdır. <https://www.biyografya.com/biyografi/11869> Erişim Tarihi:01.09.2024.

¹⁷⁵ Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, 3-4.

¹⁷⁶ İ.Necmi Dilmen(1887-1945):Selanik Hukuk Mektebi ve İstanbul liselerinde öğretmenlik yapmıştır. İstanbul Darülfünûnunda görev almıştır. *Milliyet* gazetesinde çıkan harf devrimini destekleyen yazıları nedeniyle Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara'ya çağrılarak Ankara Müzik Öğretmen Okulu ve Gazi Eğitim Enstitüsünde edebiyat öğretmenliğine atanmıştır. Türk Dil Kurumu kurucuları arasında yer aldı, kurumun genel yazmanlığı görevinde bulunmuştur. Dil devrimi konusunda gösterdiği çabalar nedeniyle Atatürk tarafından kendisine "Dilmen" soyadı verildi. 1935'ten ölene kadar Burdur milletvekili oldu. Aynı zamanda Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde getirildiği Türk dili profesörlüğünü de sürdürdü. <https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturkun-Verdigi-Isimler-ve-Soyadlari/1489> Erişim Tarihi: 24.08.2024

¹⁷⁷ İ. Müştak Mayakon (1882-1938): Gazeteci, çevirmen, politikacı Mayakon orta ve lise öğrenimini Halep İdadisinde gördükten sonra Mekteb-i Mülkiyenin yüksek kısmını bitirmiştir. 1902'de Mabeyn-i Hümayun 3. Kâtipliğine atanmış, II. Meşrutiyet'ten sonra yeniden kurulan Meclis-i Ayan Umumî Kâtipliği (Senato Genel Sekreterliği)'ne getirilmiştir. Atatürk'ün isteğiyle TBMM'de beş dönem Siirt milletvekili olarak bulunmuştur. Bu arada edebiyat, tarih, hukuk ve 1933'ten sonra da dil konularıyla yakından ilgilenmiştir. <https://www.biyografya.com/biyografi/10644> Erişim Tarihi: 24.08.2024

çarpıcı bir örnektir. Güneş-Dil Teorisi, çeşitli dillerdeki kelimelerin aslında Türkçe köklerden türediğini ve bu yüzden birçok yabancı kelimenin doğrudan Türkçe olduğunu iddia etmiştir. Mayakon'un "elektrik" kelimesi üzerinde yaptığı analiz, bu kelimenin "eğ+el+ek+it+ir+ik" ve "yaltrık" olarak ayrıştırılarak Türkçe kökenlerine indirgenebileceğini öne sürer. Yaltrık kelimesini ise Türkçede alev veya ateş anlamına gelen "yal", "yalav", "yalaz" kelimeleriyle aynı kökten geldiğini iddia etmiştir. Bu tür analizler, Güneş-Dil Teorisinin dilin kökeni ve yapısı temelinde öne sürüldüğü savlarını temsil etmektedir. Mayakon'un bu analizi ve gelecekte "elektrik" kelimesinin Türkçe bir kelime olarak kabul edileceğini ifade etmesi, teorisinin sadece dilbilim açısından değil, aynı zamanda millî kimlik ve kültürel bağımsızlık açısından da ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, o dönemdeki Türkiye'nin kendi kimliğini ve bağımsızlığını pekiştirme çabasının bir yansıması olarak düşünülmektedir.¹⁷⁸

Atatürk, 1 Kasım 1936'da TBMM'nin Beşinci Dönem İkinci Yasama Yılı açılışında yaptığı konuşmada, Avrupalı bilim insanlarının katılımıyla gerçekleşen Üçüncü Dil Kurultayı'nın aydınlatıcı sonuçlarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ayrıca, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun ulusal akademiler düzeyine ulaşabilmesi için; dil, tarih ve bilim erbabına özgü nitelikli eserler üretmelerinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.¹⁷⁹

1936'dan itibaren dil çalışmalarında aşırı sadeleştirme süreci, Güneş-Dil Teorisi aracılığıyla daha kontrollü hale getirilmiştir. Bu dönemde, dile yerleşmiş kelimelerin tamamen atılmasına son verilmiş ve yaşayan dilin doğallığı ön planda tutulmuştur. Yeni kelimeler türetilirken, Türkçenin mevcut kök ve ekleri temel alınarak bir yol izlenmiştir. Özellikle okul terimlerine odaklanılmış ve Osmanlı Türkçesindeki Arapça ile Farsça kökenli terimlere Türkçe karşılıklar üretilmiştir. Bu çalışmalara Atatürk bizzat öncülük etmiş, hazırladığı geometri terimleri içeren kitapçıkta "üçgen," "dikdörtgen," "kare," "açı," "teğet" gibi terimler bugün de yaygın şekilde kullanılmaktadır. Atatürk'ün dil reformunun amacı, "Zengin, güzel ve millî Türkçe, yaşayan Türkçe" ideali üzerine kurulmuştur ve Türkçe, bu yönde gelişmeye devam etmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁸ 3. Türk Dil Kurultayı, Dolmabahçe Sarayı: Tezler, Müzakere Zabıtları, Türk Dil Kurumu, İstanbul, Ağustos 1936, 24-29.

¹⁷⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 5/XIII, 1 Kasım 1936, 4.

¹⁸⁰ Abdurrahman Çaycı, Gazi Mustafa Kemal Atatürk: Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, 234.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEŞ DİL TEORİSİ'NİN TÜRK BASININA YANSIMALARI

2.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Basının Rolü

Cumhuriyet'in ilanından sonra basın, yeni devletin ideolojisini topluma benimsetmek ve halkın bilinçlenmesini sağlamak amacıyla bir araç olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde başlatılan reform hareketlerinin halka duyurulması ve kabul ettirilmesi sürecinde basın organları önemli bir yere sahipti. Bu dönemde, özellikle Cumhuriyet gazetesi gibi yayınlar, Cumhuriyet devrimlerini topluma anlatma görevini üstlendi. Bu gazeteler, özellikle millî duyguların ve Cumhuriyet ideolojisinin yayılmasında etkili olmuştur.¹⁸¹

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ise basın, modernleşme sürecinin ve rejimin meşruiyet kazanma çabalarının bir parçası olarak görülmüş, bu sebeple sıkı bir devlet kontrolü altında faaliyet göstermiştir. Şeyh Said İsyanı sonrasında 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu basın üzerindeki denetimin arttırılmasına neden olmuştur.¹⁸²

1931'de yürürlüğe giren Matbuat Kanunu ile basın üzerindeki denetimi artmış, bu kanunla basının devlet politikalarına zarar verecek yayın yapmamasını zorunlu hale getirilmiştir.¹⁸³ Çünkü bu dönemde basın, halkı bilinçlendirme ve modernleşme sürecine katkıda bulunma işlevini de üstlenmiştir. Örneğin; Ulus ve Cumhuriyet gibi gazeteler, halkın yeni Türk alfabesini öğrenmesi ve Cumhuriyet reformlarının yaygınlaşması için teşvik edici yazılar yayımlamıştır.¹⁸⁴

Ayrıca, basın aracılığıyla okuma-yazma seferberlikleri ve halkın eğitim seviyesinin artırılması için çeşitli kampanyalar düzenlenmiştir. Bu dönemde İkdâm gazetesi gibi yayınlar, eğitim konularına sıkça yer vermiştir.¹⁸⁵

¹⁸¹ Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, 217-219.

¹⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 30, 19. İçtima, 2 Mart 1927 Çarşamba. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası.

¹⁸³ Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 108.

¹⁸⁴ Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, 2015, 233-236.

¹⁸⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zoraki Diplomat, İletişim Yayınları, 2020, 129.

2.1.1. Kurun Gazetesi

Vakit gazetesini 1917'de Ahmet Emin Yalman'la, Asım Us kurmuştur.¹⁸⁶ Asım Us, Vakit gazetesinin 21 Kasım 1934 tarihli sayısında Vakit gazetesinin isminin Kurun olarak değiştirildiğini beyan etmiştir.¹⁸⁷

Kurun gazetesi, Türk basın tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu önemi, Mustafa Kemal Atatürk'ün gazeteye bizzat verdiği öz Türkçe adıyla ve 22-26 Ocak 1937 tarihleri arasında başyazar Asım Us'un yazdığı makalelerde Hatay Meselesi üzerine Fransa ve dönemin hükümetine yönelik eleştirilerini Kurun'da yayımlamasıyla pekiştirilmiştir. Bu durum, gazete ile Atatürk arasında özel bir bağ oluşmasına neden olmuştur.¹⁸⁸

Vakit gazetesi, Millî Mücadele Dönemi boyunca basına uygulanan sansür uygulamalarına rağmen İstanbul kamuoyuna Anadolu'daki gelişmeleri aktarma işlevini üstlenmiştir. Gazete, bu süreçte hem halkı bilgilendirme hem de zorlu dönemlerde moral sağlama görevini başarıyla yerine getirmiştir. Özellikle İzmir'in işgali karşısında en güçlü tepkiyi gösteren yayın organlarından biri olarak öne çıkmış; Mehmet Asım Us'un işgal karşıtı yazılarında bu durumun haksızlığına dikkat çekilmiştir.¹⁸⁹ Mondros Mütarekesi sonrasında İstanbul basını Anadolu'daki gelişmeler hakkında sınırlı bilgiye ulaşabilmişken, Vakit gazetesi Anadolu hareketiyle ilgili İstanbul kamuoyunu bilgilendiren öncü gazeteler arasında yer almıştır. Gazetede yer alan "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" ve "Harekat-ı Milliye" başlıklı haberlerde Anadolu hareketi ve Mustafa Kemal Atatürk'e verilen destek açıkça ifade edilmiştir.¹⁹⁰ Mehmet Asım Us, Kurtuluş Savaşı'nın haklılığına olan inancını kaleme aldığı yazılarında sürekli vurgulamıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalandığı günü "yas günü" olarak nitelendiren Vakit gazetesi, Damat Ferit hükümetinin politikalarını da sert bir şekilde eleştirmiştir.¹⁹¹ Gazetenin, haber verme görevini aşarak, Anadolu'ya silah temini ve insan gücü sağlama gibi faaliyetlere de katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁹²

Asım Us'un yönetimindeki Kurun gazetesi, dış dünya ve ülke sorunlarına derin bir ilgi göstererek, halkı her konuda bilgilendirmeyi hedefleyen bir yayın politikası izlemiştir.¹⁹³ Kurun gazetesi, dönemin siyasi olaylarını yansıtırken, hükümet yanlısı bir duruş sergilediğini yayın

¹⁸⁶ Hıfzı Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, 2003, 165.

¹⁸⁷ Vakit, 21 Kasım 1934.

¹⁸⁸ Şafak Çıkrıkçı, Kurun Gazetesi 1934-1938, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, 22.

¹⁸⁹ Volkan Payaslı, Asım Us ve Vakit: Millî Mücadele Yıllarına Dair Genel Bir Değerlendirme 1919-1920, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:102, Güz, 2020, 215.

¹⁹⁰ Vakit, 14 Kasım 1918.

¹⁹¹ Payaslı, Asım Us ve Vakit: Millî Mücadele Yıllarına Dair Genel Bir Değerlendirme 1919-1920, 240.

¹⁹² İzzet Öztoprak, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, İş Bankası, Ankara 1981, 4-5.

¹⁹³ M. Nuri İnuğur, Türk Basından İz Bırakanlar, Der Yayınevi, İstanbul 1999, 182.

politikasında açıkça ortaya koymuştur. Millî Mücadele yıllarından itibaren başlayan bu destek, 1930'ların ikinci yarısında daha da güçlenmiştir. Gazetenin benimsediği yayın anlayışı, devletin siyasi arenada izlediği politikalarla uyumlu bir çizgide ilerlemiştir.¹⁹⁴

1939 yılına gelindiğinde, okuyucu kitlesinin dört yıllık süreçte yeni isme alışamadığı gerekçesiyle gazete yeniden "Vakit" adını alarak yayın hayatına devam etmiş ve 1949 yılına kadar bu isimle varlığını sürdürmüştür.¹⁹⁵

Kurun'un mirası, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında oynadığı önemli rol ile basın tarihindeki yerini korumaktadır. Gazete, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında modernleşme hareketlerinin savunucusu olarak, Cumhuriyet'in ideolojik temellerinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bu özellikleriyle Kurun, Cumhuriyet Dönemi basınında önemli bir yere sahiptir ve bu döneme dair araştırmalar için değerli bir kaynaktır.

2.1.2. Akşam Gazetesi

Akşam gazetesi, Türkiye'nin köklü basın kuruluşlarından biri olup, Cumhuriyetin ilanından öncesi ve sonrasında ülkenin siyasi, toplumsal ve kültürel dönüşüm süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. 20 Eylül 1918'de İstanbul'da Necmettin Sadak tarafından kurulan gazete, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yayına başlamış ve kısa sürede geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır.¹⁹⁶

Gazetenin ilk yayın politikası, dönemin siyasi ve sosyal olaylarını okuyuculara tarafsız bir şekilde aktarırken, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki çalkantılı dönemi eleştirel bir bakış açısıyla ele almayı hedeflemiştir. Akşam Gazetesi, dönemin siyasi ve toplumsal olaylarını kapsamlı bir şekilde yansıtarak, özellikle İstanbul'daki entelektüel çevrelerde büyük bir etki yaratmıştır.¹⁹⁷

Cumhuriyet'in ilanından sonra Akşam gazetesi, Türkiye'nin modernleşme sürecine uyum sağlamış ve yeni rejimi destekleyen bir çizgide yayın yapmaya başlamıştır. Bu dönemde gazete, CHP yönetiminin reformlarına olumlu yaklaşarak, toplumsal değişimlerin halk tarafından benimsenmesini sağlamak için önemli bir yayın organı haline gelmiştir.¹⁹⁸ Gazetenin bu desteği, özellikle laiklik, eğitim reformları ve kadın hakları gibi konularda daha belirginleşmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Çıkrıkçı, Kurun Gazetesi 1934-1938, 102.

¹⁹⁵ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 165.

¹⁹⁶ Nurhan Kavaklı, Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005, 12-13.

¹⁹⁷ Orhan Koloğlu, Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2006, 67

¹⁹⁸ İnuğur, Türk Basından İz Bırakanlar, 337-339.

¹⁹⁹ İnci Enginün, Halide Edib Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi, 3.bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, 363.

1930'lu yıllarda, Akşam gazetesi başta Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların katkılarıyla zengin bir içerik sunarak, Türkiye'nin entelektüel ve siyasi hayatında belirleyici bir rol oynamıştır.²⁰⁰ Bu dönemde gazetenin tirajı artmış ve Türkiye'nin dört bir yanında okunur hale gelmiştir.²⁰¹

1946 seçimleri öncesinde, basının büyük bir kısmının DP'ye desteğini açıkladığı bir dönemde, Akşam gazetesi, sayıca az olan CHP yanlısı yayın organları arasında yer almaktadır.²⁰² Bu dönemde gazete, özgürlük, demokrasi ve adalet gibi kavramları savunarak, Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkı sunmaya çalışmıştır.²⁰³

Ancak, DP'nin 1950 yılında iktidara gelmesinden sonra, Akşam gazetesinin yayın politikası tekrar değişmiş ve bu kez DP iktidarına daha yakın bir çizgi izlemiştir. Bu dönemde gazetenin yönetiminde yaşanan değişiklikler, gazetenin siyasi tutumunun da dönüşmesine neden olmuştur. Gazete, DP'nin kalkınma projelerini ve ekonomik büyüme politikalarını destekleyen haberler yayımlamıştır.²⁰⁴

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Akşam gazetesi, yeni askeri yönetimi destekleyen bir yayın çizgisine geçmiştir. Bu dönemde, darbenin gerekçelerini savunan ve ordunun müdahalesini haklı çıkaran makalelere gazetenin sayfalarında sıklıkla yer verilmiştir.²⁰⁵

1970'li yıllarda, Türkiye'de artan sağ-sol çatışmaları ve ekonomik krizlerin etkisiyle Akşam gazetesi, yayın politikasında daha dengeli ve tarafsız bir duruş sergilemeye çalışmıştır. Bu dönemde gazete hem sağ hem de sol görüşlere yer vererek, toplumun farklı kesimlerine hitap etmeyi amaçlamıştır.²⁰⁶

12 Eylül 1980 askeri darbesi, Türkiye'deki basın özgürlüğünü olumsuz etkileyen bir dönemi başlatmıştır. Akşam gazetesi, bu dönemde askeri yönetimin sansür uygulamalarına maruz kalmış ve gazetenin yayın çizgisi büyük ölçüde değişmiştir.²⁰⁷ 1980'li yılların sonlarına doğru Türkiye'nin yeniden demokrasiye dönüşüyle birlikte gazete eski etkinliğini geri kazanmaya çalışmıştır. 1990'lı yıllarda, medya sektöründe yaşanan büyük değişimlerle birlikte Akşam gazetesi, el değiştirmiş ve yeni yönetimle birlikte farklı bir yayın politikası izlemeye

²⁰⁰ Cemil Koçak, Demokrat Parti Karşısında CHP, Timaş Yayınları, 2017, 312.

²⁰¹ Koloğlu, Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi, 67.

²⁰² Kavaklı, Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, 130.

²⁰³ Hacı Mustafa Kazıcı, Halide Edib Adıvar'ın Akşam gazetesindeki yazıları (1946-1951) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, 42.

²⁰⁴ Koçak, Demokrat Parti Karşısında CHP, 319.

²⁰⁵ Kavaklı, Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, 170.

²⁰⁶ Solmaz Karaman, Türkiye'de Basının Darbelerle İmtihani, PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, 2023, 94.

²⁰⁷ Alpay Kabacalı, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990, 260

başlamıştır. Özelleştirme sürecine giren gazete, dönemin ekonomik liberalizasyon politikalarına uygun bir çizgide yayın yapmaya başlamış ve bu dönemde magazin haberciliğine daha fazla yer vermiştir.²⁰⁸

2.1.3. Ulus Gazetesi

Türk basın tarihinde önemli bir yere sahip olan Ulus gazetesi, milli mücadele yıllarında ortaya çıkan ve dönemin siyasi gelişmeleriyle yakından ilişkili bir yayın organı olarak dikkat çekmektedir.

Ulus gazetesi, 1920 yılında Hakimiyet-i Milliye adıyla Ankara'da yayın hayatına başlamıştır.²⁰⁹ Gazetenin bu adı taşımasının sebebi, Kurtuluş Savaşı sürecinde Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının ulusal bağımsızlık mücadelesini halkla paylaşma ve bu mücadeleyi desteklemesidir.²¹⁰ Hakimiyet-i Milliye, Cumhuriyet ve devrim sürecine tanıklık eden bir gazete olarak, sahip olduğu bu tarihi birikimle yeni rejimin ilkelerini ve devletin hedeflerini etkili bir biçimde hem Türk kamuoyuna hem de uluslararası arenaya aktaran uzun ömürlü bir yayın organı olmuştur.²¹¹

Haftada iki gün, dört sayfa olarak yayımlanmaya başlayan gazetenin ilk nüshaları, Ankara Valiliği'nin zemin katında bulunan Vilayet Matbaası'nda basılmıştır. Vilayet Matbaası'nın tüm makine ve personeli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin hizmetine tahsis edilmiştir.²¹² Yazıların yayınlanması ve dağıtımıyla Heyet-i Temsiliye üyelerinden Hakkı Behiç Bey sorumluydu. Mustafa Kemal, kendi düşüncelerini Hakkı Behiç'e not aldirmakta ve diğer yazıları tek tek gözden geçirmektedir. Yazılar, Mustafa Kemal'in imzası olmaksızın yayımlanmakla birlikte, bazı yazıların altına bir yıldız işareti eklenmiştir; bu işaret, ilgili yazıların Mustafa Kemal tarafından kaleme alındığını veya onun tarafından not aldırıldığını işaret etmektedir.²¹³

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra da gazete, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi görüşlerini ve reformları desteklemeye devam etmiştir. Gazete, 28 Kasım 1934'ten itibaren Ulus adını alarak CHP'nin izlediği tek parti politikasının sözcüsü olmuştur.²¹⁴ Bu isim değişikliği, Cumhuriyet rejimi ve ulus devlet vurgusunu öne çıkarma amacını taşımaktadır.

²⁰⁸ Kavaklı, Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, 229.

²⁰⁹ Koloğlu, Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi, 26.

²¹⁰ Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992, 27.

²¹¹ Alper Bakacak, İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002, 14

²¹² Mehmet Önder, Millî Mücadele'nin Gazetesi Hâkimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?, Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Sayı 20, Cilt 7, 1991. <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=622> Erişim Tarihi: 26.10.2024

²¹³ Yücel Özkaya, *Millî Mücadele'de Mustafa Kemal ve Basın*. Ankara: Yeni Gün Yayınları, 1986, 69.

²¹⁴ Kadri Unat, Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, 99.

Ulus gazetesi, özellikle Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde, devrimlerin halka aktarılması ve savunulması konusunda etkin bir rol oynamıştır.²¹⁵ CHP yayın organı olarak da öne çıkan gazete devlet kayıtlarına hükümetin resmî gazetesi olarak geçmiştir.²¹⁶ Bu nedenle, Ulus Gazetesi, CHP Genel Başkanı'na bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Genel Başkan, gazetenin ve matbaanın yönetimini CHP Genel Sekreteri'ne tevdi etmiştir. Ayrıca, gazetenin hükümet ve partinin umûmî siyaset ve esaslarına muvafık bir surette hareket etmesini temin için bir heyet teşkil olunmuş, bu heyet ayda bir defa içtima ederek müzakerelerde bulunmuştur.²¹⁷ Bu dönemde gazetenin başyazarlığını ve yazı işleri müdürlüğünü Falih Rıfkı Atay gibi dönemin önemli isimleri üstlenmiştir.²¹⁸ Falih Rıfkı, Ulus gazetesindeki çalışmalarıyla gazetenin şekillenmesinde kritik görevler üstlenmiştir. Bu çalışmaları sayesinde "Atatürk'ün dili" diye anılmıştır, zira fikirleri ve yazıları, Atatürk'ün düşüncelerini ve politikalarını kamuoyuna yansıtmada belirleyici olmuştur.²¹⁹ Ulus'un kadrosu zengindir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nurullah Ataç, Yaşar Nabi Nayır, Hüseyin Cahit Yalçın gibi mühim yazarlar makalelerinde CHP'nin tutum ve görüşlerini savunmaktadırlar.²²⁰

Ulus gazetesi, dış dünyadaki gelişmeleri aktarma konusuna da büyük önem vermiştir. Bu yaklaşım, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde öne çıkmış ve Türkiye'nin savaş sırasında üstlendiği rol ile doğrudan bağlantılı olmuştur. NATO'ya üyelik süreci bu politikayı tetikleyen örneklerden birisidir. Ancak, 1960'lı yıllara gelindiğinde, CHP'nin muhalefet partisi konumuna geçmesiyle birlikte, gazetenin dış haberlerde belirgin bir azalma yaşandığı gözlemlenmiştir.²²¹

DP iktidarı döneminde eleştiriye karşı tahammülsüzlük artmış, bu süreçte muhalif gazetecilerin tutuklanmasına ve parti içinde hoşnutsuzlukların belirmesine yol açmıştır.²²² Aynı dönemlerde, Ulus gazetesi de bu siyasal değişim sürecine paralel bir dönüşüm yaşamıştır. Gazete, bu süreçte CHP içerisindeki reformcu kanadın etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu değişimin bir sonucu olarak, 1945'ten itibaren ara sıra yazıları yayımlanan Nihat Erim, 1947 yılının ortalarından itibaren gazetenin kıdemli başyazarı Falih Rıfkı Atay ile dönüşümlü olarak başyazarlık görevini üstlenmiştir. Bu dönemde, gazetenin yayın politikası, CHP'deki reformist akımın etkisiyle şekillenmiştir.²²³

²¹⁵ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, 150.

²¹⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, CIII, Ankara, TBMM Basımevi, 1980, 48.

²¹⁷ BCA, 030.10/79. 522. 3, 1.

²¹⁸ Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi, 1994, 75.

²¹⁹ Bakacak, İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmesi, 17.

²²⁰ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 164.

²²¹ Nermin Abadan, "Cumhuriyet ve Ulus Gazeteleri Hakkında Muhteva Tahlili (Content Analysis)." Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 16, no. 2, 1961, 96.

²²² Sedef Bulut, 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, no:19, 2009, 78.

²²³ Hürriyet Konyar, Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1999, 15.

1953 yılına gelindiğinde, “CHP’nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri Hakkında Kanun” uyarınca DP iktidarı, CHP'nin mal varlıklarına el koyma kararı almış ve bu kapsamda Ulus gazetesi de kapatılmıştır. Gazetenin kapatılması, dönemin siyasi çekişmelerinin ve DP’nin basın üzerindeki baskılarının önemli bir yansıması olarak değerlendirilir.²²⁴ Kanunun yürürlüğe girmesinin hemen ardından CHP genel merkezi ile Ulus gazetesinin matbaasına el konulmuş, bu durum önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu gelişmeyle birlikte CHP genel merkezi taşınma sürecine girerken, Ulus gazetesi yayın hayatına son vermiştir.²²⁵

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından Ulus gazetesi, 1961 yılında yeniden yayın hayatına başlamıştır. Ancak bu dönemde gazete, eski etkinliğini ve tirajını yakalamakta zorlanmıştır. Türkiye'deki siyasi atmosferin değişmesi, yeni basın organlarının ortaya çıkması ve gazetenin finansal sorunları, Ulus’un tekrar güçlü bir şekilde sahneye çıkmasını engellemiştir. Gazete, bu süreçte daha çok CHP'nin resmi görüşlerini dile getirmeye devam etse de, medya sektöründeki rekabet ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle yayın hayatını sürdürmekte zorluklar yaşamıştır.²²⁶

1970'li yıllarda Türkiye'nin iç siyasi istikrarsızlıklarla boğuştuğu dönemde, Ulus gazetesi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmış ve 1971 yılında yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.²²⁷ Gazetenin kapanması, bir dönemin kapanışı olarak değerlendirilebilir ve gazete Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından 1970'lere kadar uzanan sürecin önemli bir tanığı olarak basın tarihindeki yerini almıştır.

2.1.4. Cumhuriyet Gazetesi

Türkiye'nin modernleşme ve Batılılaşma sürecinde etkili yayın organlarından olan birisi olan Cumhuriyet gazetesi Mustafa Kemal Paşa’nın isteği üzerine kurulmuş, 1924 Mayıs ayından itibaren de Zekeriya Sertel, Yunus Nadi ve Nebizade Hamdi ortaklığıyla 8 sayfalık ilk sayısı ile yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin temel maksadı cumhuriyet rejimini müdafaa etmek ve halka izah etmektir. Yunus Nadi, gazetenin ilk sayısında yayımlanan özel bir yazı ile gazetenin temel ilkelerini ve misyonunu açıklamıştır. Yazısında özellikle bir noktaya vurgu yaparak, gazetenin özgür ve bağımsız bir yayın organı olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır: ²²⁸

²²⁴ Koçak, Demokrat Parti Karşısında CHP, 219.

²²⁵ Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, 4. bsk., Ankara, İmge Kitabevi, 2003, 126-128.

²²⁶ Aydemir, İkinci Adam, 302.

²²⁷ Konyar, Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler, 19.

²²⁸ Aysun Köktener, Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet, Yapı Kredi Yayınları, 2004, 15.

“Bugün ilk sayısını yayımlamayı başardığımız Cumhuriyet, okurlarına kendisini tanıtmaya yeterliyse de gazetemizin amaç, şekil ve mesleğine ait bir iki kelime eklemeyi de yararlı bulduk. Cumhuriyet memlekete mal olmuş bir fikirdir. Biz, onun temsilcisi ve koruyucusuyuz. Bu temel düşünce göz önünde tutulduktan sonra kesin olarak söyleriz ki, gazetemiz ne hükümet ne de bir parti gazetesidir.”

Gazetenin ikinci sayfasında, tefrikalar, şehir ve memleket haberleri ile siyasi analiz ve köşe yazılarına yer verilmiştir. Üçüncü sayfa ise son gelişmelerin yanı sıra kültür ve sanat içerikleriyle zenginleştirilmiştir. Bu sayfada Abidin Daver, Peyami Safa ve Ercüment Ekrem Talu öne çıkan isimlerdir. Dördüncü ve beşinci sayfalarda ise radyo programları, yabancı sinema haberleri, ünlü film yıldızlarıyla yapılan röportajlar, spor haberleri için alan ayrılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi, Atatürk'ün ülke genelinde başlattığı reformları yakından takip etmiş ve yayınlarıyla bu yenilikleri sürekli olarak desteklemiştir. 1928'de ilan edilen Harf Devrimi ile birlikte Latin alfabesinin kullanımı resmen başlamış ve 1 Aralık 1928 tarihinden itibaren tüm gazetelerin Latin alfabesiyle basılmasına karar verilmiştir. Ancak, inkılapların henüz toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmemesi, gazetenin tirajlarında düşüşe yol açmıştır. Latin alfabesiyle basılan gazetenin okuyucu kitlesi daralmış, bu da satış rakamlarını etkilemiştir. Tirajları yeniden artırmak amacıyla gazete çeşitli yarışmalar organize etmiş ve promosyon kampanyalarıyla satışları canlandırmaya çalışmıştır. Cumhuriyet gazetesi, okuyucularına kupon dağıtarak basın tarihinde bir yeniliğe imza atmıştır.²²⁹

Babasının ölümünün ardından gazetenin yönetimi ve başyazarlığını Nadir Nadi devralmıştır. Nadir Nadi, babası Yunus Nadi gibi Cumhuriyet'e olan desteğini sürdürmüş ve Atatürk'ün ilkelerine bağlı kalarak yayıncılık faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde, ülkede çok partili sisteme geçiş, toplumsal yapıda önemli değişimlere yol açmıştır. 1950 genel seçimleriyle DP'nin iktidara gelmesi, Türkiye'de tek parti dönemini sona erdirmiştir. Cumhuriyet gazetesi de, DP'yi ilk dönemlerinde savunduğu ilkeler doğrultusunda desteklemiştir. DP'nin toplum ve basın üzerindeki baskıcı tutumunun giderek artmasıyla birlikte, Cumhuriyet gazetesi muhalif bir çizgiye yönelmiştir.²³⁰

1970'li yıllara gelindiğinde dış basına duyulan ilginin artmasıyla birlikte, gazete düzenli olarak dünya haberlerine yer vermeye başlamıştır. Aynı zamanda, görsel unsurların öne çıkması ve baskı teknolojilerindeki gelişmeler, gazetenin fotoğraf kullanımını da önemli ölçüde artırmıştır. 1980'li yıllara girildiğinde ise, hızla gelişen teknoloji basın sektörü açısından önemli bir avantaj

²²⁹ Emin Karaca, Cumhuriyet Olayı, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994, 45.

²³⁰ Karaca, Cumhuriyet Olayı, 186.

haline gelmiştir. Özellikle baskı tekniklerinde kullanılan ofset yöntemi, düşük maliyet ve hızlı üretim kapasitesiyle dikkat çekmiştir. Cumhuriyet gazetesi de bu teknolojik gelişmelerin ışığında, 1983 yılında ofset baskı tekniğine geçiş yaparak yayıncılık faaliyetlerini bu modern yöntemle sürdürmeye başlamıştır²³¹

Günümüzde Cumhuriyet gazetesinin imtiyaz hakkı, Cumhuriyet Vakfı adına Alev Coşkun'a aittir. Gazetenin Genel Yayın Yönetmenliği pozisyonunu Aykut Küçükkaya yürütmekte olup, Yayın Koordinatörlüğü görevini Mustafa Büyüksipahi üstlenmiştir. Haber Müdürü ise Ozan Alper Yurtoğlu'dur. Gazetenin yazar kadrosunda yer alan isimler arasında Emre Kongar, Murat Ağirel, Mustafa Balbay, Zeynep Oral, Sinan Meydan gibi önemli yazarlar bulunmaktadır.²³²

2.1.5. Son Posta Gazetesi

Son Posta, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönem basın hayatının önemli yayınlarından biri olarak 20. yüzyılın ortalarına kadar geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış bir gazetedir. Hem siyasi hem de toplumsal olaylara dair yorumları ve haberleriyle dikkat çekmiş, farklı dönemlerde Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümlerine tanıklık etmiştir.

Son Posta gazetesi, 1930 yılında İttihatçı kökenli bir ekip tarafından Selim Ragıp Emeç, Zekeriya Sertel, Halit Lütfü Dördüncü ve Ekrem Uşaklıgil'in teşebbüsleriyle kurulmuştur. Gazetenin kuruluş süreci ve 1934 yılına kadar olan gelişmeleri, Halil Lütfü Dördüncü ile Zekeriya Sertel'in hatıratlarında ayrıntılı olarak aktarılmıştır. Uşaklıgil ve Emeç ise, Son Posta'da yayımlanan "Matbuat Hatıraları" adlı yazı dizisinde bu dönemden kısa bir şekilde bahsetmişlerdir.²³³

Son Posta gazetesi yayın hayatına rakiplerine karşı iddialı olarak başlamıştır Akşamları çıkan bir gazete olmasına rağmen sabah gazetelerinin satışını geride bırakmış ve Anadolu'da en çok satılan İstanbul gazetesi olma unvanını elde etmiştir.²³⁴ Bununla birlikte, gazetenin geniş kitlelerce tanınmasında en büyük etkiyi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na verdikleri destek sağlamıştır.²³⁵ Sertel'e göre tek parti idaresi halkı temsil etmekten uzaktır ve halktan bîhaber, kopuk bir mahiyet arz etmektedir. Hiçbir örgütlenmeye müsaade etmemektedir. Son Posta gazetesi'nin aynı dönemlerde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na destek vermesini fırkanın tarafsız bir gazeteye ihtiyaç duyması noktasında değerlendirmiştir.²³⁶ Son Posta'nın yayın politikaları, özellikle çok partili döneme geçişte belirginleşmiştir. 1946 yılında Türkiye'de çok

²³¹ Hasan Cemal, Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim, Doğan Kitapçılık, 2005, 106.

²³² <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar>

²³³ Nusret Safa Coşkun, Matbuat Hatıraları, Son Posta, 20 Aralık 1939- 25 Aralık 1939, 1.

²³⁴ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 162.

²³⁵ Sadeddin Gökçepinar, Halil Lütfü Dördüncü'nün Anıları, Müteferrika, 1994, 74.

²³⁶ Zekeriya Sertel, Hatırladıklarım, İletişim Yayınları, 1994, 194

partili siyasal hayatın başlamasıyla, gazete bu değişimi yakından takip etmiş, Selim Ragıp Emeç'in yönetiminde DP'ye daha yakın bir çizgide yayınlar yapmıştır.²³⁷ Ancak Son Posta, bu süreçte dengeli bir gazetecilik anlayışı izleyerek hem hükümet yanlısı hem de muhalif görüşlere yer vermiştir.²³⁸ 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yılların başında gazete, Türkiye'nin ekonomik kalkınma hamlelerine dair kapsamlı haber ve analizler yayımlamış, tarım, sanayi ve ticaret politikalarına geniş yer ayırmıştır.²³⁹

Son Posta gazetesi, uzun süre koruduğu ılımlı tutumunu gazetede, DP'nin programları ve iktidara gelmesi halinde gerçekleştireceği vaatlere²⁴⁰ geniş bir şekilde yer vererek değiştirmiş; Menderes'in açıklamalarını²⁴¹ öne çıkarmış ve Selim Ragıp Emeç'in yazıları da büyük ölçüde parti üzerine odaklanmıştır. Emeç, 1950 yılındaki seçimde DP'nin adayı olarak; dokuz ve onuncu dönemlerde Bursa milletvekilliği yapmıştır.²⁴²

27 Mayıs sabahı radyodan okunan bildiri ile ordu, Türkiye'nin yönetimine el koyduğunu ilan etmiştir. Bu askeri müdahale sonucunda, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere DP'nin milletvekilleri ve bakanları gözaltına alınmıştır.²⁴³ Son Posta gazetesinden Selim Ragıp Emeç de tutuklanmış, dört yıl iki ay hapis cezasına çarptırılmıştır.²⁴⁴ Darbeden sonra başlayan manevi sıkıntıların yanına maddi sorunlar da eklenmiş, siyasi baskılar sonucunda resmi ilanlar da kesilince Son Posta daha fazla dayanamayarak Kasım 1962'de kapanmıştır.²⁴⁵

Son Posta, Cumhuriyet Dönemi basınında önemli bir iz bırakmış, 1930'lardan 1960'lara kadar Türkiye'nin en kritik dönemlerine dair değerli bir kaynak olarak tarihe geçmiştir.

2.1.6. Tan Gazetesi

Tan gazetesi, 1935 yılında İstanbul'da İş Bankası tarafından kurulan önemli bir basın organıdır.²⁴⁶ 15 Temmuz 1936'dan itibaren Ahmet Emin Yalman'ın Gazetecilik ve Neşriyat Türk Limited Şirketi tarafından basılmaya başlamıştır. Gazetenin ve matbaanın mülkiyeti, Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Ahmet Emin Yalman ve kardeşi Rıfat Yalman tarafından

²³⁷ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 190.

²³⁸ Nurettin Güz, Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993, 10.

²³⁹ Kemal H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, 2010, 202.

²⁴⁰ "İktidara Gelirsek Dini Siyasilerin İşi Olmaktan Çıkaracağız," Son Posta, 3 Mayıs 1949.

²⁴¹ "Demokrat Parti'nin Amacı Mesut Bir Türkiye Yaratmaktır", Son Posta, 9 Mart 1949.

²⁴² Fuat Süreyya Oral, Türk Basın Tarihi (1919-1965) Cumhuriyet Dönemi, Oral Yayınları, Ankara, 1968, 317.

²⁴³ Eric J. Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, 347-351.

²⁴⁴ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 282.

²⁴⁵ Nail Güreli, Düden Bugüne Babıali, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2009, 42.

²⁴⁶ Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 163.

devralınmıştır.²⁴⁷ Gazete, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sosyalist eğilimleriyle tanınmıştır. Tan, özgür düşünceyi savunan ve halkın haklarını korumayı hedefleyen yayın politikasıyla, dönemin basın dünyasında ses getiren bir gazete olmuştur. Toplumsal meseleler ve işçi hakları konusundaki duruşuyla dikkat çekmiştir.²⁴⁸

*"Tan'ı kurarken amacımız, ülkede toplumsal adaleti sağlamak, işçi haklarını savunmak ve kadınların sosyal hayata katılımını desteklemektir. Hedefimiz, halkın sesini duyurmak ve gerçekleri cesurca ortaya koymaktır."*²⁴⁹

Tan gazetesi, 1940'lı yılların başında özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'nin dış politikasını eleştiren yayınlarıyla ön plana çıkmıştır. Gazetenin yayın politikasında, Sovyetlerle dostane ilişkiler kurulması, savaş karşıtı bir tutum, antifaşist söylemler ve tek parti iktidarına muhalif bir demokrasi arayışı dikkat çeken unsurlar olmuştur.²⁵⁰

Tan gazetesi, siyasal haberlerin yanı sıra, edebiyat ve sanat içerikleriyle de dikkat çekmiştir. Zekeriya Sertel'in edebi ve kültürel çevrelerle olan ilişkisi, gazetenin kültürel içeriklerinde belirgin hale gelmiştir.²⁵¹

Tan gazetesinin en bilinen olaylarından biri, 4 Aralık 1945'te gerçekleşen Tan Matbaası Baskını olmuştur. Bu olay, gazetenin yayın hayatındaki dönüm noktalarından biridir. İstanbul'da hükümet yanlısı kalabalıklar tarafından Tan Matbaası'na düzenlenen baskın, gazetenin sol eğilimlerine ve hükümeti eleştiren duruşuna karşı organize edilmiş bir saldırıydı. Baskın sırasında gazetenin basım makineleri tahrip edildi ve bu olaydan sonra gazete yayın hayatına son vermek zorunda kaldı.²⁵² Tan Olayı, dönemin siyasi atmosferinde basın özgürlüğüne yönelik ciddi bir baskının sembolü haline gelmiştir.²⁵³

Tan gazetesi, kısa yayın hayatına rağmen basın tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

2.1.7. Diğer Gazeteler

Anadolu gazetesi, İttihat gazetesinin devamı niteliğinde olup 6 Aralık 1911 tarihinde İzmir'de yayımlanmaya başlamıştır.²⁵⁴ İttihat gazetesi, adından da anlaşılacağı üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir'deki yayın organı niteliğini taşımaktadır. Celal Bayar, hatıratlarında

²⁴⁷ Uygur Kocabaşoğlu, "1919 – 38 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış", SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık VI, Ankara, AÜ Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayını, 1981, 233

²⁴⁸ Karpaz, Türk Demokrasi Tarihi, 99.

²⁴⁹ Sertel, Hatırladıklarım, 45.

²⁵⁰ Çavdar, 2007: 484-485

²⁵¹ Bora Tanıl, Tan Gazetesi ve Tan Olayı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, 145-150.

²⁵² Topuz, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, 181-184.

²⁵³ Kemal Özdemir, Cumhuriyet Dönemi Basın Politikaları, Bilgi Yayınevi, 2011, 140.

²⁵⁴ Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları, Haz. Zeki Arıkan, TTK, Ankara, 1991, 2.

gazetenin Selanik’te yayımlanan Rumeli gazetesine muadil olarak konumlandığını ifade etmek amacıyla Anadolu adını aldığını belirtmektedir.²⁵⁵

1913 Mayıs’ında Anadolu gazetesi ve matbaası, Haydar Rüştü (Öktem) Bey’e devredilmiştir. Bu tarihten kısa bir süre sonra, 22 Eylül 1913 tarihli Anadolu gazetesinde tarihi öneme sahip haber yayımlanmıştır. Haberde, ilerleyen yıllarda Türklerin kurtarıcısı olarak tanınacak olan Mustafa Kemal Atatürk’ün ismi, İzmir basınında ilk kez anılmıştır. Vilayet Havadisleri bölümünde “Mustafa Kemal Bey” başlığıyla yer alan bu kısa haberde, Derne ve Tobruk’taki başarıları övülen genç subay için İzmir’e hoş geldiniz mesajı yayımlanmıştır.²⁵⁶

Anadolu gazetesi, Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen tüm yeniliklerde olduğu gibi, Harf Devrimi’nin de güçlü bir savunucusu olmuştur. Yeni harflerin kabulünden yaklaşık iki buçuk yıl önce, gazete “Latine Harflary” (Latin Harfleri) başlıklı bir yazıya yer vermiştir. Bu yazı Cumhuriyet Dönemi İzmir basınında Arap harflerinden Latin harflerine geçişi ele alan en erken örneklerden birisi olarak dikkat çekmektedir.²⁵⁷

Anadolu gazetesinin sahibi Haydar Rüştü Öktem’in 1951’de vefatının ardından, gazetenin karşı karşıya kaldığı sorunlar giderek artmış ve bu süreç sonunda Anadolu gazetesi, kısa bir süre sonra yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.²⁵⁸

Haber gazetesi, 4 Ekim 1923 tarihinde Samsun’da haftalık bir yerel gazete olarak yayın hayatına başlamış ve siyaset, spor, ekonomi, sanat, mizah, yaşam gibi çeşitli alanlarda haberler sunmuştur.²⁵⁹ “Halkın istifadesine çalışır ve her şeyden bahseder Türk gazetesidir” başlık altı yazısıyla yayın amacını ifade eden gazete, Samsun halkının sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik yaşamına dair konuları sütunlarında yansıtarak yerel halkın gündemine ışık tutmayı hedeflemiştir.²⁶⁰

Haber gazetesi, Millî Mücadele’nin sona ermesinin ardından kurulmuş olmasına rağmen, dönemin Millî Mücadele gazetelerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Yerel haberleri muhabirlerinden, ulusal gündeme dair haberleri ise Anadolu Ajansı ve İstanbul gazetelerinden temin eden gazete, teknik yetersizliklerle mücadele etmesi yönüyle de Millî Mücadele Dönemi

²⁵⁵ Şükrü Hanoğlu, “Batıcılık”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C.III, İstanbul 1985, 982.

²⁵⁶ Zeki Arıkan, İzmir Basın Tarihi (1868-1938), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2006, 92.

²⁵⁷ Efdal Sevinçli, İzmir Basın Tarihi: Gazeteler Dergiler, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2019, 101.

²⁵⁸ Murat Kaya, Gazeteci ve Siyasetçi Olarak Haydar Rüştü Öktem (1885-1951), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2018, 243.

²⁵⁹ Barış Özınan, Haber Gazetesi’ne Göre Samsun’da Spor Hayatı (1924-1925), Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sayı 35, 2019, 111.

²⁶⁰ Haber, 4 Ekim 1924.

yerel basınına benzerlik göstermektedir. Bu durum, gazetenin haber sunum tarzında ve yayınlanan başmakalelerde belirgin bir biçimde gözlemlenmektedir.²⁶¹

Haziran 1919'da Kastamonu'da Hüsnü Açıksöz tarafından yayımlanmaya başlayan Açıksöz gazetesi, 16 Eylül 1919 tarihinden itibaren Kuva-yı Milliye'yi desteklemiş ve kısa sürede Kuzeybatı Anadolu'nun en etkili gazetelerinden biri hâline gelmiştir. Tirajı dönem dönem 1500'e ulaşan Açıksöz, Kastamonu'nun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organı olarak faaliyet göstermiştir.²⁶²

Kastamonu basınında önemli bir yere sahip olan Açıksöz gazetesi 14 Aralık 1931'de kapanmıştır. Süreli bir yayın olarak 12 yıl boyunca kesintisiz bir şekilde yayın hayatını sürdürmüştür.²⁶³

Açıksöz gazetesi, sahip olduğu nitelikler ve dönemin diğer gazetelerine kıyasla taşıdığı önem açısından öne çıkmıştır. Gazete, istikrarlı ve uzun soluklu bir yayın hayatına sahip olmuş, çizgisinde herhangi bir sapma göstermemiştir. Ayrıca, sahip olduğu imkânları etkili bir şekilde kullanarak, Millî Mücadele Dönemi tarihindeki yerini sağlamlaştırmayı başarmıştır.²⁶⁴

2.2. Dönem Gazetelerinde Güneş Dil Teorisi

Güneş Dil Teorisi'nin kamuoyuna sunulması ve toplumsal hayata entegrasyonu, dönemin yazılı basın organları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, yazılı basının üstlendiği rolün önemi yadsınamaz. İncelenen dönemdeki gazetelerin tirajı ve okuyucu profili, teorinin toplumsal etkisinin anlaşılmasında kritik bir veriye işaret etmektedir. İstanbul'da 1937-1938 yılları arasında Cumhuriyet gazetesi 25,000-28,000, Tan gazetesi 20,000-25,000, Akşam gazetesi 10,000-15,000 ve Son Posta gazetesi 8,000-10,000 tirajla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Diğer günlük gazetelerin tirajı ise 3,000-7,000 arasında değişmektedir. Taşra gazeteleri genellikle 1,000-2,000 tiraja sahiptir. İzmir'de yayımlanan Ahenk, Anadolu ve Hizmet gazeteleri 5,000-6,000 tirajla dikkat çekerken, Ankara'nın Ulus gazetesi (Hakimiyet-i Milliye) 28,000 tiraja ulaşarak başkentin en çok okunan gazetesi olmuştur. Bu veriler, Güneş Dil Teorisi'nin toplum nezdinde nasıl yayıldığı ve hangi ölçüde etkili olduğunun değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.²⁶⁵

²⁶¹ Ali Çakır, Haber Gazetesi'nin Başyazılarına Göre Bölgenin ve Türkiye'nin Gündemine Bir Bakış (1923 – 1924), Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2013, 116.

²⁶² Erdoğan Tokmakçıoğlu, Türk Basın Tarihi, İsim Yayınları, Ankara, 2011, 3.

²⁶³ Mehmet Serhat Yılmaz, "Açıksöz Gazetesinde Yazı Yazan Önemli Şahsiyetler", Millî Mücadele'nin Anadolu'daki Basın Bayraktarı Hüsnü Açıksöz, Kastamonu Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2016, 47

²⁶⁴ Fazıl Çiftçi, Mahalli Basın Işığında Millî Mücadelede Kastamonu ve Çevresi, C. 1, Kastamonu, 2006, 353.

²⁶⁵ Kocabaşoğlu, 1919 – 38 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış, 100-108.

Güneş-Dil Teorisi'nin ilk defa 1936 yılında III. Dil Kurultayı vesilesiyle kamuoyuna tanıtıldığı gerçeği, bu teorinin yayılma sürecini anlamak adına kurultay haberlerine yoğunlaşmayı son derece mühim kılmaktadır. Bu kapsamda, hazırlık süreci ve detaylar, dönemin önemli gazetelerinden Kurun, Cumhuriyet ve Ulus'ta geniş bir şekilde ele alınmıştır. Mesela, Cumhuriyet gazetesi, yalnızca 23 Ağustos ile 1 Eylül tarihleri arasında, kurultayla ilgili toplamda 15 haber yayımlamıştır.

Batı dünyasının ilgisini çekme arzusu, kurultaya katılan 15 yabancı bilim insanının varlığıyla özellikle vurgulanmıştır. "Atatürk'ün onurlandırdığı ve 15 uluslararası bilim insanının katılımıyla taçlandırılan bu ilk toplantı, olağanüstü bir etkinlik haline gelmiştir." ifadesiyle bu önem açıkça dile getirilmiştir. Bu bağlamda, kurultay, sadece ulusal bir buluşma olmanın ötesine geçerek, uluslararası akademik çevrelerde de dikkat çeken bir etkinlik olarak konumlandırılmıştır. Bu uluslararası katılım, Güneş-Dil Teorisi'nin küresel ölçekte kabul görmesi ve bilimsel çevrelerde saygınlık kazanması amacına hizmet etmiştir.²⁶⁶

Güneş Dil Teorisi'nin duyurulduğu habere göre, Türk Dil Kurumu, milletini ve kendisini onurlandıracak yeni bir keşif yaparak akademik dil çalışmaları sahasına iddialı bir giriş yapmıştır. Bu yeni keşfe "Güneş Dil Teorisi" adı verilmiş olup, teorinin sadece bilimsel bir buluş olmanın ötesinde, aynı zamanda önemli bir akademik çalışma olduğu vurgulanmıştır. Haberin devamında, Yusuf Ziya'nın Güneş Dil Teorisi hakkında yaptığı konuşmaya yer verilmiştir. Yusuf Ziya, konuşmasında teorinin temellerini, dilbilimsel önemini ve Türk diline katkılarını ayrıntılı bir şekilde açıklamış, bu teorinin akademik çevrelerde ve geniş toplum kesimlerinde yaratacağı etkiye dikkat çekmiştir.

Yusuf Ziya'nın konuşmasında, insanın düşüncelerini bir başkasına aktarmak istediğinde dilin, güneş gibi parlak ve etkili bir araç olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Güneş Dil Teorisi'nin, dil konusundaki gizemleri çözen bir sistem olduğu vurgulanmıştır. Bu açıklamaların ardından, ertesi günün Cumhuriyet gazetesinde, "Dün Dil Kurultayında Güneş Dil Teorisinin bilimsel açıklaması yapıldı" başlığı altında bir haber yayımlanmıştır. Alt başlıkta ise, "Ata kelimesi Türklük kadar eskidir ve Atatürk kadar bizimdir" ifadesi kullanılmıştır.²⁶⁷

²⁶⁶ Cumhuriyet, 27 Ağustos 1936.

²⁶⁷ Özlem Şendeniz, Erken Cumhuriyet Dönemi Dil Politikaları: Güneş Türk Dil Teorisi'nin Türk Basımında Yansımaları, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 20, Güz 2014, 316.

“Ata kelimesi Türklük Kadar Eskidir ve Atatürk Kadar Bizimdir. (Cumhuriyet, 26 Ağustos 1936.)

Haberler, yabancı ilim erbabının tezlerine de geniş yer ayırmıştır. Misal olarak, kurultaya iştiraktan dolayı duydukları memnuniyeti ifade eden düşünürlerin mütalaaları, Güneş Dil Teorisi’ne dair pek çok eserde iktibas edilmiştir. Bu övgü yağmurunun örneğini 1 Eylül tarihli Cumhuriyet gazetesinde müşahade etmek mümkündür: "İngiliz dil bilgini Sir Denisen Roz, dünyanın en maruf lisan âlimlerini bu denli salâhiyetle müzakerelere celbeden Atatürk'e karşı hayranlığımızı gizleyemedik" demiştir.²⁶⁸

Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nın (1936) önemli başarılarından biri, Güneş-Dil Teorisi’nin sunulması ve tanıtılmasıdır. Bu teori, "ilim tarihinde bir dönüm noktası" olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁹ Üçüncü Türk Dil Kurultayı’nın ardından, dil meselesi ve Güneş Dil Teorisi, Dil Bayramı vesilesiyle yeniden gazete sayfalarında yer almıştır. Bu durum, hafıza ve zamanın keşişiminde, doğal ve beklenen bir yansıma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güneş-Dil Teorisi’nin Türk basınındaki akislerine dair somut örneklerle, tetkik olunan gazetelerde rastlanmaktadır. Dil Bayramı, dil şuurunu diri tutmak ve Güneş-Dil Teorisi gibi önem arz eden mevzuları gündemde tutmak maksadıyla kutlanmış; böylelikle bu mevzular, toplumsal hafızanın ve kamusal müzakerelerin merkezine taşınmıştır. Gazetelerde neşredilen havadisler ve makaleler, devrin dil siyasetlerini aksettirmekle kalmayıp, aynı zamanda kolektif hafızayı diri tutma gayesini de taşımaktadır.

²⁶⁸ Cumhuriyet, 25 Ağustos 1936.

²⁶⁹ Cumhuriyet, 1 Eylül 1936.

1935 Dil Bayramında da dil devriminin ruhuna uygun olarak öz Türkçe ve Güneş Dil teorisi vurgusu yapılmıştır. Halkevi Başkanı Ferit Celal Güven açılış konuşmasında şöyle demektedir:

*Dil birliği ulusun en kuvvetli yanıdır... İmparatorluk Türk ulusunun varlığına bir yandan da onu dil ayrılığına düşürmek suretiyle kıymıştır. Birkaç yıllık uğraşma dilimizin sonsuz güzellik ve zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Büyük bir ulus olan Türkün tarihi ve soysallığı gibi dilinin de büyük, geniş, eski olması kadar tabii ne olabilir? Rüzgâr bir yerden tohumları nasıl alıp yüksek dağlardan ovalardan aşırarak bir ülkeden diğer ülkeye götürüp yayarsa Türk akınları ve bu akınlar ile dünyayı kucaklayan Türk soysallığı Türk dilini de Türk dilini de en yüksek yerden en engin yerlere kadar akıtmış dağıtmış tohumunu diğer ulusların dillerine atmıştır. Çok geçmeyecektir ki duru, çağiltılı, kaynağı elmas gibi göz ve gönül kamaştıran ana dilimiz, Türk dili, dillerin en alımlısı en cana yakını olduğunu ve bu dilin diller anası olduğuna dünya çok geçmeden inanacaktır. Var olduğu gibi dilimize dönen ana dilin tümünden konuşulduğu yazıldığı gün geriye attığımız uydurma o ne olduğu belirsiz dilin çirkinliğine bir defa olsun dönüp bakmaya güzel duygularımız dayanamayacaktır. Dil devriminin Türk ulusuna vereceği sayısız faydalara onun değer biçilmez kuvvetine içten inanarak bağlıyız. Dilimizdeki yabancı alışkanlıkların üzerinde uyuşup kalmak devrim alanında şahlanmış bizim gibi bir nesle elbette yaraşmaz. Biz yapılamaz, olamaz denilen şeyleri yapan bir önderin ordusuyuz. En kuvvetli yanımız da imkansızlıklara diz çöktürmektir.*²⁷⁰

1936 senesi Dil Bayramı çerçevesinde, Üçüncü Türk Dil Kurultayı'nın tesirleri gazete manşetlerinde bariz bir surette taşınır hale gelmiştir. Mesela, Açık Söz gazetesinde 25 Eylül tarihinde "3. Dil Kurultayı Ne Yaptı?" başlıklı bir yazıyla yer almış²⁷¹, 27 Eylül - 1 Ekim tarihleri arasında ise Muzaffer Muhittin Dalkılıç'ın "Dil Bahisleri: Üçüncü Dil Kurultayı Niçin Toplandı ve Ne Yaptı?"²⁷² başlıklı yazı serisine yer vermiştir. Bu makaleler, Güneş-Dil Teorisi'nin orijinal ve mühim mevkiine dair teferruatlı anlatılar sunmaktadır.

Dalkılıç, "Üçüncü Dil Kurultayı, baştan sona bilinmezlikler ve gizemlerle dolu dil bilimine yeni bir Türk tezi olarak sunulan ve kurallar içerdiği öne sürülen Güneş-Dil Teorisi ile ortaya çıktı. Tüm bilinmezlik ve gizemlerin çözüldüğü iddiasıyla kamuoyuna tanıtılan bu teori, diğer bazı bilim dallarında da yeni gelişmeler sağlayacağı savıyla gündeme geldi. Kurultay, ilk kez yarı küresel çapta bir etki yarattı" şeklindeki düşüncelerini etraflıca irdelemiştir.

²⁷⁰ Ulus, 27 Eylül 1935.

²⁷¹ Açık Söz, 25 Eylül 1936.

²⁷² Açık Söz, 27 Eylül - 1 Ekim 1936.

Bu yazı dizisinde, Üçüncü Dil Kurultayı'nın Güneş-Dil Teorisi ile dilbilim sahasına kazandırdığı yeni Türk tezi ve bu tezin diğer bilim dallarındaki muhtemel etkileri ele alınmıştır. Dalkılıç'ın yazıları, teorinin bilimsel ve metodolojik temellerinden ziyade, bu teoriyi kamuoyuna tanıtmaya ve millî bilinç oluşturma çabalarını ön plana çıkarmaktadır. Kurultayın ve teorinin yankıları, gazete sayfalarında geniş bir şekilde yer bulmuş ve dönemin dil politikaları üzerinde belirgin etkiler yaratmıştır.

Dil ve tarih tezlerinin kesişimini, 26 Eylül'de Cumhuriyet gazetesinde başlayan "Güneş Dil Teorisi'nin Tarihe Tatbiki" başlıklı yazı dizisinde de görmek mümkündür. Nihayetinde, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nin ortak amacı, resmi ideolojiye sağlam bir temel oluşturmaktır. Yüzyıllar boyunca ihmal edilmiş ve hor görülmüş olduğu iddia edilen Türk ulusuna moral aşılamak, ona aslında "ne denli asil, yüksek, eski ve köklü bir millet" olduğunu ispat etmek bu çalışmaların özüdür.²⁷³

Ulus gazetesi, 4 Ekim 1935 tarihli birinci sayfasının sağ köşesinde "Dil Hakkında Etimolojik Bir Anket" başlıklı bir yazı yayımlamıştır. Bu yazıda, sabah, sabahleyin, öğlen, öğleyin, ikindi, ikindileyin, akşam, akşamleyin, yatsı, yatsıyın, yatsıleyin; gündüz, gündüzün, gündüzleyin, gece, geceleyin gibi sözcükleri listeleterek; bu kelimelerin ilk ve asli köklerinin ne olduğunu, nasıl şekillendiklerini, kelime köküne eklenen eklerin neler olduğunu ve bu eklerin kelimelere kazandırdığı anlamlar hakkında okuyuculardan görüş istemiştir.²⁷⁴

İkinci anketteki kelimeler ise daha dikkat çekicidir; zira bu kelimeler, doğrudan ya da dolaylı olarak Güneş Dil Teorisi'nin felsefi zeminini oluşturan güneş ve gökyüzü ile ilişkilidir. Bu kelimeler; parlak, sıcak, ateş, toprak, ışık, su, yer, gök, yıldız ve yıl kelimeleridir.

Üçüncü ankette ise insan bedenine ait kelimeler yer almaktadır: kulak, burun, boğaz, ağız, gırtlak, dil, diş, dudak, alın, göz.

Bu anketler, Güneş Dil Teorisi'nin etimolojik temellerini araştırarak, Türkçenin kökenine ve yapısına dair daha zengin bir anlayış geliştirmeyi amaçlamaktadır. Kelimelerin kökenlerinin belirlenmesi, bu köklere eklenen eklerin ve bu eklerin kelimelere kattığı anlamların incelenmesi, Türkçenin tarihî ve kültürel zenginliğini gözler önüne sermeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, Ulus gazetesi, okuyucularını dilimizin derinliklerine doğru bir yolculuğa davet etmiş, onların bilgi ve görüşleriyle bu keşfi zenginleştirmeyi ve konu hakkında kamuoyu oluşturmaya hedeflemiştir.²⁷⁵

²⁷³ İsmail Beşikçi, Türk Tarih Tezi Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu Bilim Yöntemi Türkiye'deki Uygulama 2, 1991, Ankara: Yurt Kitap, 157-160.

²⁷⁴ Ulus, 04 Ekim 1935.

²⁷⁵ Ulus, 04 Ekim 1935.

4 Ekim 1935 ile 1 Kasım 1935 tarihleri arasında benzer nitelikte üç ayrı anket yayımlayan Ulus gazetesi, 2 Kasım 1935 tarihinde "Ulusun Dil Yazıları" başlığı altında, "Millet" ve "Ulus" kelimelerini ilk kez etimolojik olarak ele almış ve bu incelemeyi Güneş Dil Teorisi'ni zikretmeden gerçekleştirmiştir.

Ulus gazetesinde yayımlanmaya başlayan etimoloji çalışmaları, 22 Kasım 1935 tarihine kadar müellifi belirtilmeden yayımlanmıştır. 22 Kasım 1935 tarihinde Ulus gazetesi, Naim Onat'ın²⁷⁶ kaleme aldığı "Ulus'un Dil Yazıları: Yeni Güneş Dil Teorisi" başlıklı makalesiyle bu teoriyi kamuoyuna tanıtmış ve makalesinde Güneş Dil Teorisi'nin, ilim dünyasını aydınlatacak yepyeni bir keşif olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁷ Türkçenin, diğer bütün dillerin kökenini gösteren ana dil olduğunu vurgulayan Onat Batı'daki köken çalışmalarıyla karşılaştırıldığında, bu araştırmaların artık eskimiş olduğunu ve hakikatin yalnızca Güneş Dil Teorisi yöntemiyle aydınlanabileceğini belirtmiştir. Onat, dil ve insanlığa dair gizemlerin bu teori sayesinde çözülebileceğinin de altını çizerek güneşin tüm insanlığın ve medeniyetin kaynağı olduğunu, arkeolojik ve antropolojik kanıtlarla destekleyerek açıklamıştır. Ona göre insan düşünme eylemine, güneşten aldığı anlayış ve idrak ile başladığından ötürü insanlığın başlangıcından itibaren güneş, bilgi ve bilincin kaynağı olmuştur. Onat'ın sözleri, Güneş Dil Teorisi'nin yalnızca dilbilimsel bir kuram olmanın ötesinde, insanlığın düşünce dünyasını ve medeniyetini de şekillendiren bir güç olduğunu gözler önüne sermektedir.

Abdulkadir İnan, 25 Kasım 1935 tarihinde Ulus gazetesinde yayımlanan "Güneş Dil Teorisi ve Dil İnkılâbı Cephesinden Ehemmiyeti" başlıklı yazısında,²⁷⁸ Avrupalıların Türklere yönelik bakış açılarını sert bir dille eleştirmiştir. İnan, Türk milletinin geri kalmış, yobaz ve göçebe bir yaşam süren bir topluluk olmadığını, aşağı bir ırk olarak görülmeyi hak etmediklerini güçlü bir şekilde vurgulamıştır. Cumhuriyet devrinin inkılâpları sayesinde, yalnızca Batılı araştırmacıların değil, Türk bilim insanlarının da ilim dünyasında önemli bir yer edindiğini açıklamıştır. İnan, Avrupalı araştırmacıların kendilerini ayrıcalıklı ve üstün bir ırk olarak göstermelerine yönelik eleştirilerini dile getirirken, Türk milletinin de bilim ve medeniyet sahnesinde hak ettiği yere ulaştığını ifade etmiştir. Onun yazısında dile getirdiği düşünceler, yalnızca bir milletin onurunu savunmakla kalmamış, aynı zamanda Türk araştırmacılarının ilim

²⁷⁶ Dil bilgini Naim Hazım Ülkü Onat 1889 yılında Konya'da doğdu, medrese öğrenimi görmüştür. Bir süre Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Türk Dil Kurumu Derleme Kolu Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Konya'da yayınlanan Babalık gazetesinde, Sebil-ür Reşad, Türk Dili Belleten, Ulus dergi ve gazetelerinde şiir ve yazıları yayınlanmıştır. Türkçe-Arapça Karşılaştırmalar ve Arapça'nın Türk Diliyle Kuruluşu adlı iki yapıtı vardır. Türkçemize birçok kelime kazandıran ve önemli katkıları olan Naim Hazım Onat zaman zaman Mustafa Kemal Paşa ile sabahlara kadar Türk Dili ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Türkçe'nin Arapça'dan arınmış bir hale gelmesi hususunda çok çalışmıştır. <https://yasamoykusu.com/biyografi/naimhazimulkuonat> Erişim Tarihi: 17.10.2024

²⁷⁷ Ulus, 22 Kasım 1935.

²⁷⁸ Ulus, 25 Kasım 1935.

yarışında ne denli önemli bir rol üstlendiğini de gözler önüne sermiştir. İnan, Avrupalıların kibirli tutumlarını sorgularken, Türk milletinin de bilimsel alanda ne kadar ileri bir noktaya geldiğini, Cumhuriyet devrinin kazanımlarıyla birlikte ortaya koymuştur. İnan, Orta Asya'daki arkeolojik çalışmaların sonuçlarının, Avrupalıların tezlerini büyük ölçüde çürüttüğünü belirtmiştir. Avrupalı bilim insanlarının etimolojik araştırmalarında kelimelerin Türkçe kökenlerini gizlemek için yoğun bir çaba sarf ettiklerini, "bit- kelimesi" örneği üzerinden anlatarak, Güneş Dil Teorisi'nin Avrupa'nın doktriner dilbilim anlayışından kurtulmanın yegâne yolu olduğunu ifade etmiştir.

Bu şekilde, İnan, Avrupa'nın olumsuz söylemlerine ve çalışmalarına karşın, Türk dilinin ve kültürünün derinliğini ve zenginliğini gözler önüne sermiş, Türk milletinin bilimsel alandaki yükselişini ve başarılarını güçlü bir şekilde savunmuştur.

28.11.1935 tarihli Ulus gazetesinde yayımlanan yazının son bölümünde “*Güneş Dil Teorisinin etimoloji yöntemiyle, yalnız yabancı dilden gelme sanılan birçok sözlerin orijinal Türkçe kelimeleri olduğunu göstermek yolunda değil, Türk dilinin ana sözleri üzerinde de tatbik etmiş bulunuyoruz.*”²⁷⁹ şeklinde bir izahat da bulunmaktadır.

Yayın hayatına 1917 yılında başlayan Kurun gazetesinin 22 Kasım 1934 tarihinde gazete sayfalarında yer alan, kurucusu Mehmet Asım Us'un ifadeleri dönemin kültürel ve dilsel dönüşümüne ışık tutar niteliktedir. Us,

“*Bugüne kadar Vakit olarak bilinen eski gazetenin, bugün itibarıyla yeni ve onurlu adının Kurun olarak yeniden doğuşunu duyururken, yüksek Türk vatandaşlarımın benim ne denli derin bir sevinç ve mutluluk içinde olduğumu anlayacaklarını ümit ediyorum. Eski Vakit adı, gazetecilik tarihinin sayfalarına gömülürken, yeni Kurun'un doğuşunu okurlarımıza bildirmekten onur duyuyorum. Dilimizin özüne kavuşması yolunda atılan bu adımın geri dönülmez bir yolculuk olduğunu ifade etmek isterim.*”²⁸⁰ şeklinde kaleme aldığı bu sözler, Türk dilinin ve basınının evrimine dair önemli bir dönüm noktasını işaret etmektedir.

Gazete, Güneş Dil Teorisi ile ilgili ilk kez 26 Eylül 1935 tarihinde Hakkı Tarık Us tarafından kaleme alınan “Bütün dünya dillerinin bir kökten çıktığı hakikatı” isimli makale aracılığıyla bir kamuoyu oluşturmuştur.²⁸¹ 23 Aralık 1935 tarihinde ise ilk sayfadan verdiği “Güneş Dil Teorisi

²⁷⁹ Ulus, 28 Kasım 1935.

²⁸⁰ Kurun, 22 Kasım 1934.

²⁸¹ Kurun, 26 Eylül 1935.

bütün dünya efkarını fethedecektir.” başlıklı haberi ile teorinin ismini zikrederek duyurmuş ve Kvergiç’in Türk Dil Kurumu’na yazdığı mektuptan bahsetmiştir.

*“Güneş Dil Teorisi’nin inkişafına ve tatbikine çalışmak benim için de en büyük ve şerefli zevklerden biri olacaktır. Çünkü bu yoldaki çalışmalar, klasik dilcilik görüşlerinden uzaklaşmak demektir. Büyük bir teessürle görüyorum ki bugünkü klasik dilcilik çerçevesi içinde, o görüş tarzından dışarıya çıkan herhangi bir etüdü neşretmek bile mümkün değildir. Ancak Güneş Dil Teorisi için bütün dünya efkarını fethetmek imkanını açıkça görmekteyim.”*²⁸²

Takvimler 29 Ağustos 1936’yı gösterdiğinde ise “Dil kurultayında Agop Dilaçar²⁸³, M. Ali Ağakay²⁸⁴ ve İsmail Hami Danişment²⁸⁵ tezlerini okudular.” başlığı altında” Güneş Dil Nazariyesi’nin en derin esaslarına teşkil eden antropoloji bahsi alınarak onun mit ve toteme taallük eden faslı bırakılmış yalnız bio-psikolojik kısmı tavzih edilmiştir.”²⁸⁶ girizgahı yapılarak bahsi geçen filologların savları hakkında ayrıntılı malumat verilmiştir. Bu mütalaalardaki öz ise asırlar önce Grekçe’nin Türkçe’den kelimeler ödünç aldığı şeklindedir. Buna göre linguistik açıdan kadim dillerin başında gelen Grekçe’nin Türkçe’den etkilenmiş olması ise tarihsel perspektifte Türkçe’yi incelemektedir.

Macar profesörü Nemeth’in “Yeni harfleri çok isabetli buluyorum. Latin harfleri Türk dilinin savtlarını (ses,seda) belirtmek için Arap harflerinden iyidir. Çünkü Arap harfleri Sami diller içindir. Türk dili ise Ural-Altay dillerindendir. Bu diller arasında Türk dilinin Latin harfleri ile daha mükemmel yazılabileceği sabit olmuştur.”²⁸⁷ beyanatına yer verilen 21 Ağustos 1936 tarihli baskısında “Güneş Dil Teorisi çok orijinal ve mühim bir teoridir.” alt başlığı ile ecnebi profesörlerin görüşlerinden bahsedilmiştir.

Aynı tarihli Tan gazetesinde ise “Dil kurultayında teyit edeceğimiz hakikat: Türk Dili Avrupa dillerinin ana kaynağıdır, ana dildir. Günün birinde dünya dilciliğinin de bu noktaya

²⁸² Kurun, 23 Aralık 1935.

²⁸³ Türk dilinin çeşitli konularında verdiği eserleriyle tanınmış olan Agop Dilaçar, Atatürk döneminde dil ve imla kurullarında ve daha sonra Türk Ansiklopedisi’nin yayımlanmasında görev almış, bir süre Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde dil bilimi dersleri vermiş, ölünceye kadar Türk Dil Kurumunda çalışmış, Türklük bilimi uzmanıdır. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/agop-martayan-dilacar-1895-1979/>

²⁸⁴ Mehmet Ali Ağakay Türk tarihçiliğine ve akademik dünyaya önemli katkılar sağlamış bir tarihçi, yazar ve akademisyendir. Türk Dil Kurumu’nda da görev almış, dilde özleştirme çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Onun eserleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyokültürel yapısını ve Türk dilinin gelişimini titizlikle incelemiş, bu konulara dair önemli analizler sunmuştur. Büyük Larousse Cilt 1, 175.

²⁸⁵ İsmâil Hâmî Dânişmend Türk tarihçi ve Türk Dili araştırmacısıdır. Türkçe-Osmanlıca-Fransızca Lügat ve Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu adlı eserleri Türkçe hususundaki mühim çalışmalarıdır. <https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=1354>

²⁸⁶ Kurun, 29 Ağustos 1936.

²⁸⁷ Kurun, 21 Ağustos 1936.

için müşterek bir dil kaynağı bulunması lazım geldiğinde müttefiktir. Bu kaynağı aramışlardır fakat bir neticeye varamamışlardır. Güneş Dil Nazariyesi bu meçhulü halletmiştir. Her iki zümreye mensup dillerin ana kaynağı Türkçedir." sözlerine yer vererek bitirmiştir.

Dil kurultayının açılışından bir gün öncesinde yani 23 Ağustos 1936'da ana akım gazetelerinden Ulus "Türk Dili üzerindeki çalışmaların vermiş olduğu neticeler çok sevindiricidir."²⁹¹ başlığı ile kurultayın son hazırlıklarından bahsetmiştir. Bunun yanı sıra İbrahim Necmi Dilmen'in Valde isminde bir Alman aliminin yazmış olduğu muhtelif lisanlar arasındaki müşterek kökleri ve bunların her lisanda aldığı şekilleri inceleyen iki ciltlik kitaptan yaptığı alıntılara yer vermiştir.

Tan gazetesi ise "Üçüncü dil kurultayı yarın toplanıyor." ana başlığı altında "Atatürk'ün huzurlarında dün Dolmabahçe'de ecnebi alimler şerefine bir çay ziyafeti verildi." haberini paylaşmıştır.²⁹²

Son posta gazetesi yine 23 Ağustos 1936'da Avustralyalı din bilgini Kvergiç'in gazete için yazdığı "Güneş dil teorisinin ehemmiyeti"²⁹³ mevzulu makalesini haber yapmıştır. Kvergiç makalesinde şu çarpıcı benzetmeyi yapmıştır: "Bu suretle Güneş Dil teorisi dilcilik ilminde derin bir inkılap yapacaktır zira onun sayesinde tabiri caizse evin içerisi anlaşılacaktır bugüne kadar ise o evin ancak cephesi görülebiliyordu." Ayrıca Güneş Dil teorisinin başka teorilerle mukayese edilemeyeceğine çünkü bu teorinin dilim ve metafizik cephesi ile iştigal eden ilk teori olduğuna işaret etmiştir.

Kurun gazetesi, "Dil İnkılabının İnkişafı" başlığı altında kurultayın mühim mevzularından birini teşkil eden bir kılavuzdan bahsederek, bu kılavuzun nasıl hazırlandığı hakkında tafsilatlı bilgiler ihtiva eden bir habere yer vermiştir. Haberde, kılavuzun, Güneş Dil Teorisi'nin Türk tarihini aydınlatan bir hakikati, yani Türk medeniyetinin en eski medeniyet, Türk dilinin ise en eski medeni lisan olduğunu muhtelif lisanlara ait kelimeler üzerinde yapılan tetkikler ile ispat etmesi açısından mühim olduğu vurgulanmıştır.²⁹⁴

Kurultayın toplandığı gün olan 24 Ağustos 1936 tarihinde neredeyse tüm basında ilk sayfadan manşet haber olarak verildiği görülmektedir. Kurultaya ve Güneş Dil Teorisi'ne en geniş yer veren gazete ise Ulus gazetesi olmuştur. Falih Rıfkı Atay'ın yazmış olduğu makalede şu ifadeler öne çıkmaktadır:

²⁹¹ Ulus, 23 Ağustos 1936.

²⁹² Tan, 23 Ağustos 1936.

²⁹³ Son Posta, 23 Ağustos 1936.

²⁹⁴ Kurun, 23 Ağustos 1936.

*“Bizde dil davası iki bakımdan tetkik edilmek lazım gelir: Biri tarihidir. Nasıl Türk milleti kaynak millet ise Türkçe de kaynak dildir. Ve senelerden beri nasıl millî tarihimiz hakkındaki yanlış kanaatleri düzeltmeye çalışıyorsak, dil davamızın hakikatini de kendimize ve başkalarına tanıtmak ve anlatmak mecburiyetindeyiz.”*²⁹⁵

Kurun gazetesi de başyazarı Asım Us tarafından yazılan haber ile kurultay açılışını ilk sayfadan vermiştir. Us, Güneş Dil Teorisi’nin dilbilimsel olarak sağladığı faydalardan bahsetmek adına örnek üzerinden mukayeseli bir açıklama yapmıştır. “İki yıl evvel dilimizde halik ve mabut manasında kullandığımız iki kelime vardı: Allah ve Tanrı. Osmanlıca lugatlar bunlardan birincisini Arapça, ikincisini de Öz Türkçe bir kelime diye gösteriyordu. Onun için bize yabancı olan kelimeleri millî dil hududundan dışarı atmak gayreti ile Allah kelimesini yazılarımızda kullanmamak onun yerine Tanrı kelimesini koymak için çalışıyorduk. Halbuki şimdi Güneş Dil Teorisi’nin tahlil usulü sayesinde öğreniyoruz ki Tanrı kelimesi ne kadar Türkçe ise Allah kelimesi de o kadar Türkçedir. Aralarında sadece bir nüans vardır.”²⁹⁶

Akşam gazetesi incelendiğinde “Dil Kurultayı bugün öğleden sonra Dolmabahçe sarayında toplanıyor” başlığı altında “Kurultayda bulunmak üzere dün de üç ecnebi alimi geldi. Kurultayda çok mühim tezler okunacaktır.” ifadesi göze çarpmaktadır.²⁹⁷

“Dil inkılabımızda yeni bir hamle”²⁹⁸ başlığı ile kurultay açılışını duyuran Cumhuriyet gazetesi ise maarif vekilinin açılış konuşmasına dikkat çekmiştir. Haberin yan sütununda yer alan Yunus Nadi tarafında yazılmış makale “Bilhassa Güneş Dil Teorisi ile Üçüncü Dil Kurultayı ilim aleminde bütün dünyaya şamil tarihi bir ehemmiyeti haiz olmağa namzed bulunuyor.” girizgahı ile teorinin ortaya çıkış zemini ve geliştirilmesi hakkında malumat vermektedir.

Son Posta gazetesi “Dilcilik tarihinde yeni bir devir başlıyor” başlıklı haberinde Ekrem Talu’nun “Bugün açılacak olan üçüncü Dil Kurultayı bilgi tarihinde ve beşer zekası tarihinde bir dönüm noktasıdır.” ifadesi ile oldukça çarpıcı bir giriş yapmıştır. Yazının şu şekilde devam etmektedir: “Ömrünün üçte ikisini Sümer dilinin tetkikine hasretmiş ve bu yolda adeta kanun hükmünde tutulan eserler ile şöhret bulmuş Rahip Baranton gibi Şark dillerinde otorite sayılan Profesör Deny gibi İngiltere’nin en meşhur Türkologlarından mösyö Dennison Rose gibi seçkin simalar da bulunan bu değerli alimler şimdiden bu kurultay hakkında ‘son yılların en önemli kültür hadisesi’ demekle müttefiktirler. Nasıl olmasınlar ki? Ömürlerinin en kıymetli günlerini hakikati araştırmakla geçirmişle ve adeta iğne ile kuyu kazmaya benzeyen linguistik ilmi,

²⁹⁵ Ulus, 24 Ağustos 1936.

²⁹⁶ Kurun, 24 Ağustos 1936.

²⁹⁷ Akşam, 24 Ağustos 1936.

²⁹⁸ Cumhuriyet, 24 Ağustos 1936.

onların aradıkları hakikatin anahtarını işte şimdi Türk dehasının kendilerine sunduğu Güneş dil teori sisteminde bulacaktır.”²⁹⁹

Tan gazetesi kurultayın törenle açılışını ana sayfadan duyurmasının yanı sıra yine ana sayfada Ahmet Emin Yalman’ın kaleme aldığı köşe yazısı ile Üçüncü Dil Kurultayı’nın ana gündem maddesi Güneş Dil Teorisi’nden dem vurarak “Bugün Dolmabahçe Sarayı’nda ilmin, ileri gidişin, inkılabın uyandırıcı ve nurlandırıcı sesi yükselecektir. Bu ses yalnız dilimizin çok eski bir dil olduğunu, bugünkü dil zümrelerinin meçhul kalan ve aranan ana kökü bulunduğunu bildirmekle kalmayacaktır. Aynı zamanda Türk milletinin tarihteki hakiki yerini anlatmaya yarayacaktır.” ifadelerine yer vermiştir.³⁰⁰

Kurultayın ikinci gününe tekabül eden 25 Ağustos 1936 tarihinde de tartışmalar ve tezler birçok gazetede geniş olarak ele alınmıştır. Kurun gazetesi ilk sayfadan verdiği haberi müteakip 7. Sayfasının tamamını söylevlere, kurulan komisyonlara ve kurultaya gelen telgraflara ayırmıştır. Kurulan komisyonlardan birisi de Abdülkadir İnan, Agop Dilaçar, Ahmet Cevat Emre, Hasan Reşit Tankut ve yabancı dil bilginlerinin yer aldığı Güneş Dil Teorisi ve Dil Karşılaştırmaları Komisyonu idi. Ayrıyeten 7. sayfadaki “Güneş Çocukları”³⁰¹ başlıklı yazıda “Türkler tefekkür devresinin en iptidai safhalarında güneşin çocukları olduklarına, güneşten doğduklarına inandılar. Od kelimesi Sümerlerde ‘utu’ şeklinde güneşi ifade eden bir mabuttu. Mısırlıların ‘otan’, Fenikelilerin ‘adın’, İskandinavlıların ‘odin’, Cermenlerin ‘yodan’ı hepsi Güneş mabudunu ifade etmiştir. Güneş ilmin de esasıdır. Güneş yalnız dinin ve felsefenin esası olmuş değil gayri maddi ve içtimai fikirlerin ezcümle hak ve adalet fikrinin de membaı olmuştur. Sanat da güneşin tesiri altında doğmuştur. Binaenaleyh, güneşe bu kadar ezeli surette merbut olan Türk ilmi telakkilerinin meydana konmuş bulunması iftihara layıktır.’ minvalinde izahatler göze çarpmaktadır.

Giriş sayfasının tamamını kurultaya ayıran Ulus gazetesi “Üçüncü Dil Kurultayı Büyük Önderin huzuru ve Kültür Bakanımızın bir nutku ile dün Dolmabahçe’de açıldı.” başlığını kullanarak kurum başkanı Saffet Arıkan’ın³⁰² açılış konuşmasından alıntı yapmıştır:

²⁹⁹ Son Posta, 24 Ağustos 1936.

³⁰⁰ Tan, 24 Ağustos 1936.

³⁰¹ Kurun, 25 Ağustos 1936

³⁰² Asker, siyaset ve devlet adamı, milletvekili, diplomat olarak görev yapan Saffet Arıkan, 1935’te Millî Eğitim Bakanlığı görevine getirildi. Türk Dil Kurumu başkanlığı görevinde de bulunan Arıkan, Mustafa Kemal Atatürk’ün eğitim konusundaki düşüncelerini yakından bildiği için, öncelikle ilköğretim sorununu çözmek üzere çalıştı. Bu doğrultuda eğitim kursları ve köy enstitülerinin başlangıcı olan köy öğretmen okulları onun zamanında açıldı. En önemli etkinliği millî eğitimde “İlköğretim seferberliği” denilen hareketi başlatmış olmasıdır. <https://www.biyografya.com/biyografi/11869> Erişim Tarihi: 17.10.2024

“Bayanlar ve Baylar! Türk tarihi ve Türk Dili Atatürk rejimi kültürü hareketinin en başındadır. Milletin maddi varlığını canlandıracak ekonomik kalkınmanın yanında bilhassa milletin psikolojisini yeni bir duyuş ve anlayışta kutuplandıracak kültürel sosyal ve ideal uyanma gerekti. Önderimizin kültür işlerine verdiği yüksek önem bu yüzdendir. Yurdumuzda doğmaya başlayan yeni ve geniş sosyal ve ideal uyanmanın ruhu da başlıca Türk tarih tezi ile Türk dili teorisinde merkezlenmektedir. Türk tarih ve Türk dil kurumları Atatürk'ün açtığı ilim ve kültür seferberliğinin kurmayları olarak onun ışıklı gözleri önünde, onun aydın yönergelerine göre çalışmaktadır. Bugün toplanan dil kurultayı, Türk Dil Kurumu'nun geçen iki yıl içindeki çalışmalarını, buluşlarını gözden geçirmek; gelecek yılların çalışma yollarını kararlaştırmak gibi yüksek bir ödevi üzerine almış bulunuyor. Kurultayın bu gayelerine kolaylıkla varacağına güvenerek üçüncü dil kurultayını açıyorum.”³⁰³

Gazete 4. sayfasını kurultay için yurt genelinde yapılan kutlamalara ayırırken 5. Sayfasında Afet İnan'ın nutkundan bir kesit paylaşmıştır. İnan, ‘Bu kürsü, önünde ateş yakılan bir mihrapdır.’ ve ‘Güneş Türk'ün sembolü’ diye sözlerine başlamış,

“Arkadaşlar asırlık işleri yıllara sığdıran Türk inkılabı kendi mihrabının bizzat güneş olduğunu bulmuştur. Tarih yolculuğunda güneşin ilham izlerine en çok biz Türkler tesadüf ediyoruz. Türk ırkı kültürünü öyle bir yerde kurdu ki orada Güneş ona en verimli oldu. Öz yurdumuz Anadolu'nun ilk kültürünü kuran devletlerimiz Etiler de güneşi sembolize ettiler. Türk Tarih Kurumunun Alacahöyük'te yaptığı hafriyatta bulunmuş olan muhtelif Güneş kursları bu hakikatin inkar edilemez vesikalarındandır. Türk tarihi Türk ırkını ancak müspet ilim belgeleri ile bulur. Türk Dili bunlardan en önemlisidir. Bugünkü ilim dünyası için de dili ırk için esas kabul etmeyen alimler yok değildir. Bu esas belki bazı camialar için doğru olabilir fakat Türk Dili için asla...” söylemleri ile konuşmasını bitirmiştir.³⁰⁴

Yine 4. sayfada Prof. Yusuf Ziya Özer'in “Güneş Dil Teorisi'nin Açtığı Yeni Ufuklar” konulu söylevi yer almıştır.

“Beşeriyetin tufuliyet devrini bitirip de müşahede ve tefekkür çağlarına vasıl olduğu ve düşüncelerini başka birine de anlatmak ihtiyacını duyduğu vakit onun dil vasıtasının güneş olduğundan şüphe etmemelidir. Güneş Dil teorisinin dil menşei hakkında açtığı hudutsuz ufuk yeni bir alemdir ki dillerin esas perdelerini tamamen kaldırarak

³⁰³ Ulus, 25 Ağustos 1936.

³⁰⁴ Ulus, 25 Ağustos 1936.

*alemşumul bir sistemin esasını kurmuştur. Türkler tefekkür devresinden iptidai safhalarında güneşin çocukları olduklarına, güneşten doğduklarına inandılar. Güneşin türlü vasıflarını ve hallerini ve daha sonra nurdan ve ışıktan kabile isimlerini aldılar. Bu isimler bize Güneş ibadetinin ilk menşeiini göstermektedir. Bu isimler arasında 'kar, koyaş, köyük, güneş, gün kun, çoğdu, çovat kapşak 'gibi isimler bilhassa şayanı dikkattir. Bunların her biri güneşin türlü vasıflarından alınmış isimlerdir.*³⁰⁵

Güneş Dil Teorisi'yle ilgili köşe yazılarının, makalelerin, haberlerin kaleme alınmasının temel nedenlerinden biri, Avrupa'da yoğun bir şekilde yapılan ari ırk çalışmalarının etkisidir. Bu çalışmalardan anlaşıldığı üzere, Türk milletine; "Sizin diliniz kadim, güçlü ve eski bir dildir. Avrupa bilimde ileri olsa da, çalışmalarında kullandıkları yöntemler artık eskimiş ve köhneleşmiştir. Ancak, Türk dehasının ortaya koyduğu Güneş Dil Teorisi yenilikçidir ve yöntemiyle Avrupa'nın aşağılayıcı algısını yerle bir edecektir." mesajı verilmektedir.

Tüm bu mesajların altında, millî kimlik teşekkül seyrinde kullanılmış usulleri görmek mümkündür. Güneş Dil Nazariyesi, yalnızca bu cihetten kıymetlendirildiğinde dahi, devrin müşkülâtı ile mücadele eden halka bir ümit ışığı olmuştur. Türk tarihi ve dili üzerine yapılan bu çalışmaların, eğitim ve öğretim reformları kapsamında ilkokul ve ortaokul ders kitaplarına dahil edilmesi, teorinin halk üzerindeki etkisini daha da belirgin kılmaktadır. Güneş Dil Teorisi, millî kimliğin inşasında bir mihenk taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teori, sadece dilbilimsel bir kuram olmanın ötesine geçerek, topluma moral ve motivasyon kaynağı olmuştur. Eğitim sistemine entegre edilen bu çalışmalar, genç nesillere tarihleriyle gurur duyma ve dilin kökenine dair derin bir anlayış kazandırma amacını taşımıştır. Bu bağlamda, Güneş Dil Teorisi, millî kimlik inşasında hem bir bilimsel dayanak hem de kültürel bir rehber olmuştur. Eğitim reformları sayesinde, bu teori genç zihinlere nakşedilmiş, milletin ortak değerleri ve tarihi mirası etrafında birleşme sürecine katkıda bulunmuştur. Teori, sadece bir dil çalışması değil, aynı zamanda milletin kendine güvenini tazeleyen, onu geçmişiyle barıştıran ve geleceğe dair umutlarını yeşerten bir sembol haline gelmiştir.

Hatta, Güneş Dil Teorisi, ilerleyen dönemlerde Atatürk'ün emriyle kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de olgun Türk gençliğine öğretilmiştir. Bu durum, teorinin eğitsel alandaki etkisini ve önemini daha da pekiştirmektedir.³⁰⁶

Cumhuriyet gazetesi ilk sayfasında "Dil kurultayı beynelmilel bir ilim toplantısı şeklini alıyor" başlığı altında Yusuf Nadi'nin mevzu ile ilgili yazısı ile Afet İnan ve dönemin maarif vekili

³⁰⁵ Ulus, 25 Ağustos 1936.

³⁰⁶ M. Emin Yıldızlı ve Çetin Pekacar, "Güneş Dil Teorisinin Gelişim Süreci," *IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu*, 26-28 Nisan 2017, Niğde, 486.

Saffet İnan'ın kurultayda icra ettikleri nutuklarına dikkat çekmiştir. Nadi yazısında, *“Türk Dili Tetkik Kurumu Genel Sekreterinin İkinci Kurultayla Üçüncü Kurultay arasındaki çalışmaları telis eden raporu nisbetle az sahifede ifade eden üzerinde çok itina ile çalışılmış bir eser tesiri yapmıştır. Cemiyet iki yıl içinde hakikaten pek çok çalışmış ve ortaya pek çok eser çıkarmıştır. Arayerde dahiyane bir Türk buluşu olan Güneş Dil teorisi bütün bu mesaiyi taçlandırmıştır”* ifadelerine yer vermiştir.³⁰⁷

Son Posta gazetesi 7. sayfasının tamamını Dil Kurultayına ayırmıştır. Birçok alt başlık ile kurultayın gündemine mercek tutmuştur. Alt başlıklardan birisi de “Gramer – Sentaks Çalışmaları” şeklindedir.

*“Türk dilinin hakiki ana gramerini, Türk lehçelerinin mukayeseli gramerini, Türkçenin prehistorik gramerlerini hazırlamak yolundaki çalışmalar, bu iki yıl içinde de hazırlık işlerinden ileriye geçememiştir. Gramer işlerinin ağır yürütmesi bu işin lügat, terim ve derleme verimlerine bağlı, çok nazik ve ince bir etüd işi olmasındandır. Güneş Dil Teorisi'nin gramere verdiği kolaylığı ve genişliği özel bir okulda denemiş olan bir arkadaşın dinleyeceğiniz tezi ve okuldan bir iki Türk yavrusunun göstereceği örnekler yarınki gramerimizin ilk tohumları üzerinde yüksek kurultaya bir fikir verecektir umudundayım.”*³⁰⁸

26 Ağustos 1936 tarihli gazete manşetlerini incelediğimizde Büyük Taarruz'un yıldönümü ile Üçüncü Dil Kurultayı'nın gündemi göze çarpmaktadır. Kurun gazetesi Asım Us'un haberi “Güneş Dil Teorisi'nin Ana Hatları” vurgusuyla İ. Necmi Dilmen'in tez sunumunu ilk sayfasına taşımıştır. Haber, gazetenin 6. Sayfasında Dilmen'in tezinde fonetik esas tetkiklerinden bahsederek devam etmektedir.

*“Güneş Dil teorisinin semantik genel mefhumlarının insanlığın en ilk totemi olan (Güneş) ten çıkmış olmasına, fonetik esası da bu mefhumun en ilk (Ağ) sesi ile ifade etmiş olmasına dayanmaktadır. (Ağ) ana foneminin vokal ve konsonunda birçok değişmelerle kendini gösterir. Türk tarih tezinin kardeşi olan Türk dil tezi işte bu metodla bütün ilim dünyasına dillerin ana kaynağının Türk dili olduğunu göstermektedir.”*³⁰⁹

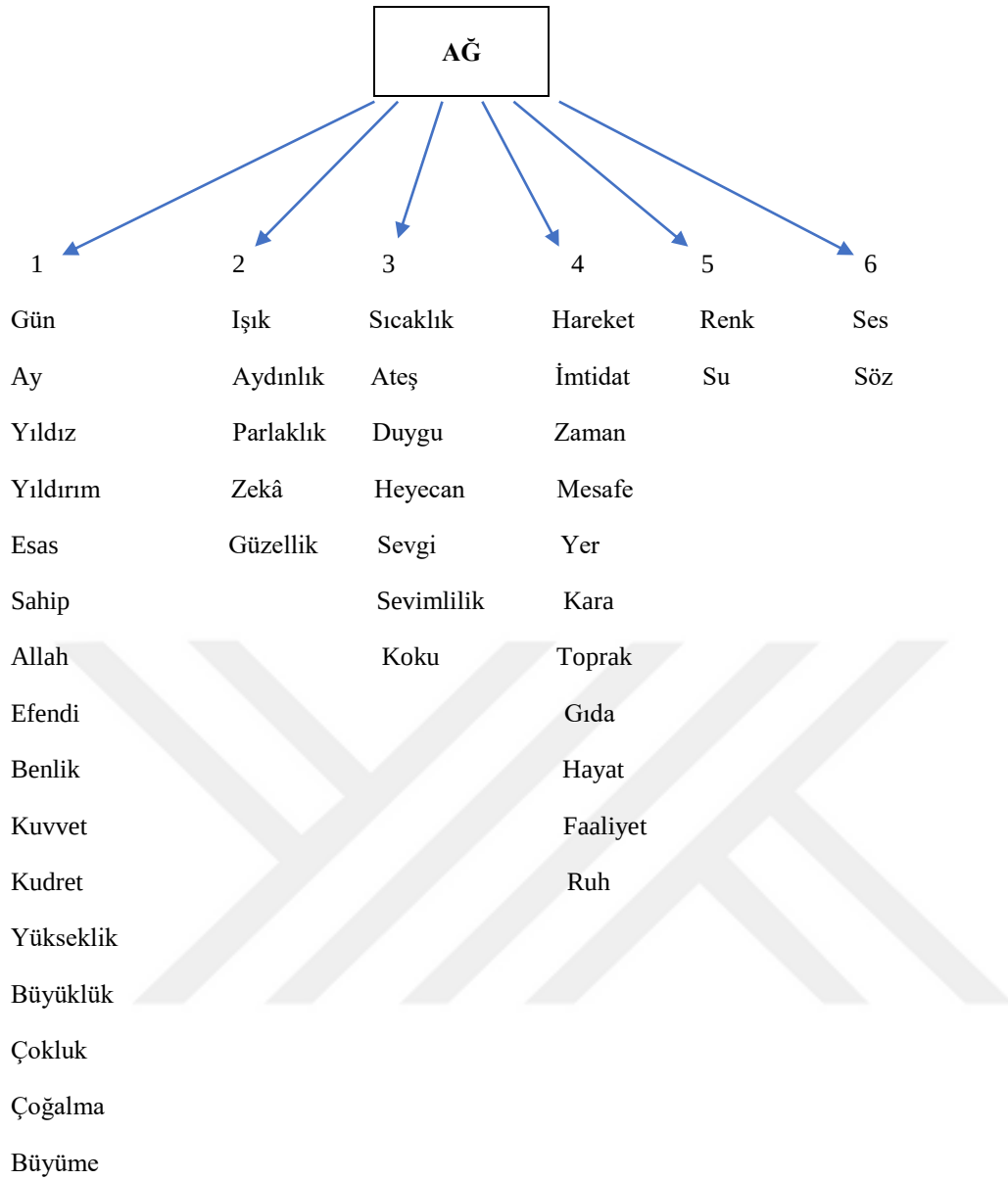
İbrahim Dilmen'in tezinden “Güneş'ten Çıkan Mefhumlar”³¹⁰

³⁰⁷ Cumhuriyet, 25 Ağustos 1936.

³⁰⁸ Son Posta, 25 Ağustos 1936.

³⁰⁹ Kurun, 26 Ağustos 1936

³¹⁰ Kurun, 26 Ağustos 1936

Ulus gazetesi ana sayfasından verdiği haberin yanı sıra 6. sayfanın tamamını Üçüncü Dil Kurultayı'na, kurultayda okunan tezlere ve tezlerin ihtivasına ayırmıştır.

“Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesinden Bayan Vecihe Kılıçoğlu’nun ‘ata’ sözünü Güneş Dil teorisine göre asıllandıran etüdü alaka ile dinlendi.”³¹¹

7. sayfasını kurultaydaki komisyonlara ve komisyonların çalışmalarına ayıran Tan gazetesi ana gündemden bahsettikten sonra Güneş dil teorisi ve dil karşılaştırmaları komisyonun çalışmalarına da dikkat çekmiştir.

³¹¹ Ulus, 26 Ağustos 1936.

“Türk dili, dillerin ana kaynağıdır.” şeklinde çarpıcı bir başlık atarak kurultayda Güneş Dil Teorisi’nin izah edildiğini belirten Son Posta gazetesi 7 ve 8. sayfalarında komisyon çalışmalarının altını çizmiştir.

“Bu araştırmalara dil ilmi kâfi gelmez; bütün yaratılış, filolojisi ve sosyolojisi de bu arayışa yardım etmek gerektirir. Güneş Dil teorisi bu idrak ve şuur hareketinin ilk olarak güneş üzerinde toplandığı, bütün varlığı bu köklerin ışıktan saçan melikesinin yürekte uyandırdığı hayranlık duygularına bağlandığını kabul etmektedirler. Teoriye ‘Güneş’ adı verilmesi bundandır. Tezde bu cihetler üzerindeki müessiriyeti araştırılmış ve ilk klanlardan itibaren totemik zihniyet esasları tezahür ettirilerek: yersel totemlere tekaddüm eden yüksek totemler arasında da en çok göze çarpanı en ileri geleni şüphesiz güneştir hükmü verilmiştir.”³¹²

Yeni Asır gazetesinin 26 Ağustos 1936’daki başlıkları da oldukça dikkat çekicidir: “İlk Medeniyeti Türk ırkı kurdu.” ve “Türk Bilginleri Dil kurultayından ilim dünyasına parlak bir ‘Güneş’ uzattılar.”³¹³

“Türk Bilginleri Dil kurultayından ilim dünyasına parlak bir ‘Güneş’ uzattılar.” (Yeni Asır, 26 Ağustos 1936)

Akşam ve Anadolu gazeteleri ise benzer başlıklar ile iktibaslar yaparak haberlerini güçlendirmiştir.

27 Ağustos 1936’da Kurun gazetesinde kurultayın üçüncü günü tezini savunan Hasan Reşit Tankut’un konuşması öne çıkarılmıştır.

³¹² Son Posta, 26 Ağustos 1936.

³¹³ Yeni Asır, 26 Ağustos 1936.

*“Güneş Dil teorisine göre pankronik usulle ve paleo-sosyolojik dil tetkikleri tezini okumaya başladı.”*³¹⁴

“Bütün bu tetkiklerin ve onların doğurduğu neticelerin sonunda ve bizim inancımıza göre hepsinin üstünde ve önünde yeni bir mektep daha teessüs etmiştir ki bunun dayandığı teoriye Güneş Dil Teorisi adını vermekteyiz. Güneş Dil teorisinin bu tezde ancak şu üç karakteristiğine temas etmiş bulunuyoruz:

- Güneş Dil teorisi dil menşei aramak yolunda antropolojik, (yani insan yaşayışı ile)*
- Dilin kurulması meselesinde paleo sosyolojik,*
- Dilin inkişafı bahsinde psiko sosyolojiktir.”*

*Güneş Dil teorisi dillerin en eskisi bulunan Sümerce ile Türk dillerinin en müstakil ve en uzakta kalmış olan Yakutçayı garbın morfolojisi en çok değişen dillerine nasıl bağlayabilirse öylece bazı mülahazalar dolayısıyla dar ve verimsiz kalmış olan lenuistik kaidelerin üstüne çıkararak dil tetkik ilimini hakiki ve aydın mecrasına sokabilecektir. Güneş Dil teorisinin ışığı ile bir proto Türk dili gövdelenecek ve bu dil milretle nazari bir dil tipi rekonsite etmiş rolünü ifa edecektir.”*³¹⁵

Ulus gazetesi ana sayfasının büyük bölümünü ve 4. Sayfasının tamamını kurultayın üçüncü gününe ve Güneş Dil teorisine ayırarak kurultay gündemini ve yapılan konuşmaları ayrıntılı şekilde işlemiştir.

Cumhuriyet gazetesi Hasan Reşit Tankut’un tezinden bahsettikten sonra Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi talebelerinden Sabahat Türkay’ın Bodrum’un eski ismi “Halikarnas” sözcüğü üzerine yaptığı tahlil hakkında bilgi vermiştir.³¹⁶

Son Posta gazetesinin” Güneş Dil Teorisi – Üçüncü Dil Kurultayında dün iki mühim tez daha okundu.” Ana başlığı altındaki Sabahat Türkay’ın tezinden alıntı yapılan alt başlık dikkate değerdir: Türk dili bütün insanlığın ağzında dolaştı. Şimdi de bütün dillerde yaşamaktadır.”³¹⁷

Aynı gazete kurultay programındaki konuşmaların altını çizdikten sonra Türkay’ın sunumundan Güneş Dil Teorisi’ne atıfta bulunduğu bir kesit de paylaşmıştır.

³¹⁴ Kurun, 27 Ağustos 1936.

³¹⁵ Kurun, 27 Ağustos 1936.

³¹⁶ Cumhuriyet, 27 Ağustos 1936.

³¹⁷ Son Posta, 27 Ağustos 1936.

“Biz büyük Atatürk inkılabının gençleri tuttuğumuz dilticilik yolunun çetin merhalelerini aşarken önümüzde ve arkamızda millî şefin istikbali olduğu kadar maziye de tenvir eden 'Güneş' varlığını görmekte, feyzimizin o kaynaktan taşıdığına inanmaktayız. Bizce ilk insanın konuştuğu Türk Dili bütün insanlık ağızında dolaştı şimdi de tüm dillerde yaşamaktadır. Bu davayı gütmek ve yaşatmak azminde olanların pişdarı bulunmak ne büyük şereftir!”³¹⁸

Tan gazetesi 27 Ağustos 1936 tarihli sayısında Ahmet Cevat Emre'nin³¹⁹ müdafaa ettiği tezi vurgulamıştır. “Bu tez benim değil, milletin tezidir. Ben sadece raportörüm.” diyerek sözlerine başlayan Emre'nin izahatında Güneş dil teorisinin ameli bir surette tespit edildiğini, güneşten alınan mevhumları ifade eden basit köklerden başladığını, bunlara muhtelif ekler ilavesiyle husule gelen yeni kelimelerin temsil ettiği manaların araştırılarak gerek Türk gerek Hint-Avrupa dilleri gruplarında muvazi olarak aynı kelimelerin aynı ifadeleri taşıdığı gösterilmiştir. Bu etütte elli kadar semantik kategori bu suretle karşılaştırılmış ve mutabakatlar gösterilmiştir.

320

Dil kurultayında dördüncü gün haberlerinin yankı bulduğu 28 Ağustos 1936 tarihli gazete manşetlerini incelediğimizde ise yine Güneş Dil Teorisi'ni vurgulayan bahisler göze çarpmakta ve tezlerini savunan dilbilimcilerin adı geçmektedir.

Ulus gazetesi “Kopenhag'da toplanan milletlerarası lengüistik kongresine dil kurultayının selamları bildirildi.” ana başlığının altında “Dün Haim Nazım Onat Güneş Dil Teorisi'ne göre Türkçe Arapça Karşılaştırmalar, Ahmet Cevat Emre Terminoloji ve Güneş Dil Teorisi, Prof. Abdülkadir İnan “V.K. Eki Kanunu” ve B. İsmail Mayakon da Güneş Dil Teorisi'nin Analiz Metodu Tatbikatı mevzulu tezlerini okudular.” alt başlığı ile birlikte icra edilen tezlerin yerli ve yabancı dil alimleri üzerinde bıraktığı müsbet tesire vurgu yapmıştır.

Naim Hazım Onat, tezinde Güneş Dil Teorisi'nin Türkçenin diğer dillere kaynak olduğunu ortaya koyan yönlerini ve Türkçe ile Arapça arasındaki benzerlikleri çok sayıda örnekle göstermiştir. Ahmet Cevat Emre, "filozof" kelimesinin kökenini Güneş Dil Teorisi'ne

³¹⁸ Sabahat Türkay, Son Posta, 27 Ağustos 1936.

³¹⁹ Ahmet Cevat Emre Girit'de doğdu. Mekteb-i Harbiye'de öğrenciyken Meşrutiyet yanlısı olduğu gerekçesiyle tutuklandı, Fizan'a sürüldü. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Türkiye'ye dönerek Şûrâ-yı Ümmet ve Siper-i Saika gazetelerinde Darülfünun'da önce F. Giese'nin asistanlığını yaptı, sonra muallim muavini olarak dil dersleri verdi. Cumhuriyet'ten sonra dil ve harf devrimi çalışmalarına katıldı ve Alfabe Komisyonu'nda görev aldı. Ölümüne kadar Türk Dil Kurumu'nda dilbilgisi ve derleme kollarında çalıştı. Fransızca, Arapça ve Farsçayı çok iyi derecede bilen Ahmet Cevat, alfabe, kelime yapımı, cümle, dil inkılabı, lehçeler, Sümerce, Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle ilişkisi gibi Türkçenin değişik alanlarına en çok da dil bilgisi kitaplarıyla Türkçeye önemli eserler kazandırdı. 1910'da adının “Gramerci Cevat” lakabıyla anılmasına önayak olan *Lisan-ı Osmanî Sarf ve Nahiv*'i yazdı. TBMM Albümü Cilt 1, Sayfa 194

³²⁰ Tan, 27 Ağustos 1936.

dayandırarak, Türk köklerinden geldiğini savunmuştur. Abdülkadir İnan, teorinin ünlüler, ünsüzler ve eklerle ilgili kurallarını ve etimoloji açısından önemini açıklamıştır. İsmail Müştak Mayakon ise bazı kelimelerin anlamlarını teoriye göre yorumlayarak, yanlış analizlere karşı dikkat çekmiştir. Bu tezler, Güneş Dil Teorisi'nin dilbilimde devrim niteliğinde olduğunu göstermiş ve kurultayda olumlu bir etki bırakmıştır.”³²¹

“Kurultayda üç mühim tez” başlığını ana sayfasından veren Cumhuriyet gazetesi Ulus gazetesinde de bahsi geçen tezlerin ayrıntılarını 6. sayfasında vermiştir. Kurun gazetesi ise “Ana dilimiz yazma nüshaları dünyanın her tarafına yayılmış bir kitaptır.” girizgahını yaparak Onat, Emre, İnan ve Mayakon'un etütlerini iştisare etmiştir.

*“Türk dilinin dünya dillerine nasıl kaynak vazifesi gördüğünü, izah ve kelime unsurlarının manayı tayinde ne gibi roller oynadığını tespit etmeye muvaffak olan Güneş Dil teorisi; bir taraftan bu vazifeyi yaparken diğer taraftan tüm kelimelerine yanlış mana veren yanlış metotlarla mücadele etmeyi de kendisi için bir zaruret telakki eder. Bu hem ilmin iffet ve asaleti namına ihmali caiz olmayan bir vazifedir.”*³²²

“Kurultayın pazartesi veya salı günü bitmesi muhtemel” diyerek gidişata istinaden kurultayın uzatılabileceğine işaret eden Tan gazetesi haberini 8. sayfasından devam ettirmiş ve dil alimlerinin yaptıkları konuşmalar hakkında izahat verdikten sonra Güneş Dil teorisi ve dil karşılaştırma komisyonu iştirakleri ile alakalı bilgilendirme yapmıştır.

*“Kurultayın umumi toplantısından evvel teknik komisyonlardan Güneş Dil teorisi ve dil karşılaştırmaları komisyonu toplanmıştı. Bu komisyona bütün ecnebi alimler ve profesörler dahil bulunuyorlardı. Dün sabahki toplantı çok ehemmiyetli oldu. Profesör Ahmet Cevat Emre'nin Güneş dil teorisine ait olarak bir gün evvel okuduğu tez etrafında münakaşalar yapılacaktı. Bu münakaşalar komisyonda bulunan ecnebi profesörlerin Güneş dil teorisi hakkındaki mütalaalarını resmen söylemek için buldukları bir fırsatı teşkil ediyordu. Evvela ecnebi profesörler söz aldılar. Sıra ile Dr. Gisse, Prof. Meşcaninof, Prof. Jon Deny, Prof. Zayçakofski, Prof. Bombaçi, Prof. Nemeth fikirlerini söylediler. Bütün bu profesörler esas itibariyle Güneş Dil teorisi üzerinde tasvipkâr mütalaalar dermeyer ediyorlardı. Bu cihetin tebarüzünden sonra Türk Dil kurumu Genel sekreteri İbrahim Necmi, Prof. İsmail Danişmend, Muzaffer Muhittin Dalkılıç, Prof. Hasan Cemil söz aldılar ve tezin etrafındaki kanaatlerini söylediler.”*³²³

³²¹ Ulus, 28 Ağustos 1936.

³²² Kurun, 28 Ağustos 1936.

³²³ Tan, 28 Ağustos 1936.

İlk sayfasındaki “Dün Güneş Dil teorisini anlatan dört tez okundu.” başlığını müteakip 9. sayfasının neredeyse tamamını kurultayın dördüncü gününde icra edilen konuşmalara ayıran Son posta gazetesi de tıpkı diğer gazeteler gibi bu çalışmaları ayrıntılı olarak rapor etmiştir.

Dil kurultayı devam ederken 29 Ağustos 1936 tarihinde “Kurultay dün iki toplantı yaptı.” başlığıyla Agop Dilaçar, Mehmet Ali Ağakay ve İsmail Hami Danişment’in tezlerini duyuran Ulus gazetesi haberi 5. sayfada ayrıntılandırmıştır.

“Güneş Dil nazariyesinin en derin esaslarını teşkil eden antropoloji bahsi alınarak onun mit ve toteme taalluk eden faslı bırakılmış yalnız bio-psikolojik kısım tavzih edilmiştir. Bio-psikolojik tabiri klasik mektebin telakki ettiği gibi yalnız tarihi dil psikolojisine münhasır kalmayıp kablettarih dil menşesine yani glottomiye de şamil mevzuu da (tarih öncesi dönemde dilin kökeni) bu bahsi havidir. Dil menşei meselesini birçok muteber kitaplar ve dil sosyeteleri halledilmez gördükleri için mevzunun dışında bırakmışlardır. Monojenez ve Polijenez nazariyelerine doğrudan doğruya temas etmemiz Güneş Dil teorisi kendi neticesine varabilmiştir. Bu teori, Türk dilinin etimoloji morfoloji ve fonetiğini yaparken hem dil menşei hem de dil aileleri arasındaki rabıta meselesini Türk Dili anahtarıyla açmış ve aynı zamanda Türk dilini analaştırmış, umumileştirmiş oluyor.”³²⁴

Menşe vahdeti, menşe çokluğu münakaşası eskidir. Bu münakaşalara girilmeden bu meseleleri tenvir etmek üzere Güneş Dil teorisine esas olabilecek bazı antropolojik prensipler mevzu bahis edilmiştir. Bu yapılırken İtalyan D. Rosa, Avusturyalı W. Schmidt ve Sovyet N. Marr noktai nazarlarına başvurulmuştur. Güneş dil teorisinin glottogomisi bunlardan hiçbirine meydan olmadığı halde her üç nazariyenin onu tavzihe uygun olduğu kaydedilmiştir.³²⁵

“30 asır evvel Ege havzasında konuşulan Grek lehçeleri Türk Dili için ihmal edilemeyecek bir araştırma sahası teşkil eder. Hint Avrupa grubu içinde mazisine en çok nüfus edilen dil Grekçedir. Hint İran sahasında beş asırdan fazla geriye gidilemediği, Latince ancak yirmi iki asırdan beri tanındığı halde Attik lehçesi İloniyen diyalektleri milattan altı asır önceye kadar çıkmaktadır. Grekçe'nin bu eskiliği yanında bir hususiyeti de hep aynı yazı ve imlayı muhafaza etmesidir. Türkçe'nin Hint Avrupa dil ailesi için ve bu arada Grekçe ile olan menşei münasebetleri artık müspet hakikatler arasına geçmiş bulunuyor.”³²⁶

³²⁴ Ulus, 29 Ağustos 1936.

³²⁵ Ulus, 29 Ağustos 1936.

³²⁶ Ulus, 29 Ağustos 1936.

*Güneş Dil tahlilleri önümüze menşe devrine ait bir takım tasripsiz fiiller çıkarmaktadır. Bu fiiller iptidai birer mastar şeklindedir. Bu mastarlarda şahıs, zaman ve cinsiyet gösteren eklenti ve hususiyetler yoktur. Semantik ilminin mucidi sayılan Fransız alimi Mişel Breal bugün dillerde mazi, hal ve istikbal gibi mefhumların, şahıs ve cinsiyet gösteren hususiyetlerin hep sonradan teşekkül etmiş şeyler olduğunu ispat etmiştir. Daha birçok alimler de bu fikirdedir. Bunun için Güneş dil sisteminde görülen bu esaslar ilim tarihinin en kuvvetli müeyyideleri ile sabit olmaktadır.*³²⁷

Cumhuriyet gazetesi “Dil kurultayının ilk safhası dünkü içtimada bitti.” ve “Türk Tetkik Kurumu’na ait olan tezlerin müdafaası sona erdi.” başlıklarını atarak yabancı dilbilimcilerin hazırladıkları sunumları izah edeceklerini belirtmiştir. Altıncı sayfasında ise Dilaçar, Ağakay ve Danişment’in tezlerindeki önemli noktaların altını çizmiştir.³²⁸

Tan gazetesi Cumhuriyet gazetesine benzer bir başlık atarak “Üçüncü Dil Kurultayında Dil kurumu namına hazırlanan tezlerin okunması dün bitti” ifadesini kullanmıştır. Aynı gazete onuncu sayfasında icra edilen sunumlar hakkında bilgi vermiş, ayrıca Güneş Dil komisyonunda yapılan içtimaya değinmiştir.

“Üçüncü Dil Kurultayı’nın dünkü umumi celsesi toplanmadan evvel Güneş Dil teorisi dil karşılaştırmaları komisyonu toplandı. Bu toplantıda komisyonun azası bulunan bütün ecnebi profesör ve alimler de bulunuyordu. Toplantının mevzuu Ahmet Cevat Emre'nin evvelki gün okuduğu tez oldu. Ecnebi alimlerin hepsi müttetikken Güneş Dil teorisinin dikkate şayan olduğunu söylediler ve henüz tamamıyla tetkik imkân bulamadıkları bu teorinin dünya ilim aleminde bir hadise olduğunu ilave ettiler. Yabancı alimlerin tebellür eden kanaati Güneş Dil teorisinin diğer bütün metodlara kıyasen daha makul olduğudur.”³²⁹

Kurultay adını okunan tezlerin tamamlandığını ve artık kendi namlarına tez okuyacakların dinleneceğini vurgulayan Son Posta gazetesi Atatürk’ün; Agop Dilaçar’ın “Güneş Dil Teorisi’nin Antropolojisi”, Mehmet Ali Ağakay’ın “Güneş Dil Teorisi Karşısında Grek Dilinin Bazı Hususiyetleri”, İsmail Hami Danişment’in ise “İşaret dili ve Tasripsiz Fiiller “hakkındaki tezlerini dinlediğini aktarmıştır.³³⁰

Anadolu gazetesinde “Profesörlerin tezi çok mühim esaslara dayanıyor.” başlığı altında “Atatürk andlıyız sana, Güneşten içtik kana kana!”³³¹ dizeleri göze çarpmaktadır. Gazetenin

³²⁷ Ulus, 29 Ağustos 1936.

³²⁸ Cumhuriyet, 29 Ağustos 1936.

³²⁹ Tan, 29 Ağustos 1936.

³³⁰ Son Posta, 29 Ağustos 1936.

³³¹ Anadolu, 29 Ağustos 1936.

diğer tafsilatları öncesinde bahsi geçen Ulus, Tan, Cumhuriyet ve Son Posta gazeteleri ile oldukça benzerdir.

“Profesörlerin tezi çok mühim esaslara dayanıyor.” (Anadolu, 29 Ağustos 1936.)

30 Ağustos 1936 tarihli baskısında Ulus gazetesi “Türk Dilciliğinin Zaferi” başlığını kullanmış, sonrasında bir önceki gün kurultayda konuşan yabancı alimlerin Güneş Dil Teorisi’ni hiç yadırgamadıklarını ve gelecek çalışmalarında prensip olarak benimseyeceklerini belirtmiştir.

“Üç günden beri değerli alimlerimizin Güneş Dil Teorisi etrafındaki tezlerini büyük bir dikkatle dinlemekteyiz. Türk alimlerinin bu yeni tez etrafındaki metodlarını meselenin ruhuna doğru nüfuz ediş tarzlarını gördükçe bundan derin bir kıvanç duymamak mümkün değildir. Alimlerimiz iddia ettikleri tezleri o kadar etraflı ve o kadar derin incelemişlerdir ki bunun için sarf edilen enerji karşısında insan sadece büyük bir takdir duygusuyla mütehassis olur. İddia edilen mesele basit bir iş değildir. Şimdiye kadar bu saha üstünde insan zekasının temas etmediği bir noktadır. Ecnebi ilim otoritelerine

*teorimizi tasvip ve müzakerelere esas kabul etmeleri ile Güneş Dil teorisi milletlerarası bir mahiyet, bir ilim halini almıştır.*³³²

“Dil kurultayının ikinci safhası da dünkü içtimada bitti.” başlığını kullanan Cumhuriyet gazetesi yabancı dilbilimcilerin tezlerini savunduklarını yazmış, Türk Dili Tetkik Kurumu’nun ortaya çıkardığı hakikatleri alkışladıkları hakkında da not düşmüştür. Gazete 7. sayfasının tamamında sunulan tezleri ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir. İstanbul Darülfünunu eski profesörlerinden Alman Türkolog Giesse’nin:

“Dikkatli araştırmalarla şimdiye kadar Ural-Altay, Hindu-Germen, Sami, Afrika... suretinde gruplara ayrılan dillerdeki müessir kuvvetlerin aynı olduğu ortaya çıkacaktır. Şu suretle dilcilik aleminin dikkat gözünü üzerine çekmiş olan ve bu defa Kurultayda dinlemekle mubahı olduğum esaslarına göre çok kuvvetli görünen Güneş Dil teorisinin de gösterdiği dillerin bir asıldan çıkmış olacağı düşüncesi başka bir cepheden de teeyyüt etmiş oluyor.” cümleleri ehemmiyet taşımaktadır.³³³

Son Posta gazetesi yabancı dilbilimcilerin görüşlerini 5. Sayfadan özet halinde vermiştir.

*“İlk önce Yunan profesörü kürsiye gelmiş, Atatürk’e ve arkadaşlarına tazimlerini arz ettikten sonra kongre adına iyi dileklerini sunmuştur. Bundan sonra Paris Şark dilleri okulu Türkçe profesörü Jan Denis eskiden beri alakadar olduğu bir mevzu etrafında kanaatlerini söyleyerek Türkçe “-ler,-lar” hakkındaki tezini okumuştur. İstanbul Darülfünunu eski Alman profesörlerinden Giesse mükemmel Türkçesi ile 1936 senesinde çıkan bazı kitapların ismini vererek bilhassa Meinloff isminde bir Afrika dilleri mütehassısın kitabından bahsetmiş, onun eserinin Güneş Dil teorimizi teyit ettiğini ilave etmiştir.”*³³⁴

Güneş Dil Teorisi’nin kamuoyuna tanıtılmasını takiben, dilbilimciler tarafından bu teorinin benzer çalışmalara yeni bir bakış açısı kazandıracağı gerekçesiyle büyük oranda desteklendiği, gazete haberleri ve köşe yazılarından açıkça anlaşılmaktadır. Yapılan incelemeler, Türk basınında teorinin geniş bir şekilde ele alındığını ve dönemin entelektüel çevrelerinde ciddi bir ilgi uyandırdığını göstermektedir.

³³² Ulus, 30 Ağustos 1936.

³³³ Cumhuriyet, 30 Ağustos 1936.

³³⁴ Son Posta, 30 Ağustos 1936.

2.3. Atatürk Sonrası Dönemde Dil Politikaları ve Güneş Dil Teorisi Tartışmaları

Atatürk'ün vefatından sonra, Cumhurbaşkanlığı görevini devralan İsmet İnönü dönemiyle (1938-1950), “millî kültür” anlayışı yerini, evrensel bir bakış açısıyla şekillenen “hümanizm”³³⁵ idealine bırakmıştır. Topluma bu yaklaşımı ve değerlerini aşlamak adına, tarih ve dil sahalarında Latin ve Yunan kaynaklarına yaslanan bir politika benimsenmiştir. 1940’lı yıllardan itibaren somut adımlarla hayata geçirilen bu hümanist yaklaşım, Latin-Yunan kültürünün Türk kültürüyle harmanlanması suretiyle “Türk hümanizmi” olarak tanımlanacak yeni bir kimlik yaratma amacını taşımıştır.³³⁶ İsmet İnönü döneminde, Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, hümanistlerin bakış açısı ile örtüşen önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde resmi olarak başlatılan bu çalışmaların öncesinde, hümanizm arayışları aslında daha erken bir tarihe, 1935 yılında Şişli Halkevi’nde düzenlenen ve Yücel Dergisi öncülüğünde gerçekleştirilen bir toplantıya dayanmaktadır. Bu girişimle, Türkiye’de hümanist düşünceye dair ilk kıvılcımlar yakılmış, evrensel kültür değerlerinin topluma kazandırılması adına bir zemin oluşturulmuştur.³³⁷ Hasan Âli Yücel, Batı medeniyetini benimsemek amacıyla laik ve hümanist politikaların gerekliliğine inanarak bu doğrultuda önemli adımlar atmıştır. 19 Temmuz 1939 tarihli Birinci Maarif Şûrası’nda yaptığı konuşmada, liselerin millî kültürün güçlenmesinde hümanist bir ruha sahip olarak geleceği belirleyecek kurumlar olduğunu ifade etmiştir. Yücel, birçok ülkede Yunanca ve Latincenin yabancı dil olarak öğretildiğine dikkat çekerek Türkiye’de de benzer bir eğitimin önemini vurgulamış; genç nesillere hümanist değerlerin kazandırılmasının gerekliliğini savunmuştur.³³⁸ Bu durum, Türk kültürünün temel unsurlarından olan tarih ve dil anlayışlarına da yansımıştır. Orta Asya merkezli tarih anlayışından uzaklaşmış; bunun yerine Anadolu ve Eski Çağ merkezli bir tarih yaklaşımı benimsenmeye başlamıştır. Dil alanında ise Farsça ve Arapça kökenli kelimeler tasfiye edilerek, yerlerine Batı dillerinden alınan veya yeniden üretilen kelimeler ikame edilmiştir. Bu

³³⁵ Bu hümanist yaklaşımın Türkiye’deki savunucuları arasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal Beyatlı öne çıkar. Bu isimler, hümanizmin edebiyat boyutuna özel bir önem atfederek dünya edebiyatının incelenmesi gerekliliğini savunmuş; Türk edebiyatının evrensel edebi değerlerle buluşması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu doğrultuda, yerli edebiyatın zenginleşmesi ve dünya kültürleriyle etkileşim kurması için çeşitli çalışmaların yapılmasının önemini dile getirmişlerdir. Suat Sinanoğlu, *Türk Hümanizmi II.*, Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1999, 11.

³³⁶ Betül Özçelebi, *Türk Edebiyatında hümanist Eleştiri Anlayışının Temelleri*, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları-ICANAS, 10-15 Eylül 2007 Ankara, Bildiri Kitabı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, 1241.

³³⁷ Emre Yıldırım, *Erken Cumhuriyet Yılları Millî Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel ve Türkiye’de Hümanizma Arayışları*, Turkish Studies, Volume 8/7 Summer 2013, 748.

³³⁸ Ali Dikici, “Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 42, Ankara, Kasım-2008, 179.

değişim, kültürel ve dilsel anlamda bir dönüşüm sürecini ifade ederek Türk toplumunun Batı ile olan etkileşimini artırmayı hedeflemiştir.³³⁹

Bu dönemde gerçekleştirilen dil çalışmalarına katılmayanlar ve eleştirilerde bulunanlar da olmuştur. Özellikle Arapça ve Farsça'dan türeyen kelimelerin tasfiyesi ve yeni kelimeler türetilmesi, Atatürk Dönemi'nden daha güçlü tepkilere yol açmıştır. Dilde yapılan bu tasfiyeye ve beşerî müdahalelere karşı çıkanlar, ilk ciddi itirazlarını 1948 yılında Muallimler Birliği tarafından düzenlenen Birinci Dil Kongresi'nde dile getirerek dikkat çekmişlerdir. Bu hareket, dildeki beşerî müdahalelere karşı bir duruş sergileyerek, Muallimler Birliği'nin tutumunda somut bir biçimde kendini göstermiştir.³⁴⁰

1938-1950 yılları arasındaki on iki yıllık dönemde, üç dil kurultayı gerçekleştirilmiştir. 1939'da yapılması planlanan Dördüncü Türk Dil Kurultayı, İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle ancak 1942'de toplanabilmiştir. Bu kurultayı farklı kılan iki önemli husus ise İstanbul dışında düzenlenen ilk kurultay olması ve savaşın olumsuz koşulları nedeniyle yurtdışından hiçbir yabancı dil uzmanının davet edilememesidir. Bu durum, savaş yıllarının getirdiği zorlukların bilimsel etkinlikler üzerindeki etkisini de ortaya koymaktadır.³⁴¹ Bu dönemin önemli uygulamalarından biri de 1945 yılında, İnönü'nün talimatıyla kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun(1924 Anayasası), Türk Dili Kurumu yönetimi ve çevresinin savunduğu öz Türkçe ile yeniden yazılması ve mecliste kabul edilmesidir. Bu adım, hukuki ve resmi dilde öz Türkçe kullanımı doğrultusunda atılmış önemli bir adım olarak öne çıkmakta ve dönemin dil politikalarının anayasal düzeyde de benimsendiğini göstermektedir.³⁴²

Bu süreçte, Güneş Dil Teorisi de tartışmaların merkezine yerleştirilmiş ve iki farklı grup tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Özleştirmecilere göre, Güneş Dil Teorisi yalnızca bir deneyden ibaretti ve Atatürk bu konuda yanıltılmıştı. Onlara göre, bu teori, dilin özleştirilmesi sürecinde bir yanılgıydı ve dilin saflaştırılmasında yetersiz kalmıştı. Öte yandan, Milliyetçi Mukaddesatçılara göre ise, Güneş Dil Teorisi, bizzat Atatürk tarafından dildeki özleştirme çabalarını durdurmanın bir aracı olarak ortaya konmuştu. Onlar, bu teoriyi, Türk dilinin tarihî ve kültürel zenginliklerini koruma amacı güden bir strateji olarak görmüşlerdir. Atatürk'ün bu teoriyi geliştirerek, dilin köklerine sadık kalınmasını ve millî kimliğin korunmasını hedeflediğini savunmuşlardır. Bu iki farklı yorum, Güneş Dil Teorisi'ni

³³⁹ Yücel Bulut, Hasan Âli Yücel, İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 6, Sayı: 12, 2008, 671-672.

³⁴⁰ Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, 452.

³⁴¹ Mehmet Yalçın Yılmaz, "Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951)", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, 154.

³⁴² Mustafa Argunşah, 1938-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Siyaset-Dil İlişkileri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara: 2014, 78.

tartışmaların odağına yerleştirmiş, teori üzerinden dilin geleceği ve kimliği üzerine derin fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Her iki taraf da, kendi bakış açılarını savunmak adına teoriye farklı anlamlar yükleyerek, dilin evrimi üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Bu süreçte, Güneş Dil Teorisi, dilin sadece bir iletişim aracı olmaktan öte, milletin ruhunu ve tarihini yansıtan bir sembol haline gelmiştir. Bu iki zıt görüş, teorinin etrafındaki tartışmaları daha da derinleştirmiş ve dilde reform çabalarının ardındaki ideolojik ayrışmaları gözler önüne sermiştir.³⁴³

Teori muharrirlerinden biri olan Ağakay, Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi ile birlikte lisan ıslahatından vazgeçmediğini, aksine devrimin esasına sadık kalarak bu yöndeki çalışmaların sürdürüldüğünü ifade etmiştir. Bu durumu, 1936 yılındaki 3. Dil Kurultayı'ndan sonra yayımlanan geometri kitabı ve terimlerin Türkçeleştirilmesi için yapılan mesailerle desteklemiştir. Ancak Ağakay'ın gözden kaçırdığı önemli bir nokta vardır. Atatürk'ün söylevleri tetkik edildiğinde, 1932-1936 yılları arasındaki sözcük dağarcığı (özleştirmecilik) ile 1936 sonrasındaki kelime dağarcığı arasındaki farkın kaynağını açıklayamamıştır. Bu iki dönem arasındaki dil kullanımı farklılıkları, Atatürk'ün dil devrimi sürecindeki yaklaşımındaki değişimi işaret etmektedir. Ağakay, Güneş Dil Teorisi'nin devrimin bir parçası olduğunu vurgulasa da, bu teorinin Atatürk'ün dil devrimindeki stratejik değişimlerine nasıl etki ettiğini yeterince irdelememiştir.³⁴⁴

Örneğin:

Atatürk'ün 27.09.1934 tarihli dil bayramı bildirisi “Dil bayramımızdan ötürü Türk dili araştırma kurumu genelözeğinden, ulusal kurumlarından, türlü orunlardan birçok kutunbitikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlarım.”³⁴⁵ ile dil bayramının beşinci yıldönümünde Türk Dil Kurumu'na gönderdiği tebrik telgrafı ““Dil bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumunun hakkındaki duygularını bildiren telgrafınızdan çok mütehasıs oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim.”³⁴⁶ karşılaştırıldığında bahsi geçen farklılık oldukça çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Tartışmaların alevlendiği bu dönemde, Türkiye Muallimler Birliği tarafından tertiplenen 2. Dil Kongresi, 27-28 Nisan 1968 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu kongre, dilin geleceğine dair fikirlerin çatıştığı ve yeni ufukların arandığı önemli bir organizasyon olarak betimlenmiştir.³⁴⁷

³⁴³ Nimetullah Öztürk, Dil Devrimi Üzerine, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, 46-48.

³⁴⁴ Mehmet Ali Ağakay, Dil Devrimi ve Güneş Dil Teorisi, *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi* 8, No: 92, 1959, 427- 428.

³⁴⁵ Osman Fikri Sertkaya, Dil Bayramı Konuşması: Atatürk ve Türk Dili, tdk.gov.tr/dosyalar/TDD, 2002, 552.

³⁴⁶ Nail Tan, Kuruluşunun 70. Yıldönümünde Türk Dil Kurumu, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2001, 48.

³⁴⁷ Faruk Timurtaş, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, Türkiye Muallimler Birliği Yayınları, İstanbul, 1968, 193.

“Türkçenin son 28 yılındaki bahtlı bahtsız bütün macerasında Türk Dil Kurumunun uzak yakın bazı günahları olmuştur. Kurumun, Türkçeye müspet hizmetleri yanında, en mühim vefasızlığı, bizce kendisini kuran Türk büyüğünün, dilde çok ince bir vasiyeti olan Güneş Dil Teorisini pek çabuk unutmuş, onun esprisinden uzaklaşmış olmasıdır.”

348

Görüldüğü üzere, Güneş Dil Teorisi, yalnızca ortaya atıldığı dönemde değil, sonrasındaki dönemlerde de yoğun tartışmalara zemin hazırlamıştır. Ancak, bu tartışmaların odağı genellikle teorinin bilimsel temellerinden ziyade, siyasi ve ideolojik boyutlarına kaymıştır. Teorinin, dilbilimsel incelemelerden çok, siyasi felsefesi etrafında şekillenen bu münakaşalar, dönemin entelektüel iklimine damgasını vurmuştur.

Bununla birlikte, Dilmen’in şu sözleri, Güneş Dil Teorisi’ne dair beklentilerin hangi yönde şekillendiğini veya bu beklentilerin nasıl karşılanmadığını göstermesi açısından oldukça önemlidir: “Türk varlığını ölüm uçurumundan kurtararak dünyaya millî değerlerimizi tanıtan tüm bu çalışmaları yalnızca himaye etmekle kalmayıp bizzat ve bilfiil bu çalışmalar üzerinde yoğun bir şekilde çalışan Ulu Önder Atatürk ve onun başında bulunduğu Türk Cumhuriyet rejiminin sayesinde, tüm bu çabalar yakın bir gelecekte daha büyük meyveler verecektir.” Dilmen’in bu ifadesi, teorinin gelecekteki başarısına ve Atatürk’ün rehberliğinde sürdürülen dil devriminin umut verici sonuçlarına duyulan inancı çarpıcı bir şekilde yansıtmaktadır.³⁴⁹

Son dönemlerdeki çalışmaları incelediğimizde ise Hitit, Sümer ve Etrüsk dillerinin Ön Türkçe ile bağlantılı olduğuna dair bilimsel bulgular ve araştırmalar artış göstermektedir. Uluslararası bilim çevrelerinde yaşanan bazı gelişmeler, Güneş-Dil Teorisi’nin yeniden gündeme gelebileceğine dair işaretler sunmaktadır. Bu bağlamda, teori üzerine yapılan güncel çalışmalar ve elde edilen bulgular, akademik dünyada yeniden değerlendirilme potansiyeline sahiptir. 2004 yılında Torino Üniversitesi’nden Alberto Piazza³⁵⁰ tarafından gerçekleştirilen genetik araştırmaya göre, M.Ö. 7. ve 3. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş olan Etrüsklere ait 80 iskeletten alınan DNA örnekleri, Etrüsklerin günümüz Türkiye’sinden İtalya’ya göç ettiklerini doğrulamaktadır. Yıllar süren çeşitli araştırmaların ardından, Etrüskler’in Anadolu’dan Orta

³⁴⁸ Mehmet Sami Banarlı, *Türkçenin Sırları*. İstanbul: Kubbealtı, 2007, 217.

³⁴⁹ İbrahim Necmi Dilmen, *Güneş Dil Teorisinin Ana Hatları Hakkında Grafikler ve Analizler*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938, 9.

³⁵⁰ Alberto Piazza (18 Ekim 1941 – 18 Mayıs 2024), Torino Üniversitesi’nde İnsan Genetiği Profesörü olarak görev yapmış olan İtalyan bir genetik bilimcidir. Luigi Luca Cavalli-Sforza’nın bir öğrencisi olan Alberto Piazza, 2001 yılında yayımladığı anısal bir çalışmada insan ırklarının var olmadığını ve tüm insanların tek bir türe ait olduğunu sonucuna varmıştır. <https://www.accademiadelle scienze.it/accademia/soci/alberto-piazza> Erişim Tarihi: 19.10.2024

İtalya'ya göç ettikleri tezi, DNA testleri ile büyük ölçüde doğrulanmış olup, Torino Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bu kapsamlı araştırmanın sonuçları kamuoyuna açıklanmıştır. Torino Üniversitesi'nde son dört yıl içinde yürütülen çok yönlü araştırmalar, Etrüskler'in kökeninin Anadolu'nun Lidya bölgesine dayandığını ortaya koymaktadır. Aşırı kıtlık nedeniyle toplu halde önce Limni Adası'na, ardından deniz yoluyla Orta İtalya'daki Toskana bölgesine göç eden Lidyalılar, Etrüskler'in ataları olarak kabul edilmektedir. Araştırmayı yürüten genetik uzmanı Prof. Dr. Alberto Piazza, Etrüskler'in yoğun olarak yaşadığı Toskana bölgesindeki Volterra, Murlo ve Casentino kasabalarından alınan 263 kişinin kan örneklerinin DNA testlerini, Kuzey ve Güney İtalya, Güney Balkanlar, Sicilya Adası, Sardunya Adası, Limni Adası ve Anadolu'nun eski Lidya topraklarında yaşayan 1264 kişinin DNA örnekleriyle karşılaştırmıştır. Prof. Piazza, karşılaştırma sonuçlarının Volterra, Murlo ve Casentino'dan alınan DNA örneklerinin Türkiye'dekilere en yakın olduğunu göstermiştir. Ayrıca, beş kişinin DNA'sının Lidya bölgesindekilerle, özellikle Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes vadileri arasındaki bölgeyle birebir örtüştüğünü belirtmiştir. Bu bulgular, Etrüskler'in Anadolu kökenli olduğunu güçlü bir şekilde desteklemektedir. Fransa'nın Nice kentinde düzenlenen Avrupa Toplulukları Kongresi'nde konuşan İtalyan genetik araştırmacı, gönüllü olarak kan veren ve en az üç nesildir Toskana topraklarında yaşayan kişilerin DNA analizlerinin, İtalya ve Balkanlar'daki diğer bölgelere kıyasla Lidya bölgesindekilere çok daha yakın olduğunu belirlemiştir. Bu bulgu, Bodrum doğumlu ünlü tarihçi Herodot'un varsayımını doğrulama potansiyeli taşımaktadır. Herodot (M.Ö. 484-M.Ö. 425), Etrüskler'in Anadolu'dan kıtlık nedeniyle İtalya'ya göç ettiklerini yazmıştır. Bu yeni genetik veriler, Herodot'un bu tarihsel anlatımının doğruluğunu desteklemektedir.

Prof. Dr. Alberto Piazza, daha önce Ferrara Üniversitesi'nde incelenen 30 Etrüsk mezarından alınan DNA örneklerinin de kendi bulgularıyla benzer sonuçlar verdiğini vurgulamıştır. Piazza, "Özellikle Etrüskler'in yoğun olarak yaşadığı Siena'ya bağlı Murlo kasabasında yaşayanların DNA testleri sonuçlarına göre, kanlarında normal bir İtalyan'dan çok Anadolu kökenlilere benzer özellikler taşıyan kanların bulunduğunu gözlemledik. Bu bakımdan, tezimizin yüzde yüz olmasa bile buna oldukça yakın bir doğrulukta olduğuna inanmaktayız" ifadelerini kullanmıştır.³⁵¹

Science Dergisi Ağustos 2012 sayısında yayımlanan bir çalışmaya göre, Yeni Zelanda Auckland Üniversitesi'nden araştırmacılar, Hint-Avrupa dil ailesine mensup 103 dili incelemiştir. Evrim biyolojisinde kullanılan DNA karşılaştırmalarına benzer bir yöntemden

³⁵¹ Reha Erus, Hürriyet, 18 Haziran 2007.

faaydalanarak gerçekleştirdikleri bu inceleme sonucunda, Hint-Avrupa dillerinin kökeninin günümüz Türkiye'sine dayandığını tespit etmişlerdir.³⁵²

Dergideki araştırma sonucuna göre İngilizce, Kelt, Cermen, İtalik, Baltık-Slav ve Hint-İran dillerini kapsayan geniş Hint-Avrupa dil ailesinin bir üyesidir. Bu dil ailesinin kökeni hakkında yoğun tartişmalar mevcuttur. Bir hipotez, bu kökenin Hazar Denizi'nin kuzeyindeki Pontik bozkırlarında bulunduğunu ve Kurgan yarı-göçebe obanlar tarafından yayıldığını ne sürmektedir. Diğer bir hipotez ise, modern Türkiye topraklarındaki Anadolu'nun köken olduğunu ve dilin tarımın yayılmasıyla birlikte yayıldığını iddia etmektedir. Bouckaert ve çalışma arkadaşları, Hint-Avrupa dil grubunun coğrafı yayılımını değerlendirmek için filogenetik yöntemler ve modelleme kullanmışlardır. Elde edilen bulgular, dil ailesinin kökeninin yaklaşık 7 ila 10 bin yıl önce tarımın yayılmasıyla eş zamanlı olarak Anadolu olduğunu desteklemektedir. Hint-Avrupa dil ailesinin kökenine dair iki rekabet eden hipotez bulunmaktadır. Geleneksel görüş, anayurdun yaklaşık 6000 yıl önce Pontik bozkırlarında yer aldığını savunmaktadır. Alternatif bir hipotez ise, dillerin tarımın yayılmasıyla birlikte 8000 ila 9500 yıl önce Anadolu'dan yayıldığını ne sürmektedir. Bu hipotezleri test etmek ve dil ailesinin yayılımını açıkça modellemek amacıyla, 103 eski ve modern Hint-Avrupa dilinden elde edilen temel kelime verileri ile birlikte Bayesyen filocoğrafik yaklaşımlar kullanılmıştır. Bulgularımız, bozkır kökenine kıyasla Anadolu kökenini kesin bir şekilde desteklemektedir. Hint-Avrupa dil ağaçlarının hem tahmin edilen zamanlaması hem de kök konumu, 8000 ila 9500 yıl önce başlayan Anadolu kaynaklı tarımsal yayılımla uyum göstermektedir. Bu sonuçlar, filocoğrafik çıkarımların insanlık tarihncesine dair tartişmaların çözümünde oynayabileceği kritik rolü vurgulamaktadır.³⁵³

1990'lı yıllarda CNRS, Centre Nationale de la Recherche Scientifique (Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi), dilin ve insanın kökenine dair kapsamlı bir araştırma başlatmıştır. Bu araştırma, "İnsanın, Dilin ve Dillerin Kökeni" adıyla anılmakta olup, şimdiye kadar gerçekleştirilen en büyük btli dil araştırmasıdır. Araştırmaya, 20'den fazla farklı disiplinden araştırmacı katılmıştır ve bu disiplinler arasında bizim niversitelerimizde adı bile bilinmeyen bilim dalları yer almaktadır. CNRS, 2000 yılında bu araştırmanın ara raporunu yayımlamıştır. Raporun dikkat çekici kesitleri:

- Bilim insanları, dilin kökenine dair yerleşik tabuları yıkmış ve günümüzde konuşulan yaklaşık 6000 dilin kaynağı olan "ilk dil"i arayış çalışmalarına başlamışlardır. Bu cesur girişim, insanlık tarihinin en temel sorularından birine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

³⁵² Science, 24 Ağustos 2012, Vol 337, Issue 6097, 957-958.

³⁵³ Science, 958-960.

- 18.yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında gerçekleştirilen Hint-Avrupa dil çalışmaları, artık büyük ölçüde soru işaretleriyle doludur. Bu döneme ait dil araştırmaları, yeni bilimsel bulguların ışığında yeniden ele alınmakta ve mevcut teorilerin doğruluğu sorgulanmaktadır.
- İlk dilin öncelikle üst-ailelere ayrıldığı anlaşılmıştır. Türkçe, Fransızca ve Mançuca gibi birbirinden oldukça farklı görünen dillerin aynı üst-soya ait olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu bulgu, dilin evrimine dair mevcut anlayışları yeniden şekillendirmektedir.

Bu araştırma, dilin kökenine dair mevcut teorileri sorgulamakta ve yeni perspektifler sunmaktadır. Bilimin ışığında gerçekleştirilen bu keşifler, insanlık tarihinin derinliklerine doğru yeni kapılar açmaktadır. Bu çalışma, dilin kökeniyle ilgili pek çok bilinmezi aydınlatma potansiyeline sahip olup, insanlığın geçmişine dair daha kapsamlı bir anlayış geliştirmemize katkıda bulunmaktadır.³⁵⁴

Rapor, Güneş-Dil Teorisi ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak, Güneş-Dil Teorisi'nin tüm dillerin tek bir kaynaktan ya da doğrudan Türkçe'den türediği gibi geniş kapsamlı bir iddiası yoktur. Teori, Hint-Avrupa dillerinin ilk Türkçe'den (Proto-Türkçe, Ural-Altay-Yenisey-Lena) türemiş olabileceğini öne sürerken, diğer büyük dil gruplarının da aynı kökenden gelebileceğini savunmaktadır. Ancak, burada herhangi bir genelleme yapılmamaktadır. Bunun yerine, tartışma ve bağımsız bilimsel araştırma çağrısında bulunmaktadır. Yukarıda değinilen araştırma ise, "tek bir ilk dil"den bahsetmektedir.

Yirminci yüzyılın büyük bölümünde, arkeoloji, dil bilimi ve nüfus genetiği gibi disiplinler, kendi yöntemlerini ve hedeflerini belirleyerek bağımsız yollarında ilerlemiştir. Ancak, son on yılda Anglo-Sakson ülkelerinde bu disiplinleri bir araya getirme çabaları yoğunlaşmış ve bu entegrasyon çabaları İngiliz arkeolog Colin Renfrew tarafından "Yeni Sentez" olarak adlandırılmıştır. Bu kavram tarihsel süreçlerin anlaşılmasında disiplinler arası çalışmaların önemini vurgular. Colin Renfrew, özellikle Hint-Avrupa dillerinin kökeni üzerine tetkiklerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Hint-Avrupa dillerinin yayılımının, Neolitik dönemde tarımın yayılmasıyla bağlantılı olabileceğini öne sürmüştür. Renfrew, bu süreçte dil ve kültürün aynı anda genişleyebileceğini savunur. Bu alandaki çalışmalar, önceki yüzyıllardaki araştırmaları büyük ölçüde geride bırakmıştır.³⁵⁵

Stanford Üniversitesi'nden Cavalli-Sforza, Greenberg ve Ruhlen gibi önde gelen genetik uzmanları ve dil bilimciler tarafından yürütülen ortak çalışmalar, insan grupları arasındaki

³⁵⁴ La Recherche, C.N.R.S (Bilimsel Ulusal Araştırma Merkezi), İnsanın, Dilin ve Dillerin Kökeni isimli araştırma raporu, Eylül 2000, Vol.386, 8.

³⁵⁵ Colin Renfrew, *Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins*, Cambridge: Cambridge University Press, 1990, 286-290.

genetik bağların, diller arasındaki bağlarla paralellik gösterdiğini ortaya koymuştur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde, Afrika, Avrupa ve Çin gibi, biyolojik dağılım ile dil dağılımı arasında dikkate değer paralellikler saptanmıştır.

Bu bulguların ışığında, dil bilimi alanında dil sınıflandırması ve tipolojisi konularında yeni hipotezlerin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında dil bilimciler tarafından ortaya atılan Hint-Avrupa dilleri karşılaştırmalarının tamamen gözden geçirilmesi gerekliliği doğmuştur. Bazı hipotezler, dillerin bir dizi üst-aile olarak gruplandırılmasını varsaymaktadır; bu üst-aileler arasında Avrasyatik, Dene-Kafkas, Nostratik, Nilo-Saharan, Amerindian, Hint-Pasifik ve Avustrik yer almaktadır. Bu çerçevede, Hint-Avrupa dil grubunun, Altay dil grubu ile aynı üst-aile dalları içerisinde yer aldığı ve Fransızca, Türkçe ve Mançuca gibi birbirinden farklı dillerin bu üst-soy içinde birleştiği savunulmaktadır.

Bu araştırma, dilin kökenine dair mevcut teorileri sorgulamakta ve yeni perspektifler sunmaktadır. Bilimin ışığında yapılan bu keşifler dilin evrimine dair inanç ve düşünce sistemlerimizi yeniden şekillendirmektedir.³⁵⁶

2004 yılında “Middle Eastern Studies” isimli journalda Aytürk tarafından İngilizce yayınlanan makalede teorinin bilimsel ve teokratik yönlerinden bahsedilmiştir.

Teorinin bilimsel metodolojisi, Latin, Yunanca, Roman ve Cermen dilleri, Arapça, Sümerce ve Kuzey, Orta ve Güney Amerika'nın yerli dilleri gibi çeşitli dil gruplarında etimolojik araştırmalar yürütmeyi amaçlıyordu. Bu etimolojik çalışmaların tümü, her kelimenin en küçük anlamlı parçacığının kök değil, ses, yani psikanalitik bir birim olduğu "devrim niteliğinde" bir etimolojik yöntemle gerçekleştirilmekteydi. Teori, dilin eski bir Türk ritüelinin bir parçası olarak, bir ibadet eylemi olarak doğduğunu öne sürmüştür. Güneşin kudretini ve hayat veren niteliklerini selamlamak isteyen Orta Asyalı tapınmacılar, anlamsız mırıldanmalarını uyumlu bir dizi ritüel söze dönüştürmüşlerdir. Güneş bağlantısı, Sun-Language ideologlarının, tarih boyunca

³⁵⁶ Fransız La Recherche dergisinde yayınlanan C.N.R.S (Bilimsel Ulusal Araştırma Merkezi), İnsanın, Dilin ve Dillerin Kökeni isimli araştırma raporu, Eylül 2000, Vol.386C.N.R.S (Bilimsel Ulusal Araştırma Merkezi), Eylül 2000, Vol.386, Sayı:8. Fransız Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS), beşeri ve sosyal bilimlerden biyolojik bilimlere, nükleer ve parçacık fizikinden bilgi bilimlerine, mühendislik ve sistemlerden fizik, matematiksel bilimler, kimya, yer bilimleri ve astronomi ile ekoloji ve çevreye kadar birçok bilimsel disiplinleri kapsayan, Avrupa'nın en büyük temel bilim ajansıdır. <https://www.cnrs.fr/en/international> Erişim Tarihi: 18.10.2024

herhangi bir noktada güneşe tapan diğer etnik gruplarla Türkler arasında ilişkiler hayal etmeleri ve 'kanıtlamaları' için zemin hazırlamıştır. ³⁵⁷

2017 yılında ise Sözcü gazetesinde yayınlanan Sercan Meriç'in kaleme aldığı köşe yazısında Kaan Arslanoğlu imzalı "Eleştirel Bakışla Güneş-Dil Kuramı ve İlk Güneş-Dil Sözlüğü" kitabından yola çıkılarak yazarın görüşleri hakkında bilgi almak amaçlı bir söyleşiyi okurlarla paylaşmıştır.

"Güneş-Dil Kuramı ve İlk Güneş-Dil Sözlüğü' kitabı, Türkiye 'de dilbilim alanında tabu denilebilecek bir teoriye, hem tarihsel süreciyle, hem eleştirilerin kimler tarafından, ne zaman ve ne nitelikte yapıldığına dair seçkileriyle açıklama getiriyor. Güneş-Dil sözlüğü gibi somut bir çalışmayla, Atatürk'ün teşvikiyle oluşan Güneş-Dil Teorisi'nin tekrar canlanması gerektiğine dair bir görüşü hayata geçiriyor." ³⁵⁸

Söyleşide, Arslanoğlu tıp mesleğinin bir üyesi olması dolayısıyla Latince terimlere ve bazı dil yapılarına aşinalığın esas uzmanlık alanının sağladığı bir avantaj olduğunu belirttikten sonra Türkçenin Batı dilleri üzerindeki etkisinin iki farklı yoldan gerçekleştiği kanısına varmıştır: İlki kuzeyden ve doğrudan gerçekleşirken, ikincisi Truva-Etrüsk-Roma hattı üzerinden güneyden, Latince aracılığıyla olmuştur.

Yazara göre, Türkçenin dil tarihiyle ilgili bilinmezlikler ve kanıtlanmamış iddialar, bu dilin kökeni ve diğer dillerle olan ilişkisine dair çeşitli hipotezlere dayanmaktadır. Bu hipotezler, dillerin ortaya çıkışı, olası akrabalıkları ve ortak bir kökten ayrılışları gibi konuları ele almakta olup, yaklaşık 15 ila 5 bin yıl önceki dönemlere dayandırılmaktadır. Bu dönemde henüz alfabetik yazı sistemi bulunmadığı gibi, ses kayıtları da mevcut değildir. Dolayısıyla bu sürece ilişkin bilgiler büyük ölçüde varsayımlar üzerine kuruludur. Türkçenin, Hint-Avrupa dil ailesi olarak sınıflandırılan dil gruplarıyla çok eski bağlantıları olduğu ileri sürülmektedir. Sümerce ve Latince üzerinde bile etkili olduğu düşünülen Türkçenin, oldukça eski bir dil olduğu öne sürülmektedir. Bu iddiayı destekleyen bazı dil bilimsel hesaplamalar da bulunmaktadır. Ayrıca, Türkçe ile Farsça arasında birçok temel ve eski sözcük bakımından benzerlikler mevcuttur ve Sanskritçenin Türkçenin köklerinden biri olabileceği iddiası da güçlü bir sav olarak ortaya atılmıştır. Türklerin ana dilinin Güney Sibirya'da şekillendiği iddiaları bulunmakla birlikte, bazı araştırmalar bu dilsel ortaklığın Hazar Denizi çevresinde oluştuğunu göstermektedir. Ortak bir dilin bu bölgede oluşup Türkçenin daha sonra diğer dillerden ayrıldığı ya da Türkçenin

³⁵⁷ İlker Aytürk, Turkish Linguists against the West: The Origins of Linguistic Nationalism in Atatürk's Turkey, Middle Eastern Studies, 2004, 1-10.

³⁵⁸ Sercan Meriç, Sözcü, 15 Eylül 2017.

kuzeyden gelerek bu bölgede diğer dillerle etkileşime geçtiği de bir başka teoridir. Hatta Türkçenin, bu dillerin atası olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmaktadır. Ancak bazı Hint-Avrupa merkezli yaklaşımlar, Türkçeyi küçümseyici bir dil teorisi öne sürmektedir. Bu kurama göre, Çince en ilkel dil olup hecelemeye dayanırken, Türkçe ve Japonca bu ilkel yapının bir adım ötesinde yer almakta ve heceler birleşimiyle oluşmaktadır. Bu gelişim sürecinde ise en gelişmiş dil yapısına Hint-Avrupa dillerinin ulaştığı iddia edilmektedir. Bu ırkçı kuram kabul edildiği takdirde, dillerin atası Çince, ikinci aşama ise Türkçe olmaktadır. Avrupa'daki siyasi ırkçılık ile ırkçı sosyal bilim ve Hint-Avrupa Dil Kuramı arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Sovyet dilbilimciler bu bağı fark etmiş ve 1920'lerden 1940'lara kadar bu yaklaşıma karşı ciddi bir direniş göstermişlerdir. Bu direniş, önemli bulgulara ulaşmış ve Türk Tarih Tezi ile Dil Tezi de bu süreçte paralel bir gelişim izlemiştir. Avrupa'daki ırkçı sosyal bilimin henüz tüm ağırlığını koymadığı dönemde, sosyal bilimler tarih ve dil konularında çok daha özgür bir şekilde gelişim göstermiştir. Atatürk'ün tarih ve dil tezlerine dayanan savlarının büyük bir kısmı Batılı bilim insanlarının ve az sayıda Sovyet akademisyenin çalışmalarına dayanmaktadır. Ancak, daha sonra bu çalışmaların bir şekilde durdurulduğu ve adeta yasaklandığı görülmektedir. Sovyetler Birliği'nde bu çalışmalar gereksiz ve tehlikeli olarak değerlendirilirken, Türkiye'de ise Batı'ya kabul ettirme yolları aranmıştır. Batılı bilim çevrelerinin o dönemde ırkçı ideolojilerle etkilenmiş olması, bu çabaların sonuçsuz kalmasına yol açmıştır. Bu durum, Atatürk'ü hayal kırıklığına uğratmış ve daha sonraki dönemlerde bu konular neredeyse yasaklı sayılmıştır. Yazar bu noktada bir mukayese de yapmıştır.

"Modern tıp alanında Prof. Dr. Ahmet Aydın'ın "taş devri beslenmesi" olarak adlandırdığı ve işlevsel tıp anlayışına dayanan bir yaklaşımı ortaya koyması örnek verilebilir. Batı kaynaklı Paleo diyeti Türkiye'ye uyarlayan bu yaklaşım, başlangıçta hem Batı'da hem de Türkiye'de egemen tıp çevrelerince kabul görmemiş ve uzun süre alay konusu olmuştur. Bunun nedeni, bu anlayışın egemen tıp çevrelerinin bilimsel paradigmasına uymaması ve ticari çıkarlarını engellemesidir. Ancak bu beslenme yaklaşımının sağlık üzerinde belirgin iyileşmeler sağladığı, çeşitli çalışmalarla kanıtlanmış ve zamanla bilimsel literatürde yer edinmeye başlamıştır. Canan Karatay gibi isimler tarafından popülerleştirilen bu yaklaşım, günümüzde bilimsel beslenme yöntemlerinden biri olarak kabul görmektedir." ³⁵⁹ Arslanoğlu'na göre tarih ve dil tezlerinde de sürecin benzer şekilde ilerlemiş olma ihtimali vardır.

Yazar Atatürk'ün bir ulus inşa etme çabası içinde olduğunun altını çizerek ümmetten ulusa, monarşiden Cumhuriyet'e geçişi sağlamak için tarih ve dil tezleri gibi temel adımlar atılması

³⁵⁹ Kaan Arslanoğlu, Eleştirel Bakışla Güneş-Dil Kuramı ve İlk Güneş-Dil Sözlüğü, İthaki Yayınları, 2018, 92-98.

gerekliliği üzerinde durmuştur. Yazara göre Atatürk, Batılı tarihçilerin Türklerin kökenine dair yazdığı önemli eserleri inceleyerek bu konuda geniş bir bilgi birikimi edinmiştir. Dolayısıyla Batı biliminden onay alma arayışı bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu süreçte uygulanan yöntemlerin eleştirildiği, özellikle "Pankronik usul"³⁶⁰ gibi bilim dışı yöntemlerin, tezin özüne zarar verdiği ifade edilmektedir. Bu yöntemlere yönelik eleştiriler, dönemin önemli aydınları tarafından dile getirilmiş ve bu eleştiriler sonucunda tez tamamen reddedilmiştir. Latin alfabesi ile Türk dilinin kökenine yaklaşma girişimi de bu tartışmaların bir parçasıdır. Göktürk runik yazısı ile Latin alfabesinin ortak bir kökten geldiği iddiası kitapta alıntılarla desteklenmiş olup, bu görüş her ne kadar herkes tarafından kabul görmese de, Türk-Etrüsk-Latin bağlantısı yazar tarafından ciddiye alınmaktadır.

26 Aralık 2010 tarihli Hürriyet gazetesinde Soner Yalçın imzalı “Güneş Dil Teorisi gerçek mi safсата mı?” başlıklı köşe yazısında ise Yalçın, dil çalışmalarının 17. yüzyılda başladığını ve 19. yüzyılın ortalarında Avrupa’da büyük ilgi gördüğünü; bu ilginin 1920’lerde "kökendil" kavramının yaygınlaşmasına ve ortak bir anadilin kökenine yönelik arayışların hızlanmasına yol açtığını belirtmiştir. Yazara göre, filoloji ve etimoloji gibi disiplinlerin ortaya çıkışı, şive, lehçe ve ağız gibi konuşma farklılıklarının zamanla bağımsız dillere dönüştüğünü kanıtlamış; ayrıca dillerin evrimsel süreçte değişerek alt gruplara ayrıldığını göstermiştir. Bu ilgi, arkeoloji gibi diğer sosyal bilimlerin gelişimini de tetiklemiştir. 20. yüzyılın başlarına kadar Mezopotamya dışında başka bir uygarlık tanınmamakla birlikte, 1906’da Alman arkeologların Hattuşa’da başlattığı ilk Hitit kazıları, bilim dünyasında büyük yankı uyandırmış ve Avrupa basınında geniş yer bulmuştur. Hititler ve dilleri üzerine artan merak, bu uygarlığın Avrupa dillerine etkisi üzerine yoğun tartışmalara yol açmış ve bu bağlamda “Güneş Dil Teorisi”nin gelişimine zemin hazırlamıştır. Hititçede Türkçede de bulunan bazı kelimelerin varlığı, bu bağlantının önemli örneklerinden biri olmuştur; örneğin, “Milid” adı Malatya’ya, “Marqasi” Maraş’a ve “Adanawani” Adana’ya karşılık gelmekteydi. Bu konu, Anadolu’daki yer isimlerine ilişkin daha kapsamlı akademik çalışmalarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Güneş Dil Teorisi’nin ortaya çıkış sürecinde yalnızca Hitit kazıları değil, Sümerlere ilişkin araştırmaların da önemli bir rol oynadığının altını çizen yazar, Sümeroloji’nin kurucusu Prof. Samuel Noah Kramer’in, Sümerlerin Mezopotamya’ya dışarıdan geldiklerini savunduğunu

³⁶⁰ Her kelimedede mutlaka gizli ya da görünür bir ana kök bulunmaktadır. Ana kök, Türkçedeki ve dünyadaki tüm dillerdeki ilk kelime olan “ağ” kelimesine dayanır. Bu kelime, insanın güneşe verdiği ilk isim olarak kabul edilir. Örneğin, “ut” kelimesi ele alındığında, Uygurca’da "akıl", "huş", "fikir" ve "hicap" gibi anlamlar taşır. Bu kelimenin orijinal hali, “oğ+ut” şeklinde olup, “oğut” olarak da bu temel anlamı barındırır. Aynı kök, Türkçedeki “öğüt” kelimesinde de yer almaktadır. Ancak, baştaki ünlünün düşmesiyle oluşan şekli ise “güt”tir ve bu da “ideal” anlamına gelirken, “güdü” kelimesi ise "tasavvur" anlamını taşır. Fransızca “guide” kelimesi de bu şekilde türetilmiştir. Ayrıca, Fransızca “idee” ve Grekçe “idea” kelimeleri de bu kök ve anlam birliğini örnekler. (Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936: Tezler Müzakere Zabıtları, TDK Yayınları, Devlet Basımevi, 1937, 103.)

aktarmıştır. Muazzez İlmiye Çığ ise “Sümerli Ludingirra” adlı eserinde, bu kavmin kuzeydoğudaki dağlık bölgelerden kuraklık nedeniyle göç ettiğini belirtmiştir. Bu görüşler, “Türk tarih tezi”ni destekler niteliktedir. Sir Canon George Rawlinson, Sümerlerin Asya’dan gelen ve Türk kökenli bir kavim olduğunu öne sürerek Sümerce ile Türkçe arasındaki dilsel benzerliklere dikkat çekmiş; İsviçreli Prof. Eugene Pittard ise Türk göçlerinin Avrupa üzerindeki etkilerini inceleyerek uygarlık kökeninin Asya’ya dayandığını savunmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde, Türkiye’de de Avrupa’daki kökencil araştırmalarına benzer çalışmalar başlatılmıştır. Ahlatlıbel ve Alacahöyük gibi önemli arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiş, Osmanlı belgelerinin tasnifine başlanmış ve çeşitli yabancı uzmanlar araştırmalar için davet edilmiştir. Bu çabalar, Türkiye’de kökencil araştırmalarına yönelik ilginin artmasını ve antropolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişimini desteklemiştir. Yazar, bilinen en eski Türk yazılı belgelerinin MS 8. yüzyılda dikilen Orhun Anıtları olduğunu belirtirken, ilk Türk sözlüğü olan Divânü Lügati’t-Türk’ün Kaşgarlı Mahmud tarafından 1072-1074 yılları arasında derlendiğini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte, yeni belgeler ışığında MÖ 2000’lere ait Çin kaynaklarında Türklerin varlığından da söz edilmektedir. Yazara göre, bu durum, “Güneş Dil Teorisi”nin her yeni arkeolojik ve filolojik bulguyla birlikte yeniden gözden geçirileceğini göstermektedir ve teori, günümüzde abartılı yanları barındırsa da tarihsel gerçeklikten tamamen kopuk değildir. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu ve Halikarnas Balıkcısı gibi düşünürlerin de "Türk" kimliğini "Anadolu" ile özdeşleştirme yoluna gitmeleri, bu yaklaşımı desteklemektedir. “Güneş Dil Teorisi”, bu coğrafyanın tarihsel ve kültürel gerçekliğini keşfetme çabasının bir simgesi olmasının yanı sıra, yüzyıllar boyunca ihmal edilmiş ve zayıf düşmüş Türkçeyi canlandırma ve toplumsal bilinçte yeniden yapılandırma gayretinin bir yansımasıdır.³⁶¹

Çevrim içi haber sitesi Lodos Haber’de Berk Irkörüçü’nün 2017’de kaleme aldığı “Güneş Dil Teorisi” başlıklı köşe yazısında, 1930’lu yıllarda ortaya atılan ve Atatürk tarafından desteklenen bu hipotezin Türk Dili’nin kökenine ve dünya dilleri üzerindeki etkisine dair olduğu belirtilmiştir. Atatürk’ün, Güneş Dil Teorisi’ni dilde sadeleştirme ve Türkçenin yabancı etkilerden arındırılması amacıyla ve Batı’ya bağımlılığı sorgulayan ulusal bir bilinç oluşturmak için desteklediğini belirten Irkörüçü, bu süreçte Tahsin Mayatepek’in Meksika’ya elçi olarak atanıp Maya Dili ile Türkçe arasındaki benzerlikleri araştırdığını ve bulgularını düzenli raporladığını ifade etmiştir. Araştırmalar sırasında, Mayaların sembolleri ve eşyalarının Türk kültürel öğeleriyle benzerlik gösterdiği gözlemlenmiş ve bu bulgular Atatürk’ün dikkatini

³⁶¹ Soner Yalçın, Hürriyet, 26 Aralık 2010, <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/soner-yalcin/gunes-dil-teorisi-gercek-mi-safsata-mi-16619603> Erişim Tarihi: 05.11.2024

çekmiştir. Buna ek olarak, Mu Kıtası ile ilgili arkeolojik ve dilbilimsel araştırmalar da teoriye entegre edilmiştir. Atatürk, İngiliz Albay James Churchward'ın Hindistan'daki tabletler üzerindeki çalışmaları ve "Mu Kıtası" hakkındaki kitaplarıyla da ilgilenmiş, bu eserlerin Türkçeye çevrilmesini emretmiştir. Özellikle, Mu'nun insanlığın ana vatanı olduğuna dair metinler ve Tanrı kavramına yönelik yorumlar Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve bu konuda notlar almasına neden olmuştur.

Yazara göre, Güneş'in önemli olmasının altında bazı sebepler yatmaktaydı ve Güneş Dil Teorisi, temel olarak dünyadaki bütün dillerin "güneş" sözcüğünden türediğini kabul ediyordu. Bu teoriye göre, Güneş, ısıtma, ısıtma ve yükselme özellikleriyle bütün toplumlar tarafından değerli ve yüce görülmüştür. Isıtma özelliği, ateş, duygu, heyecan ve sevgiyi; ısıtma özelliği, aydınlık, zeka, parlaklık ve güzelliği; yükselme özelliği ise esas, sahiplik, efendilik, çokluk ve gücü simgelemektedir. Güneş'in, yaşamı devam ettirmesi, ışıyla yol göstermesi ve yiyeceklerin bulunmasını sağlaması, insanların Güneş'e büyük önem vermesine ve onu ifade etme arzusuna yol açmıştır. Bu ifade, en kolay şekilde "A" sesiyle yapılmış ve bu ilk bilinçli sesin yanında bir "Ğ" sesinin de bulunduğu görülmüştür. Ömer Asım Aksoy'a göre, bu durum bile fonetik olarak sözcüğün Türkçe kökenli olduğunu göstermektedir; çünkü "Ğ" sesi yalnızca Türkçede bulunmaktadır.

Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi'ni desteklemesinin gerekçelerini de irdeleyen yazar, bu dönemde Atatürk'ün dilin yabancı unsurların etkisinden arındırılması ve daha bilinçli bir Türkçeleştirme sürecinin başlatılması gerektiğine inandığını vurgulamaktadır. Atatürk, dildeki engellerin kaldırılarak daha düzenli bir dil dönüşümü sağlanması amacıyla Güneş Dil Teorisi'ni bir çıkış noktası olarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşım, Batı'yı uygarlığın ve gelişmişliğin yegâne ölçütü olarak benimsemeye başlayan toplumu ulusal değerlere dayalı bir bilinç ile yeniden yapılandırmak gerektiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, Tahsin Mayatepek'in Meksika'da gerçekleştirdiği araştırmalar ve Atatürk ile düzenli olarak paylaştığı bulgular önem kazanmıştır. Mayatepek, Maya dilindeki benzerlikler ve Mu Kıtası'na dair bulguları belgeleyerek bu uygarlıkların kültürel unsurlarının Türk kültürüyle benzerlik gösterdiğini ortaya koymuştur. Atatürk, James Churchward'ın Hindistan'daki tabletler ve "Mu Kıtası" ile ilgili çalışmalarına ilgi göstermiş ve bu eserlerin Türkçeye çevrilmesini istemiştir. Özellikle Mu'nun demokrasi ile yönetildiği ve güneş enerjisinin aydınlatmada kullanıldığına dair bölümler Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve kendi notlarını almasına yol açmıştır. Günümüzde *Kayıp Mu Kıtası* ve *Mu'nun Çocukları* adlı eserler, Anıtkabir kitaplığında kayıtlı olup, çeviri metinler dört dosya halinde bulunmaktadır. Ancak Atatürk'ün Mu ile ilgili nihai değerlendirmeleri tam olarak bilinmemektedir.

Yazarın incelemeleri doğrultusunda yaptığı çıkarımlara göre, Emekli General Tahsin Mayatepek, Meksika'da yürüttüğü araştırmalarında Maya, Aztek ve İnka uygarlıklarının Türk kültüründe kullanılan nesnelere benzer eşyalar kullandığını tespit etmiş ve bu bulguları Atatürk'e rapor etmiştir. Davullar ve kalkanlar üzerindeki ay ve yıldız motifleri gibi benzerlikler, belge ve fotoğraflarla desteklenmiş ve bu materyaller üç ciltlik bir defter serisi halinde Atatürk'e sunulmuştur. Bu defterlerden ikisi 1970'lere kadar Türk Dil Kurumu (TDK) kütüphanesinde kayıtlı bulunmuştur (No: 57-56), ancak üçüncü defter kayıptır. Bu defterlerde, dini ritüeller, ibadetler ve tapınaklara ilişkin dikkat çekici benzerliklerin ayrıntılı bir şekilde belgelendiği belirtilmektedir. Atatürk'ün vefatının ardından Güneş Dil Teorisi'ne olan ilginin azaldığını belirten yazar, bu konunun farklı bakış açılarıyla başka yönler çekildiğini ifade ettikten sonra şu çarpıcı cümlelerle yazısını noktalamıştır:

“Atatürk'ün altı ay gibi bir sürede Türkçe'yi Latin harflerine kavuşturacak kadar bilgili ve yetenekli olduğu düşünülürse, onun kesinlikle sıradan bir dil bilimci ve tarihçi olduğu düşünülemez. Öyleyse bu araştırmaları da sıradan bir merak olamazdı. Yine O, neyi nerede arayacağını herkesten iyi biliyordu. Bugün Atatürk'ün gizli kalmış düşünceleriyle birlikte bu araştırmalar da Anıtkabir'in sessizliğinde uyumaya devam ediyorlar. Eğer gerçekten var olduysa, Mu Kıtası'nın kalıntılarının Pasifik'in derinliklerinde durduğu gibi...”

“Geriye bu ülke için geride bıraktığı onun güneşiyle beslenen fidanlar kaldı.”³⁶²

Türkçenin içinde bulunduğu kuşatılmışlık durumuna ve uğradığı tehditler konularına, televizyon programları, mülakatlar ve bağımsız eserlerinde sıklıkla dikkat çeken Oktay Sinanoğlu ise emperyalist güçlerin bir milleti yok etmek için üç aşamalı bir zihinsel strateji geliştirdiklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“1) Bunların hepsini katliamdan geçirsek, buna kolumuzun kuvveti yetmez.

2) Tüm ülkelerini istilâ etsek, devamlı askerî baskı altında tutsak, buna da ne askerimiz ne paramız yetişir. O halde?

3) Bunlara kültürlerini, törelerini, bunun için de dillerini unutturalım.”

Sinanoğlu'na göre Emperyalistler toplumları "Dünya küreselleşiyor, İngilizce dünya dilidir." gibi efsanelerle kandırmaktadır.³⁶³

³⁶² Berk Irkörüçü, Lodos Haber, 28.03.2017. <https://www.lodoshaber.com/yazarlar/berk-irkorucu-2/gunes-dili-teorisi-183684> Erişim Tarihi: 05.11.2024.

³⁶³ Oktay Sinanoğlu, Bye Bye Türkçe-Bir New York Rüyası (Ülkemizde Masrafı Bizden Çıkan Misyoner Okulları), Otopsi Yayınevi, 2010, 212.

Yazar, ilerleyen yıllarda Türk eğitim politikasına yön verenlerin benzer hatalara düşmeye devam ettiğini vurgulamaktadır. Özellikle devlet eliyle yabancı dilde eğitim veren Anadolu Liseleri kurulmuş, ardından yabancı dilde eğitim veren üniversiteler de bu modele dâhil olmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi bu durumu simgeleyen tipik bir örnek olarak gösterilmektedir. Bu adımın gerekçesi olarak, "Orta Doğu'dan yabancı öğrencilerin geleceği" iddiası öne sürülmüştür. Ancak, yazar bu durumu eleştirerek, birkaç öğrenci için kendi dilimizin feda edilmesini anlamlı bulmamaktadır. Zira her bağımsız ülkede yabancı öğrencilere eğitim verilmesi durumunda, bu öğrencilerin o ülkenin dilini öğrenmeleri ve kültürünü benimsemeleri beklenir. Ancak bu sorular hiç gündeme gelmemiştir. Türkçenin zayıflaması ve giderek yabancılaşan bir dil kullanımı yaygınlaşırken, küreselleşme ve dünya vatandaşlığı söylemleri öne çıkmıştır. Yazar, Türkçenin bozulmasına neden olan bir diğer faktör olarak, diziler, filmler, işyeri isimleri ve özel isimlerdeki yabancılaşmayı da örneklemektedir. Sosyal medya fenomenlerinin etkisiyle, özellikle gençler arasında, Türkçenin Amerikan aksanıyla konuşulmaya başlanması, dilin "kanseri hücreler" gibi hızla yayıldığına dair bir benzetme yapılmıştır. Sonuç olarak, yazar, Türkçenin kaybı ile Türk kimliğinin kaybı arasında doğrudan bir ilişki kurarak, bu sorunun geçmişte olduğu gibi gelecekte de devam edeceğini vurgulamaktadır.³⁶⁴

Yazar, ülkeye ve gençliğe kaybettirilen zamana üzüldüğünü ifade etmekle birlikte, okullarda yabancı dil öğretimindeki başarısızlığın ve bu durumun devşirilmiş nesillerin Türkçe karşısındaki olumsuz tutumlarıyla birleşmesinin, milletin geleceği adına bir teselli kaynağı olduğunu belirtmektedir. Burada eleştiri hedefinin okullar veya üniversiteler değil, yanlış atılan ilk adımların yarattığı olumsuz sonuçlara dikkat çekmek olduğu vurgulanmaktadır.

Yazar, üniversite gençliğinin Türk halk müziği ve sanat müziğine ilgisizliğinden, Türk kültürünü basit ve avam görmesinden yakınmaktadır. Gençlerin, başka milletlere ait şarkıları farklı dillerde dinlemeyi tercih etmesi, kendi kültür taşıyıcılarına yönelik küçümseyici tutumları, Tanzimat aydınlarının yaklaşımlarıyla benzerlik taşımaktadır.³⁶⁵

Bu görüşler de Güneş Dil Teorisi'nin tarih sahnesine çıkış sebepleri ile yakından benzerlik göstermektedir.

³⁶⁴ Sinanoğlu, Bye Bye Türkçe-Bir New York Rüyası (Düşünce Özgürlüğü ve Odtü Sorunu), 89.

³⁶⁵ Sinanoğlu, Bye Bye Türkçe-Bir New York Rüyası (50. Yılında Türk Devrimi), 75.

SONUÇ

19. ve 20. yüzyıllarda kurulan yeni devlet yapıları, hangi ideolojiye dayanırsa dayansın, aslî kurucu unsuru olan ana dilini muhafaza ve geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu olguya, Türk toplumu açısından bakıldığında ise aydın sınıf, girişimlerine Türkçeye yönelik adımlar atarak başlamışlar ve millet olma idrakini, milletin diliyle telkin etmeyi gaye edinmişlerdir. 19. Yüzyılda gerçekleşen siyasi gelişmeler, dil üzerindeki etkiyi derinleştirmiş ve 20. yüzyıldan itibaren aydınlar, müşterek bir çatı altında Türkçeye hizmet etmeye başlamışlardır. Türkçe, halkın bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve modern dünyada hak ettiği yeri alabilmesi için başvurulmuş ilk araç olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte Türk tarihine ve Türkçeye verilen değer daha da artmıştır. Avrupa'daki ırk araştırmalarına antitezler geliştirilmesi adına Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi gibi teorilerin fikrî temelleri oluşturulmuş, Türk Tarih Tezi için hususi bir kongre düzenlenerek insanlığın kökeninin Orta Asya'ya dayandığı ve bu bölgedeki yerli halkın Türkler olduğu savunulmuştur. Türk Tarih Tezi aracılığıyla insanlığın kökeninin Türklere dayandığı iddia edilmiş ve bu düşünce dil çalışmalarına da yansımıştır. Türkçenin, ilk uygarlık dili olarak ortaya çıktığını ve diğer dillere zemin oluşturduğunu savunan Güneş Dil Teorisi, felsefi ve teorik altyapısını Türk Tarih Tezinden alarak geliştirilmiştir. Teori, kendine özgü etimolojik yöntemlerle dünya dillerinin kökeninde Türkçenin izlerini bulmayı hedeflemiş, Cumhuriyet Dönemi'nin kültürel ve ideolojik dönüşüm projelerinden biri olarak, özellikle 1930'lu yıllardan itibaren Türk dilinin kökenine dair yeni bir bakış açısı sunmuş ve bu dönemin basın organları tarafından dikkat çekici bir ilgiyle ele alınmıştır. Bu süreçte, Güneş Dil Teorisi'nin Türk dilinin dünya dilleri ile olan ilişkisini yeniden tanımlama girişimi olarak sunulması, teorinin ulusal kimliğin yapılandırılması aşamasında bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra ülkenin Batılılaşma çabalarına paralel olarak ulusal kimliğin de güçlendirilmesi ve Batı karşısında entelektüel bir özgüven inşa edilmesi açısından mühim bir rol oynamıştır. Atatürk'ün öncülüğünde şekillenen bu düşünsel hareket, Türk diline olan ilgiyi artırmış, dilin sadeleştirilmesi, özleştirilmesi gibi dil reformlarının da altyapısını hazırlamıştır.

Güneş Dil Teorisi'nin özellikle devletin resmi söylemiyle uyumlu bir biçimde basında ele alınması dil çalışmalarının siyasetten etkilendiğinin göstergesi olup bu durumun arşiv belgeleriyle teyit edilmiştir. Basının yalnızca haber verme işlevini değil, aynı zamanda devlet politikalarını destekleme ve yönlendirme rolünü de üstlendiği; Güneş Dil Teorisi'nin Türk basınındaki temsilinin devletin dil ve kültür politikalarını meşrulaştırma çabasına katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle basın arşivleri incelendiğinde, yeni bilgi ve bulgulara

ulaşmaktan ziyade teoninin dayandığı varsayımlar ve ideolojik temeller üzerinden çeşitli çıkarımlar yapıldığı görölmüştür. Teori, dönemin önemli gazetelerinde dilin kökeni, Türk ulusunun tarihsel ve kültürel mirası gibi konular etrafında övgüyle sunulmuş; Türk dilinin dünya dilleri üzerindeki etki ve katkısının altı çizilmiştir. Bilimsel geçerliliği tartışmalı bir teori olmasına rağmen, dönemin ideolojik bağlamı içerisinde Türkiye'nin modernleşme ve ulusal kimlik kazandırma süreçlerinin bir parçası olarak görölmüş; basında da bu yönleriyle öne çıkarılmıştır. Teoninin tarih sahnesindeki yerini alması, yaygınlaştırılması ve kabullendirilmesi bağlamında Ulus gazetesinin öne çıktığı; Cumhuriyet, Kurun, Akşam, Son Posta ve Tan gazetelerinin de iktibaslar ve köşe yazıları ile destekleyici haberler yayımlayarak teoriyi topluma kabul ettirme işlevini üstlendiği görölmüştür.

Atatürk'ün vefatının ardından, tasfiyecilik taraftarları ile dilin kendi doğrultusunda ilerlemesi için çaba gösteren milliyetçi gelenekselciler arasında süregelen tartışmalar, 1980'li yıllara kadar devam etmiştir. Bu tartışmaların içinde Güneş Dil Teorisi de yer almış ve her iki grup tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Tasfiyeciler, teoriyi bir deneme olarak görmüş ve Atatürk'ün bu konuda yanlış yönlendirildiğini savunmuşlardır. Öte yandan gelenekselciler, Güneş Dil Teorisi'ni, tasfiyecilik akımları durdurmak amacıyla Atatürk tarafından özellikle geliştirilmiş bir yol olarak kabul etmişlerdir. Bu çerçevede, Türk dilinin geleceği ve ideolojik bağlamda nasıl şekilleneceği konusundaki fikri ayrılıkların temelini bu farklı bakış açılarının oluşturduğu kanısına varılmıştır. Güneş Dil Teorisi'ne dair araştırmalar ve yorumlar zaman zaman birbirleriyle örtüşmekle birlikte, halen tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu tartışmalar, özellikle Türk dilinin tarihi derinliği, diğer dillerle olan etkileşimleri ve dil teorilerinin ulusalcı ya da ideolojik çerçeveler içinde ele alınması bağlamında yoğunlaşmaktadır. Güneş Dil Teorisi'nin, bir yandan Türk dilinin diğer dünya dilleri üzerindeki etkisini iddia eden bir yaklaşımı savunurken, diğer yandan siyasi ve kültürel bağlamda millî kimliği güçlendirme amacı taşıdığı yönündeki değerlendirmeler, bu konudaki tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Uluslararası bilim çevrelerinde gerçekleştirilen güncel araştırmalar ve elde edilen yeni bulgular ise teoninin akademik dünyada yeniden gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini gösteren işaretler sunmaktadır. Bu çalışmalar, Güneş Dil Teorisi'nin tekrardan tartışılmasına ve farklı perspektiflerden yeniden şekillendirilmesine olanak yaratacak gelişmeler olarak değerlendirilebilir.

şu hususun da altını çizmekte fayda vardır ki Türk millî kimliğinin temellendirilmesi Türk Dil ve Tarih Tezlerinin hayata geçirilmesi ile mümkün hale gelmiştir. Asırlarca göz ardı edilmiş Türk kimliğinin dili ve tarihi, Cumhuriyet devrinde icra olunan çalışmalar uhdesinde tüm

boyutları göz önünde bulundurularak ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Diğer taraftan, Tanzimat Dönemi'nden itibaren süregelen ve nihayete ermemiş olan dil münakaşalarının önü alınmıştır. Teorinin başarısı yahut başarısızlığı ile ilgili yapılacak yorumlar ve bulunulacak çıkarımlar, tarihsel arka planda vuku bulan tüm aşamalara vakıf olunarak ait olduğu zaman çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bütüncül bir süreç olarak ortaya konmalıdır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhurbaşkanlığı Arşivi, CA, 01.01.32.04- 200.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, BCA, 030.10/79. 522. 3, 1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, BCA, 490-1-0-0-1-3-12. (Millet Mektepleri Talimatnamesi ve Tatbikine Rehberlik Edecek Dahili Talimatnameler, 2. Bölüm, Millet Mektepleri Teşkilatında Maarif Memurlarının Vazifeleri.

TBMM Albümü 1. Cilt (1920-1950)

Resmî Yayınlar

Çoker Fahri, Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935, I. Cilt.

İkinci Türk Dili Kurultayı Zabıtları, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.

Saffet Mehmet, Türk Dilinin Kıdemi ve Hakimiyeti – Türkçenin Ari Dillerle Münasebeti. Birinci Türk Dili Kurultayı; Müzakere Zabıtları, T.C. Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932, s.115-123.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 5/XIII, 1 Kasım 1936.

T.C. Resmî Gazete, Sayı:1048, 24 Kasım 1928.

Saim Ali, Türkçe Bir Medeniyet İlim ve Meslek Dili Olabilir Mi? Birinci Türk Dili Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932, s.373-377.

Samih Rifat, Açılış Konuşması, Birinci Türk Dili Kurultayı; Tezler, Müzakere Zabıtları 1932, T.C. Maarif Vekâleti, İstanbul, 1933, s. 2-10.

T.T.T Cemiyeti Reisi Akçuraoğlu, Yusuf Beyefendinin Nutku, Birinci Türk Tarih Kongresi, (Konferanslar Müzakere Zabıtları), T.C Maarif Vekâleti, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1932.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, CIII, Ankara, TBMM Basımevi, 1980.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 30, 19. İçtima, 2 Mart 1927 Çarşamba. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.III, İ.S. I, Cilt: V, (1 Kasım 1928)

Üçüncü Türk Dil Kurultayı 1936 Tezler Müzakere Zabıtlar, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.

Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Dolmabahçe Sarayı: Tezler, Müzakere Zabıtları, Türk Dil Kurumu, İstanbul, Ağustos 1936.

Kitap ve Kitap Bölümleri

Acar İbrahim, Dilimiz Atatürk ve Sonrası, Balıkesir, İnce Matbaacılık, 1983.

Ahano Kaken, Dil Biliminin Esasları, Aktaran: Murat Ceritoğlu, Ankara: TDK Yayınları, 2008.

Ahmad Feroz, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015.

Akalın Şükrü Haluk, “Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu”, Türk Dili, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.

Aksan Doğan, Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Aksoy Ömer Asım, Güneş-Dil Teorisi ve Üçüncü Türk Dil Kurultayı, Gaziantep: Cumhuriyet Halk Partisi Basımevi, 1936.

Altınörs Vefa, 50 Soruda Dil Felsefesi, İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2016.

Argunşah Mustafa, 1938-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Siyaset-Dil İlişkileri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara: 2014.

Arıkan Zeki, İzmir Basın Tarihi (1868-1938), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2006.

Arslan Hulusi ve Karagöz Numan, "Dilin Kökeni ve Teolojik Bağlamı / The Origin of Language and Its Theological Context." Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / The Journal of Mesned of Theological Studies, Güz 2021-2.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1952.

Atay Falih Rıfkı, Çankaya, Bates Yayınları, İstanbul, 1984.

Ateş Sabri, Tunalı Hilmi Bey Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Aydın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.

Aydemir Şevket Süreyya, İkinci Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

Suavi Aydın, Resmi Tarihin Temeli: Ulusal Tarih Yazımı ve Resmi Tarihte Mitlerin Kaynağı, Resmi Tarih Tartışmaları 1, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2008.

- Aysal Necdet, “Genelgeler ve Kongreler Dönemi” Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016.
- Banarlı Mehmet Sami, Türkçenin Sırları. İstanbul: Kubbealtı, 2007.
- Batmaz Şakir, Türkiye Cumhuriyet Tarihi, Not Yayınevi, Kayseri, 2015.
- Bayar Nevnihal, Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.
- Berkes Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul: Şefik Matbaası, 2002.
- Beşikçi İsmail, Türk Tarih Tezi Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, 2021.
- Cemal Hasan, Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim, Doğan Kitapçılık, 2005.
- Chomsky Noam, Dil ve Zihin. Çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Ayraç Yayınevi, 2002.
- Chomsky Noam, Language and Problems of Knowledge: The Managua Lectures, Cambridge: MIT Press, 1988.
- Çoker Fahri, Türk Parlamento Tarihi, TBMM Basımevi, 4. Dönem/I. Cilt, Ankara, 1996.
- Colin Renfrew, Archaeology and Language: The Puzzle of Indo-European Origins, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Çavdar Tefvik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 1994.
- Çaycı Abdurrahman, Gazi Mustafa Kemal Atatürk: Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002.
- Çiftçi Fazıl, Mahallî Basın Işığında Millî Mücadelede Kastamonu ve Çevresi, Kastamonu Belediye Başkanlığı Yayınları, C. 1, Kastamonu, 2006.
- Devlet Nadir, Rusya Türklerinin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Dilmen İbrahim Necmi, Güneş Dil Teorisinin Ana Hatları Hakkında Grafikler ve Analizler, İstanbul, Devlet Basımevi, 1938.
- Dinçer Hasan, “Genelgeler ve Kongreler Dönemi” Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016.
- Eco Umberto, The Search for the Perfect Language, Oxford: Blackwell Publishers, 1995.
- Enginün İnci, Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi, 3.bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007.

- Enginün İnci, Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015,
- Ercilasun Ahmet, Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.
- Ercilasun Bilge, Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981.
- Eroğul Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, 4. bsk, Ankara, İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.
- Eşref Ruşen, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Kurulduğundan İlk Kurultaya Kadar Hatıralar, Türk Dil Kurumu Tetkik Cemiyeti Neşriyat, Ankara 1933.
- Faik Ertan Temuçin, “Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na”, Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Editör Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2016.
- Fuat Süreyya Oral, Türk Basın Tarihi (1919-1965) Cumhuriyet Dönemi, Ankara, 1968.
- Ersanlı Büşra, Bir Aidiyet Fermanı: Türk Tarih Tezi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Vol. IV, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Gökalp Ziya, Türkçülüğün Esasları, Türk Kültür Yayınları, Ankara, 2008.
- Gökberk Macit, Değişen Dünya Değişen Dil, Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Gökçepinar Sadeddin, Halil Lütfü Dördüncü'nün Anıları, Müteferrika, 1994.
- Gürel Nail, Dünden Bugüne Babıali, İstanbul, 2009.
- Güz Nurettin, Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu, Ankara,1993.
- Hanioğlu Şükrü, Batıcılık, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.III, İstanbul 1985.
- İlgürel Mücteba, Millet Mektepleri (Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1981.
- İmer Kâmile, Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi, Ankara: TDK Yayınları, 1976.
- İnan Afet, (1932), Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde, Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar ve Müzakere Zabıtları, 2010, Ankara: TTK Yayınları.
- İnan Afet, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- İnuğur Nuri, Türk Basın Tarihi. 1. Baskı. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992.

- İnuğur Nuri, Türk Basından İz Bırakanlar, Der Yayınevi, İstanbul, 1999.
- J.Zürcher Eric, Moderleşen Türkiye'nin Tarihi, İstanbul, 2000.
- Janet Holmes, An Introduction to Sociolinguistics, New York: Routledge, 2013.
- Kaan Arslanoğlu, Eleştirel Bakışla Güneş-Dil Kuramı ve İlk Güneş-Dil Sözlüğü, İthaki Yayınları, 2018
- Kabacalı Alpay, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları,1990.
- Karaca Emin, Cumhuriyet Olayı, Altın Kitaplar Yayınevi, 1994.
- Karakuş İdris, Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- Karaman Solmaz, Türkiye'de Basının Darbelerle İmtihani, PA Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, 2023.
- Karaosmanoğlu Yakup Kadri, Zoraki Diplomat, İletişim Yayınları, Ankara,2020.
- Karpat Kemal H., Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, 2010.
- Kavaklı Nurhan, Bir Gazetenin Tarihi: Akşam, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Kılıç Selami, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türk Fikir Devrimi ve Fikir Temelleri, İstanbul, 2005.
- Kırımer Cafer, Gaspıralı İsmail Bey, (Haz. Ramazan Bakkal), Avrasya Bir Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kocatürk Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- Koçak Cemil, Demokrat Parti Karşısında CHP, Timaş Yayınları, 2017.
- Koloğlu Orhan, Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi, İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2006.
- Konyar Hürriyet, Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1999.
- Korkmaz Zeynep, Atatürk'ün Düşünce Sisteminde Türk Dili'nin Yeri, Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri, TDK, Ankara 1996.
- Korkmaz Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: T.D.K Yayınları, 2017.
- Köktener Aysun, Bir Gazetenin Tarihi: Cumhuriyet, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Köprülü Mehmet Fuat, Edebiyat Araştırmaları 1, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.

- Levend Agâh Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleştirme Evreleri, Dil Derneği Yayınları, Ankara, 1972.
- Levend Agâh Sırrı, Edebiyat Tarihi Dersleri, Kannat Kitabevi, İstanbul 1938.
- Lewis Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Babür Tuna, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2015.
- Oba Ali Engin, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Yayınevi, Ankara, 1995.
- Öksüz Yusuf Ziya, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalem ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Öktem Haydar Rüştü, Mütareke ve İşgal Anıları, Haz. Zeki Arıkan, TTK, Ankara, 1991.
- Özdemir Kemal, Cumhuriyet Dönemi Basın Politikaları, Bilgi Yayınevi, 2011.
- Özer İlbeyi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda, Truva Yayınları, İstanbul, 2009.
- Özkaya Yücel, Millî Mücadele'de Mustafa Kemal ve Basın. Ankara: Yeni Gün Yayınları, 1986.
- Öztoprak İzzet, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, İş Bankası, Ankara, 1981.
- Parlatır İsmail ve Çetin Nurullah, Genç Kalem Dergisi, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1999.
- Pinker Steven, An Adaptation to the Cognitive Niche. In Language Evolution, edited by M. H. Christiansen and S. Kirby, Oxford: Oxford University Press.2003.
- Pinker Steven, The Language Instinct: How the Mind Creates Language, New York: Harper Perennial Modern Classics, 2000.
- Renan Ernest, Dilin Kökeni Üzerine, Çev. Atakan Altınörs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2011.
- Rousseau Jean-Jacques, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma, Çev. Rasih Nuri İleri, İstanbul: Say Yayınları, 2010.
- Sadoğlu Hüseyin, Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları (İkinci Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sertel Zekeriya, Hatırladıklarım, İletişim Yayınları, 1994.
- Sertkaya Osman, "Atatürk'ün Dil Politikası", İkinci Dil Kongresi ve Akademi (27-28 Nisan 1968), İstanbul, Türkiye Muallimler Birliği Yayınları, 1969.
- Sinanoğlu Oktay, Bye Bye Türkçe-Bir New York Rüyası, Otopsi Yayınevi, 2010.
- Sinanoğlu Suat, Türk Hümanizmi II., Yeni Gün Haber Ajansı Yayınları, 1999.

- Somel Selçuk Akşin, Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Tağızade Karaca Nesrin ve Erozan Celal Sahir, Türk Büyükleri Dizisi-145, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Tan Nail, Kuruluşunun 70. Yıldönümünde Türk Dil Kurumu, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2001.
- Tanıl Bora, Tan Gazetesi ve Tan Olayı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- Timurtaş Faruk, İkinci Dil Kongresi ve Akademi, Türkiye Muallimler Birliği Yayınları, İstanbul, 1968.
- Togan Zeki Velidi, Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, İstanbul, 1942.
- Tokmakçioğlu Erdoğan, Türk Basın Tarihi, İsim Yayınları, Ankara, 2011.
- Topuz Hıfzı, II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, 2003.
- Tunçay Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Türk Tarih Heyeti, Türk Tarihinin Ana Hatları. İstanbul: Devlet Matbaası, 1930.
- Velidedeoğlu H. Veldet, 12 Eylül Karşı Devrim, İstanbul: Evrim Yayınları, 1990.
- Vico Marcel Danesi, Metaphor, and the Origin of Language, Indianapolis: Indiana University Press, 1993.
- Yetiş Kazım, Atatürk ve Türk Dili 3, C. II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
- Yılmaz Emine, Türkiye Türkolojisinde Çuvaşça Araştırmalarının Sorunları., V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumu, Ankara, Eylül 2004. TDK Yayınları, 2005.
- Yılmaz Mehmet Serhat, Açıksöz Gazetesinde Yazı Yazan Önemli Şahsiyetler, Millî Mücadele'nin Anadolu'daki Basın Bayraktarı Hüsnü Açıksöz, Kastamonu Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2016.
- Yücel Hasan Ali, Edebiyat Tarihimizden, 2. baskı, İletişim Yayınları, 1989, İstanbul.
- Zübeyr Hamit ve Refet İshak, Anadilden Derlemeler, TDK, Ankara, 1932.

Ansiklopediler

Akalın Şükrü Haluk, Cumhuriyet Döneminde Türkçe, Türkler Ansiklopedisi, XVIII.

Berktaş Halil, Tarih Çalışmaları, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Vol. IX, İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Büyük Larousse, Cilt 1.

Duman Musa, Yenileşme Döneminde Türk Dili, Türkler Ansiklopedisi, C. XV, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Hanioğlu Şükrü, Batıcılık, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C.III, İstanbul 1985.

Makale ve Bildiriler

Abadan Nermin, Cumhuriyet ve Ulus Gazeteleri Hakkında Muhteva Tahlili (Content Analysis), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 16, Sayı:2, 1961.

Albayrak Mustafa, Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 1989.

Ali Dikici, "Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı:42, Ankara, Kasım-2008.

Arslan Hulusi ve Karagöz Numan, Dilin Kökeni ve Teolojik Bağlamı / The Origin of Language and Its Theological Context." Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi / The Journal of Mesned of Theological Studies, Güz 2021-2.

Atamtürk Elvan, Çavuşoğlu Turgay ve Mehmet Zafer Danış, Cumhuriyet Tarihinde Sosyal Hizmetin İlk Örüntüleri: Bir Toplum Kalkınması Modeli Olarak Millet Mektepleri, Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 8/ (Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan).

Aydemir Mustafa, Tanzimat'tan Yeni Lisan Hareketi'ne Dil Sadeleştirme Çalışmaları, Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science 3, No:9, 2016.

Balcı Yunus, Osmanlı Aydınının Dönüşümü, 700. Yılında Osmanlı, Türk Yurdu Dergisi, 2000.

Bayraktutan Fezade, Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı:37, Haziran 2020.

Bolat Bengül, Eski Türklerde Güneş Algısı ve Atatürk'ün Güneş Olarak Sembolize Edilmesi, Tarih ve Gelecek Dergisi 5, Sayı:3, 2019.

Bolat Mahmut, “I. Meşrutiyet’ten I. Dünya Savaşı’na Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi”, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S. 1, 2014.

Bosnalı Soner, “Dil Planlaması ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplum Dilbilimsel Bir Yaklaşım” 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Millî Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2014.

Bozkurt Birgül ve Bozkurt İbrahim, Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin’de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları, ÇTTAD 8, Sayı: 18-19 (2009/Bahar-Güz).

Bulut Sedef, 27 Mayıs 1960’tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19, 2009.

Caferoğlu Ahmet, Hakiki Köprülü, Türkiyat Mecmuası, 1969, Sayı: 15.

Ceylan Tokluoğlu, Ziya Gökalp ve Türkçülük, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXXXXVIII/III, 2013.

Çağlar, Behçet Kemal, Atatürk’ten Türk Harf Devrimi Hakkında Konuşma (İstanbul’da Sarayburnu Parkındaki Gazinoda), Türk Dili, Cilt XIX, Sayı:206. 1968.

Çıkla Selçuk, Tanzimat’tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi, Türkbilig, Sayı:18, 2009.

Çiçek Ali, Sözlük Bilimi Açısından Kâmûs-İ Türkî Üzerine Bir İnceleme, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11-2, 2009.

Demir Ayşe, Millî Kimlik İnşasında İleri Bir Hamle: Yeni Lisan, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VII/IV, İstanbul, 2012.

Demir Gökhan Yavuz, Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş-Dil Teorisi, Uludağ Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl,11, Sayı:19, 2010/2.

Dizdaroğlu Hikmet, Kuruluşunun 70. Yıldönümünde Fecr-i Âtî Topluluğu, Ulusal Kültür Dergisi, 5, 1979, Kültür Bak. Yay., Ankara.

Doğanay Rahmi ve Yılmaz Gül , Yüzüncü Yılında Lozan Antlaşması Hakkında Bir Değerlendirme, Akademik Matbuat 7, No: 2, 2023.

Durhan İbrahim, Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, 2001.

Eker Süer, Modernleşme Sürecinde Türk ve İran Dil Devrimleri, 6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008.

Giritli İsmet, Harf İnkılâbı ve Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 5, no. 13, 1988.

İlker Aytürk “Turkish Linguists Against The West: The Origins of Linguistic Nationalism in Atatürk’s Turkey”, Middle East Studies, Vol. 40, No: 6, November 2004.

İmer Kamile, Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma, Türkoloji Dergisi, 1/1,1973.

Kara Seyfullah, Millî Tarih Anlayışının Romantik Devri: Cumhuriyetin İlk Yılları, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, XXIII.

Kocabaşoğlu Uygur, 1919 – 38 Dönemi Basınına Toplu Bir Bakış, SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık VI, Ankara, AÜ Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayını, 1981.

Koç Raşit, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Aydınlarının Türk Dilinin Eğitime ve Yapısına Bakışları / Tanzimat and Meşrutiyet Periods Intellectual’s Views of Teaching Turkish Language and Its Structure, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:33, 2007.

Korkmaz Zeynep, Atatürk’ün Düşünce Sisteminde Türk Dili’nin Yeri, Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri, TDK, Ankara, 1996.

Kürkçüoğlu Feza, Birinci Türk Dil Kurultayı, Popüler Tarih Dergisi, Eylül 2001.

Oral Mustafa, Türkoloji Tarihinde 1926 Bakü Türkiyat Kongresi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, I/XVII, Ankara, 2004.

Özçelebi Betül, Türk Edebiyatında Hümanist Eleştiri Anlayışının Temelleri, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları-ICANAS, 10-15 Eylül 2007 Ankara, Bildiri Kitabı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Özdoğan Mehmet, Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936), Akademik Hassasiyetler Dergisi Journal Of The Academic Elegance, C. 2, Sayı:3, Ankara, 2015.

Özkan Mustafa, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı:8, Eylül 2006.

Paçacıoğlu Burhan, Türk Derneği Tasfiyeci miydi?, TÜBİAR (Türklük Bilimi Araştırmaları Hakemli Dergi), Sayı:10, 2001.

Payaslı, Volkan, Asım Us ve Vakit: Millî Mücadele Yıllarına Dair Genel Bir Değerlendirme 1919-1920, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:102, Güz, 2020.

Pulat Ali, Yeni Lisan Hareketinin Genç Kalemler Dergisindeki Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Tarih Okulu Dergisi, X/XXX, İzmir, 2017.

Sevinçli Efdal, İzmir Basın Tarihi: Gazeteler Dergiler, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir, 2019.

Tağızade Nesrin Karaca, II. Meşrutiyet Dönemi Türkçenin Sadeleşmesi Tartışmalarında Celal Sahir Erozan, İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı:16, Şubat 2014.

Taşbaş Fatih Alper, Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klâsik- Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 1, 2015.

Torun Tamer Aytül , “Türk Ulusçuluğu ve Dil: Harf Devrimi Tartışmaları (1923-1928)”, Loji Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2018.

Tuğrul Bakır, Değişim ve Süreklilik Açısından Tanzimat'tan 2. Meşrutiyet'e Dilde Reform Arayışları: Osmanlıca mı, Türkçe mi? / Seeking Reform in Language from the Tanzimat to the Second Constitutional Monarchy in Terms of Change and Continuity: Ottoman Language or Turkish, Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD) 5, Sayı:1, Haziran 2021.

Türk Vahit, 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı, Düşünce Dünyasında Türkiz, 2022, Cilt:3, Sayı:17.

Yerlikaya İlhan, Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve Hükümet Destekli Habercilik Anlayışı, Toplumsal Tarih 21, Sayı:9,1995.

Yücel Bulut, Hasan Âli Yücel, İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 6, Sayı: 12, 2008.

Sürelî Yayınlar

Dergiler

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 20, Güz 2014.

La Recherche, Eylül 2000, Vol.386.

Science, 24 Ağustos 2012, Vol 337, Issue 6097.

Türk Dili Dergisi, Dil Bayramı Özel Sayısı, T.D.T.C. Bülteni, Sayı: 10, 1934.

Gazeteler

Açıksöz

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Haber

Hâkimiyeti Milliye

Hürriyet

Kurun

Tan

Ulus

Vakit

Tezler

Ali akır, Haber Gazetesi'nin Başyazılarına Göre Bölgenin ve Türkiye'nin Gündemine Bir Bakış (1923 – 1924), Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2013.

Ali akır, Haber Gazetesi'nin Başyazılarına Göre Bölgenin ve Türkiye'nin Gündemine Bir Bakış (1923 – 1924), Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2013.

Alper Bakacak, *İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2002.

Fuat Dağtekin, Türkiye'de Dil Tartışmaları ve Türk Dil Kurumu (1950-1983). Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, 1983.

Hacı Mustafa Kazıcı, Halide Edib Adıvar'ın Akşam Gazetesindeki Yazıları (1946-1951) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

Kadri Unat, Ulus, Yeni Ulus ve Halki Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945-1955), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Kıroğlu Yasemin, Harf İnkılâbı'nın Atatürk Devrimlerinin Yayılmasına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2008.

Mehmet Yalçın Yılmaz, “Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951)”, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

Murat Kaya, Gazeteci ve Siyasetçi Olarak Haydar Rüştü ktem (1885-1951), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya 2018.

Nagihan Özdemir, Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları ve Türk Dünyası, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2018.

Şafak Çıkrıkçı, Kurun Gazetesi 1934-1938, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.

Yıldızlı, Muhammed Emin, Güneş Dil Teorisi Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2017.

İnternet Kaynakları

<https://yasamoykusu.com/biyografi/naimhazimulkuonat> Erişim Tarihi:17.10.2024.

<https://www.biyografya.com/biyografi/11869> Erişim Tarihi: 17.10.2024.

<https://www.accademiadelle scienze.it/accademia/soci/alberto-piazza> Erişim Tarihi: 19.10.2024

<https://www.cnrs.fr/en/international> Erişim Tarihi: 18.10.2024

<https://leventbulut.com/dilin-kokenine-dair-teoriler/> Erişim Tarihi: 22.04.2024.

[Dilin Türeyiş Teorileri - Türk Dili ve Edebiyatı](#) Erişim Tarihi: 25.10.2024.

<https://islamansiklopedisi.org.tr> Erişim tarihi:01.10. 2024

<https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2004.00159.x>, Erişim Tarihi: 21.06.2024

<https://web.archive.org/web/20170109123431/http://tccb.gov.tr/genelsekreterlik/rusenerefundaydin/> Erişim Tarihi: 27.10.2024.

https://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20DILI/5.php#_ftn11 Erişim Tarihi: 19.10.2024

<https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3883> Erişim Tarihi: 25.10.2024

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1542505> Erişim Tarihi: 24.10.2024

<https://www.biyografya.com/biyografi/11869> Erişim Tarihi:01.09.2024.

<https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturkun-Verdigi-Isimler-ve-Soyadlari/1489> Erişim Tarihi: 24.08.2024

<https://www.biyografya.com/biyografi/10644> Erişim Tarihi: 24.08.2024.

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=622> Erişim Tarihi: 26.10.2024

<https://www.cnrs.fr/en/international> Erişim Tarihi: 18.10.2024

<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/soner-yalcin/gunes-dil-teorisi-gercek-mi-safsata-mi-16619603> Erişim Tarihi: 05.11.2024

<https://www.lodoshaber.com/yazarlar/berk-irkorucu-2/gunes-dili-teorisi-183684> Erişim Tarihi: 05.11.2024.

<https://islamansiklopedisi.org.tr> Erişim tarihi:01.10. 2024

<https://web.archive.org/web/20170109123431/http://tccb.gov.tr/genelsekreterlik/rusenerefundaydin/> Erişim Tarihi: 27.10.2024

<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/karaosmanoglu-yakup-kadri> Erişim Tarihi: 14.11.2024

<https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=3883> Erişim Tarihi: 25.10.2024

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1542505> Erişim Tarihi: 24.10.2024

<https://www.biyografya.com/biyografi/11869> Erişim Tarihi:01.09.2024.

<https://isteaturk.com/g/icerik/Ataturkun-Verdigi-Isimler-ve-Soyadlari/1489> Erişim Tarihi: 24.08.2024

<https://www.biyografya.com/biyografi/10644> Erişim Tarihi: 24.08.2024

EKLER

EK-1 Ulus 4 Aralık 1934 “Türkçenin Başkalarına Verdiği Dil Kereçleri

EK-2 Ulus, 17 Aralık 1934 “Dilimizin Yabancı Sanılmış Varlıkları”

EK-3 Ulus, 4 Ekim 1935 “Dil Hakkında Etimolojik bir Anket”

EK-4 Ulus,3 Aralık 1935 “Türk Dilinin Orijinalitesini Gösteren Bir Analiz”

EK-5 Ulus, 28 Kasım 1935 “Güneş Dil Teorisi’nin Esaslarına Kısa Bir Bakış”

EK-6 Ulus, 24 Ağustos 1936 “Üçüncü Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor”

EK-8 Son Posta, 24 Ağustos 1936 “Dilcilik tarihinde yeni bir devir başlıyor.”

EK-9 Kurun, 24 Ağustos 1936 “3üncü Dil Kurultayı Bugün Açılıyor.”

EK-10 Cumhuriyet 25 Ağustos 1936 “Üçüncü Türk Dil Kurultayı Merasimle Açıldı.”

EK-11 Kurun 25 Ağustos 1936 “Büyük Önderimiz Atatürk’ün huzurlarile 3’üncü Dil Kurultayı Dün Açıldı”

EK-12 Son Posta 26 Ağustos 1936 “ Türk dili, dillerin ana kaynağıdır.

EK-13 Ulus 26 Ağustos 1936 “Dil kurultayının üçüncü günü”

EK-14 Tan 28 Ağustos 1936 “Kurultayın pazartesi veya salı günü bitmesi muhtemel”

EK-15 Cumhuriyet 1 Eylül 1936 “Üçüncü Türk Dil Kurultayı dün mesaisini bitirerek dağıldı.”

EK-16 26 Eylül 1936 “Dil Devriminde İkinci Devre”

ULUS

4. EKİM 1935 CUMA

Konuşay, bugünkü toplantısında birçok önemli konuları görüşmüştür. — Ankara'da milletlerin okulları kalmanları için gereken tedbirler alınmıştır. — Hukuk fakültesi'nde yurtdışı talebe bulantısı dolmuştur.

ON ALTINCI YIL. No: 5097

Adana sınırları

Her yerde 5 kuruş

Habeşistan seferberlik ilan etti İtalyanlar Adua ve Adigrat'ı bombardıman ettiler

Gündelik

TÜRKİYEYİ YAPARKEN...

F. R. ATAY

Bir devir, bir asır, veya bir medeniyetten yeryüzünde güzel sanat eserlerinden, kışkırtan ve yapıdan başka ne hatıra kalsınlar? Ulusların ve devletlerin ol-
duğu gibi, rejimlerin tarih ve de-
ğeri de, ancak onun bıraktığı bu
hatıralarla muhakeme edilebilir.

Bu memleketin eski Türk me-
deniyetinin bütün haraketleri ile
günümüzde kahrını görüyoruz.
Şunu söylüyoruz ki yeni medeni-
yetin eserleri, esaslı olarak, bi-
zinde başlamıştır. Osmalı impa-
ratorluğunun garb medeniyeti cer-
vesi içindeki eserleri, pek bızın
bir düşüklük manzaresi göste-
rir. Ne üniversiteler, ne mimarlık,
ne resim, ne müzik, hayvanlık
ve kültür bakımından ümitli-
rler değildir. O vakittenberi de
İstanbul'da ve bütün imparatorluk
şehrinde büyük yapılar, kış-
kırtan, balyeler, doküman, her
şey yapılmıştır. Fakat bütün bir
zavallı garb adamlarının tavrıdır.
— Para harcaması bu medeniyet-
yi kazandırır. Hiç olmazsa küll ren-
gi budandalarla şehirlerimiz hâkim
olmaktan memnundur. — Şimdi ol-
maktadır. Bu cihân yapılar, dâha
narlara Türkiye manzaresini bo-
pı gidecek kadar da saflamış-
lar.

Eski Türk medeniyetlerinin
Anadolu ve Türkiye manzaresi
— son asır osmanlı manzaresi —
da Atatürk cumhuriyetinin man-
zaresi ne olacaktır? Rasgele bir ka-
saba meydanına koyduğunuz and,
gelişigüzel kurduğunuz yapı, bir
devlet yapısı için aşağılık resim.
Açtığı sokaklar, çizdiği bah-
çeler, hep aynı aynı bir manzara-
nın birer parçalarıdır. Hep bir
araya toplandığı zaman çamur-
yet devrinin kültür ve seviyesini
muhakeme edileceği asalar bun-
lar olacaktır.

Niçin şehircilik, mimarlık ve
boykâl temkidleri için bu kadar
yorulup duruyoruz? Aziziye ka-
rakollarına, Sultan Hamid köle-
lerine, düymünümüye anıtlarına,
oiki postane ürdürmesine, evkaf
hukukları istiklaline bakıldığında
vakit, imparatorluğa karşı duydu-
ğumuz hiddet, kendimiz hakkın-
da çocuklarımızı duyurmak içindir.

Yapacağımız, kuracağımız, bu-
rakacağımız her şey güzel, kültür-
lâ ve zevklî olmalıdır. Dava bun-

Tigre'nin kuzayında italyanların püskürttükleri söyleniyor

Adisababadaki italyan elçisiyle elçilik işyaları dün Cibutiye
gittiler - Uluslar sosyetesini konseyi cumartesi günü topluyor

Adisababa, 3 (A.A.) — İmpa-
ratorun bütün Habeşistan için ge-

İtalyan hücumu haberi alınır
almıyor, Ras Seyun (başbakan -

Saldırının
başladığını bil-
diren haberleri
göre, İtalyan
uçaklarını A-
dua ve Adigrat
üzerine yaptık-
ları bombardı-
manda bir çok
evler yıkılmış ve
çok kadın ve
çocuk ölmüştür.

İtalyanların bombardıman uçakları yerleri güttükten bir saat
dan) uluslar sosyetesine bir. tal-
graf çekerek yardım istemiştir.

C. H. P. Genyönkurulu toplantısı

Dün C. H. P. Genyönkurulu
haftalık toplantısını yapmış ve B.
Rahmi Apol'un hatırlarındaki
gençlik ügütleri hakkındaki za-
peru olmuştur.

Dış Bakanımız geliyor

İstanbul, 3 (A.A.) — Dış Ba-
kan B. Tevfik Rüştü Aras, bu sa-
bahki akşamda Cenevre'den şeh-
rimize dönüş ve Sirkaci'de 15.
renle karşılanmıştır.

Dış Bakanımız bu akşam
İren'e Ankara'ya gidecektir.

Talebelerin otobüs ücretleri

Aydın hattında yenilikler

Aydın hattının eski şirket za-
manında taşıyan rihimleri, Dev-
let Demiryolları vagonlarının bu
hatta geçmesine elverişli değildir.

Şimdi bu rihimler baştan ba-
sa yeniden düzenlenmiş ve normal
hale getirilmiştir. Yapılan tecrübe
seferi de çok iyi başarılmıştır. Bu
hatta balastlılık yüzünden tren-
lerin hareketi sırasında o derece
çok tez kalıyordu ki Aydın hat-
tında sıyahat etmek bir azap ola-
yardı. Bayındırlık bakanlığı bu
iş de eline alınıp ve hattın baştan
başta yeniden balastlanması için
emir vermiş ve balast işlerinin mu-
vakkasına da başlamıştır. Yakın
zaman da hattın balastlanması bit-
tikten sonra bu çok kötü durum
da sona erdirilecektir.

Yunanistanda kiral- lık meselesi

Dil hakkında

Etimolojik

Bir anket

- 1- Sabah, sabahleyin
- 2- Öyle, öyleyin
- 3- İkinci, ikindiye -
ikindileyin
- 4- Akşam, akşamleyin
- 5- Yatsı, yatsıyı - yat-
sıleyin
- 6- Gündüz, gündüzün -
gündüzleyin
- 7- Gice, giceleyin.

- I) Yukarıdaki kelimelerin ilk
ve son kökleri nelerdir?
- II) Bu kelimelerin nasıl teşek-
kül etmişlerdir?
- III) Bu kelimelerin teşkil etmek
için köke ilâve olunan ek-
ler nelerdir ve eklerin her
birinin mana farkları ba-
kımından rolleri ne ol-
muştur?

- IV) Bu soruşturma neticesinde:
A - Türk dili köklü, ve,
B - Türk dili ekleri, ve,
C - Türk sözcüklerinin teşek-
küllü bakımında bir ka-
de çıkarmak mümkün
müdür?

Dil devranını kendi devranı bil-
miş olan Ulus, yukarıki anketi
açarak bütün bilgilerini cevap ver-
meğe ve memnuniyetli bütün go-
zetlevi de kendisine yardımı ça-
gırıyor.

Menâ, yukarıda işaret et-
tiğimiz gibi, dilimizdeki kelime-
lerin kökleri, ekleri ve teşekküllü-
ri bakımındaki görüşleri anlamak-
tır.

Bilgilerden ricamız cevapların-
ın gazetemize yasa ileli diraktör
lâzımı göndermeleridir.

Musahadelerimizden ricamız
bu dâğıtımın bütün memlekete
yayınlarıdır.

Bir bölgeye habes askerleri sepa-
mentleri üzerinde dâğıtılıyorlar

ları açık şehir üzerine 70 bomba
atmışlardır. İlk bombalar, kış-
haç işareti taşıyan hastanenin
üzerine düşmüştür.

Bir habes dağı topu kullanan
yürüyüş halinde

İkinci bombardıman, iki uçak
tarafından saat 10 da yapılmıştır.

**Büyük önderimiz Atatürk'ün huzurları ile
3üncü Dil Kurultayı Dün Açıldı**

"Türk inkılâbı kendi mihrabının bizzat güneş olduğunu bulmuştur. Bize her hususta güneş olan Büyük Türk'ün zekâ ışıkları karşısında tazimle eğilirim."

Büyük Önderimiz İki ciltte meydana Fransız dilini Bay Biler de Rusların da — öğretilerkes (sözün işi): İki cilt old Bay Ferit, Bulgar dilini Bay — Peter Mavret, Kültür Bolşevik Bay Saffet Arslan, Bay Hasan Rıza, Levski büyük eylemler Bay Fethi Ögret, Bay Hasan İsmet Fındıklı, Fransız dilini Bay de Rusların ve Türk — Tırak (s) — Büyük Önderimiz ve Bay — zedimise karadilimci — ölmüş önderler — ölmüş önderler.

Հարկային օգուտը հասնում է 10 մլն դրամի:

Warnung: männliches die Lipen darstellt zu werden

Dil Kurultayında

Dün Kültür Bakanı, Profesör Bayan Afet söylevler verdiler. Profesör Yusuf Ziya tezini okudu

Das hiesige Del-Krautbrot ist ein
sehr gutes Brot, das man auch
in der Küche verwenden kann.

H. Fırat Ağrak, Mülkiyet Vakfı Genel Kurul Başkanı, Şişli'de Yaşar H. Rafio, İstanbul valisi ve İstanbul'da Hayat Kurumu Başkanı, General Fah

Madridte panik çıktı!

Şehrin üzerinde tayyareler doluyor. Cumurreisi kaçıyor mu? Fransanın tavassutu isteniyor

Liebst, 24 (A. A.) — Walter A.
in weinischenen:

backen, eingeknetet. Bei trockener, erd-
bauchter Oberfläche in Ähren, Virene

“Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” Kurultayda dün güneş-dil teorisi anlatıldı

Sabahleyin encümenler toplanarak Başkanlarını, seçtiler ve çalışmaya başladılar

Kurultay'ın dünkü toplantısında bulunan Atatürk konuşma esnasında

Dün Kurultay'ın saat 14 de ikinci toplantısı yapıldı. Başkan Nuri Özmen ile Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi rektörlerinden Vahide Kılıç ve Mustafa İzzet'in başkanlığında.

Başkan gene ağzına kalem aldı. Atatürk teorisini anlatırken önce Latince ve İngilizce örneklerle başladı. “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi. “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi. “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi.

Başkan Atatürk, “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi. “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi. “Türk dili, dillerin ana kaynağıdır,” dedi.

Sigorta rezaleti gün geçtikçe dal budak salıyor

Dün yeniden 85 kişi tevkif edildi, iki doktor daha zan altında

Ölü gösterilenler 300 ü buluyor, doktor Asaf adliyeye teslim oldu

Doktor Asaf

Sigorta sahtekârlığı teşkilatı, geçen günkü Kurultay toplantısında teşkilatı yapıldı. Sigorta sahtekârlığı teşkilatı, geçen günkü Kurultay toplantısında teşkilatı yapıldı.

Bir Şam gazetesinin garip neşriyatı

Sergideki pavyonumuzun Direktörü şehri, borçlarını ödemedi terk etmiş!

Şam'da çıkan “Le Eshwa de Syrie” gazetesine “Türkçe pavyonumuzu terk etmiş,” dedi. Şam'da çıkan “Le Eshwa de Syrie” gazetesine “Türkçe pavyonumuzu terk etmiş,” dedi.

Japonya ihtilâline Rif kahramanı da karışıyor!

Abdülkerim menfasından kaçtı mı?

Alman ve İngiliz menbalara “Âsilere düşman olan Fransa, Rifli Mücahidi vapurla Fasa gönderiyor âsilerin vaziyeti fena!,” diyorlar

Paris, 25 (Haber) — Bugünkü Matin gazetesi, on sena evvel Fasa İmparatorluk mutabakatında meydana gelen olayları hatırlatıyor. Fasa İmparatorluk mutabakatında meydana gelen olayları hatırlatıyor.

Matin gazetesinin verdiği bu haber müstebkâk nezaretinden tevkif olunan ve Abdülkerim'in kaçtığı bildirilmektedir.

Bu haber bir ruyadır

Berlin, 25 (Haber) — Dün Almanya Çayır gazetesinin verdiği haberde Rif kahramanı Abdülkerim'in Rezzan adından kaçtığı haberi doğru değildir.

(Devamı 3. sayfa)

Abdülkerim'in arkadaşları ile beraber

Zavalı pehlivanlarımız!

Dinarlı Mehmet “Yunanistanda halksızlığa uğradım fakat kendi vatanımda başıma gelenler bunu da geçti. Her vesile ile hücumu maruz kahyorum. Keşki Cih Lendos ile İstanbul'da karşılaşmak istemeseydim,” diye

Paris günü nihayetsizleşen güreş yarışlarının dedikoduları hâlâ devam ediyor durmaktadır. Bu dedikodular, Cih Lendosla karşılaşmak hakkındaki haberler, inanın önünde kazarın Dinarlı Mehmet hâlâ bir yarışçı düşüncesindedir. Etkili olduğu Yunanlı çaban şampiyonluğu karşılaşması, zureti kaç'ta yede tekamül eden Dinarlı Mehmet!

— Bu, diyor, Cih Lendosla revanaya çıkmasını burada varmak istemekle be-

CUMA
28
AGUSTOS
1936

TAN EVİ
İstanbul Ankara caddesi
TELEFON : 2412, 2413, 2414
TELGRAF : TAN, İSTANBUL
İKİNCİ YIL — No. 409
5 KURUŞ

TAN

BAŞMUHARRİRİ: AHMET EMİN YALMAN

Kurultayın pazartesi veya salı günü bitmesi muhtemel

Hür ve müstakil Mısır

Mısır milleti istiklâline kavuşmuştur. Buna en candan sevinecek bir millet varsa o da biziz.

Bir defa, bizinde Mısır arasında deyim hakeminden çok yakınlık vardır. Sonra sarki denizdeki menfaatlerimiz tamamiyle birdir. Daha sonra da yabancı müdahalelerin ve kapı-külahların asrı henüz yükleri altında hür ve müstakillik yolları açılmamışlık kayımları ve bu saatiye deyimlerini izlemekten zevk, sadece herkesten iyi anlayacak bir vasıf-tye.

İmzalanmış muahede

Evcetki gün Londra'da imza edilen muahede, Mısır mukadderatı için dört mülüm esas vardır:

Birincisi, İngiliz askeri legalinin ve siyasi hakimiyetinin delâlet ettiği vasıyet vasıyetinden kurtulmak.

İkincisi, menfaatleri bir ve mibavı bir memleket sıfatıyla İngiltere ile bir ittifak ahdetmek.

Üçüncüsü, sudanda İngilizlerle beraber muhtelif bir idare kurmak.

Atatürk Kurultayın 124 toplantısı ne arında Abdülhak Hâmil Tarhan ve İbrahim Nemat Dönmele beraber

Dünkü toplantıda dört mühim tez izah edildi

Öğünce 124 Kurultayın dördüncü toplantısı dâim Büyük Önder Atatürk'in huzurunda Dolmabahçe Sarayında yapıldı. Balon yine kınahung kalabalıktı. Dahiliye, Hariciye, İktisat, Nafia, Millî Müdafaa ve Sıhhiye Vekilleri, birçok General ve Bayraktar, ecnebi profesörler büyük salonda yer almış bulunuyorlardı.

Atatürk tam saat on dörtte, yonle- rinde Başvekil İsmet İnönü olduğu halde salona giretilerler.

İspanya İhtilâlciler ettiler, şehri

Filistin arapları tavassut istiyor

Irak Dışbakanına müracaat ettiler

Kudüs, 27 (A.A.) — İyi bir mem- benden öğrenildiğine göre yitilcek A-

güne tahminen müracaat Dış Baka- nıdır. Nuri Paşa

Londra, 27 (A.A.) — Daily Tel- egraph'ın Kudüs'ten öğrenildiğine göre Arap liderleri bir beyannameye ne- gretmişlerdir. Bu beyannamede şiddet ve tahrip mücadelesine nihayet verilme- ni istenilmektedir. Arap grevlerinin pımar günü ise bağışlanmaları tah- min edilmektedir.

Sovyet Rusya'da

28 Ağustos 1936 "Kurultayın pazartesi veya salı günü bitmesi muhtemel"

ÖZGEÇMİŞ

Sevinç TERZİOĞLU 2003 yılında Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'nden mezun olmuş, lisans eğitimini ise Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi bölümünde tamamlamıştır. 2021 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde Atatürk İlke ve İnkılâpları Tarihi bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü bünyesinde Türkçe ve İngilizce ekip sorumlusu olarak EBA Platformuna eğitsel dijital içerik üretme çalışmalarında görev almaktadır. Terzioğlu, ileri seviyede İngilizce ve orta düzeyde Almanca bilmektedir.

